

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**1938-2018 YILLARI ARASI İLKOKUL 4. SINIF TARİH VE SOSYAL
BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ ORTA ÇAĞ KONULARININ
GÖRSEL AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**ANALYSIS OF THE MIDDLE AGE ISSUES IN THE 4TH CLASS'S
HISTORY AND SOCIAL KNOWLEDGE TEXT BOOKS AS VISUAL
BETWEEN 1938 AND 2018**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUHAMMED ŞAKAR

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET ÖZMENLİ

GİRESUN-2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi** Anabilim Dalı **Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlilik** öğrencisi **Muhammed Şakar 'ın 1938-2018 Yılları Arası İlkokul 4. Sınıf Tarih Ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Orta Çağ Konularının Görsel Açısından İncelenmesi** başlıklı tezini incelemiş olup aday **29.05.2019** tarihinde, saat **14:00** da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. İsmail Hakkı Demircioğlu	
Üye	Doç. Dr. Mehmet Özmenli	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Nazım Kuruca	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../201..

Doç. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlilik tezi olarak sunduğum “**1938-2018 Yılları Arası İlkokul 4. Sınıf Tarih Ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Orta Çağ Konularının Görsel Açısından İncelenmesi**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/05/2019

(Yazar adı ve imza)

Muhammed Şakar

ÖN SÖZ

Ders kitapları, eğitimin ve öğretimin amaçlarına yönelik öğrencinin öğrenme ve öğretme sürecine kaynaklık eden öğretim materyallerinden biridir. Bu bakımdan ders kitapları geçmişten günümüze vazgeçilmez bir öğretim materyali olmuştur. Ders kitaplarının vazgeçilmez bir materyal olmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; dayanıklı olması, fazla yer işgal etmemesi, kolay taşınabilmesi, eğitim programına uygun olarak yazılması gibi birçok özelliğinin bulunmasıdır. Eğitim süreci için bu kadar elzem materyal olan ders kitaplarının incelenmesi ve değerlendirilmesinin asıl amacı olgusal olarak hatalar, belirgin önyargıları ve eksiklikleri saptayıp çözüm önerisi getirmektir. Yapılan bu araştırmayla öncelikli olarak görsel materyallerin öneminden ve ders kitaplarındaki kullanımından bahsedilmiştir. Daha sonra 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan Orta Çağ'a ait görsellerin niteliksel ve niceliksel özelliklerinden bahsedilmiş olup, ders kitaplarında kullanılan görsel materyaller incelenmiştir. Bu bağlamda araştırma sonunda elde edilen bulguların gelecek yıllarda daha nitelikli ders kitaplarının hazırlanmasına, bizden sonra bu sahada çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmenlerine katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Tez sürecim boyunca; başta tez danışmanım olan ve benden desteğini esirgemeyen, ilgiyle elinden gelenin fazlasını sunan, her an beni çalışma için motive eden ve en önemlisi asla yarı yolda bırakmayan Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ Hocam olmak üzere, içinde bulunduğu yoğun çalışma temposuna rağmen tezim için vakit ayırarak çok önemli katkılarda bulunan ve tez jürimde bulunarak beni onurlandıran Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU Hocam'a tez sürecimde bana yapıcı ve yönlendirici önerilerde bulunan her durumda ilgi ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, Dr. Öğretim Üyesi Nazım KURUCA Hocam'a ve üzerimde emeği olan diğer hocalarıma, değerli zamanını ayırarak tezimi okuyan ve bana geri dönüşlerde bulunan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Gülşah Gürel YÜKSEL'e, eğitim hayatım boyunca benden hiçbir zaman maddi manevi desteklerini esirgemeyen, hoşgöründe ve sevgide sınır tanımayan, beni her zaman destekleyen AİLEM'E ve varlığını hep yanımda hissettiğim sabrımı desteğini ve güler yüzünü gördükçe huzur bulduğum İlknur KAYNAK'a en içten kalbi teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET**1938-2018 YILLARI ARASI İLKOKUL 4. SINIF TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ORTA ÇAĞ KONULARININ GÖRSEL AÇIDAN İNCELENMESİ**

Ders kitapları eğitim ve öğretim sürecinde kullanılan elzem materyallerden bir tanesidir. Bu bakımdan ders kitaplarının nitelikli olarak hazırlanması eğitim ve öğretimin daha kaliteli hale gelmesi açısından önemlidir. Ders kitapları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken unsurların başında görseller ögeler gelmektedir. Ders kitaplarında kullanılan görseller, öğrencilerin konuyu öğrenmesinde ve öğrendikleri bilgileri zihinlerinde kalıcı hale getirmede önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda ders kitaplarında kullanılan görsellerin tasarımının, çeşidinin, içeriklerinin, yıllara göre yaşanan değişimlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmada 1938-2018 yılları arasında ilkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görsellerin nasıl temsil edildiğini ve bu görsellerde ne tür değişimler yaşandığını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Araştırmada bilimsel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında doküman incelemesi kullanılmış, verilerin analizinde ise betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışmada öncelikli olarak ilkokul 4.sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitabındaki Orta Çağ'a ait görsellerin dağılımları yıllara göre tablo olarak ifade edilmiş, çeşidi ve miktarı bulunmuştur. Daha sonra ders kitabındaki görselleri inceleyebilmek için, görselleri değerlendirme ölçütleri oluşturulmuştur. Bu ölçütler doğrultusunda görsellerin betimsel analizi yapılmıştır.

Araştırma sonucunda; 1938-2018 yılları arası İlkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ ile ilgili kullanılan görsellerin niceliğinde yıllara göre önemli değişimler yaşandığı, kullanılan görsel türleri açısından yetersiz olduğu ve bazı görsellerin tasarım açısından eksik ve yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Sosyal Bilgiler, Ders kitabı, Orta Çağ, Görsel

ABSTRACT
ANALYSIS OF THE MIDDLE AGE ISSUES IN THE 4TH CLASS'S
HISTORY AND SOCIAL KNOWLEDGE TEXT BOOKS AS VISUAL
BETWEEN 1938 AND 2018

Textbooks are one of the essential materials used in the teaching and learning process. In this regard, the preparation of textbooks in a qualified manner is important in terms of getting higher quality of education and training. Visual elements are the main elements to be considered when preparing textbooks. The visuals used in textbooks have an important function in learning the subject and making the information they have learned permanent in their minds. In this context, It should be put for the design of the visuals used in textbooks, types, contends, changes according to the years. In this context, it is aimed to reveal how Middle Age visuals are represented in the 4th grade History and Social Studies textbooks between 1938 and 2018 and what kind of changes are experienced in these visuals.

In the research, the method of screening from scientific research methods was used. Document analysis was used for data collection and descriptive analysis was used in data analysis in the study, the distribution of the visuals belonging to the Middle Ages in the primary school 4th grade History and Social Studies textbook were given as a table according to the years, the type and amount were found. Then, to evaluate the images in the textbook, image evaluation criteria were created. Descriptive analysis of the visuals was made according to these criteria.

As a result of the research; Between the years 1938-2018 in the Primary School 4th grade History and Social Studies textbooks used in the Middle Ages, the amount of visuals used in the years experienced significant changes in terms of the types of images used, and some of the visuals were found to be incomplete and incomplete in terms of design.

Key Words: History, Social Studies, Textbook, Middle Ages, Visual

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
TABLolar DİZİNİ	X

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ	2
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
1.7. TANIMLAR.....	3
1.8. KISALTMALAR	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA GÖRSELLER	5
2.1. TARİH NEDİR?.....	5
2.2. TARİH ÖĞRETİMİ VE AMAÇLARI	6
2.3. DERS KİTABI NEDİR?	8
2.4. DERS KİTAPLARINDA İÇERİK	9
2.5. TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL MATEYALLERİN KULLANIMI VE TASARIMI	13
2.7. DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL DÜZENDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN UNSURLAR	17
2.8. GÖRSEL MATERYAL TASARIMININ ÖĞELERİ	19
2.8.1. Boyut.....	19

2.8.2. Doku	20
2.8.3. Çizgi	20
2.8.4. Şekil	20
2.8.5. Boşluk/Alan	21
2.8.6. Renk	21
2.9. GÖRSEL MATERYAL TASARIMININ İLKELERİ.....	21
2.9.1. Bütünlük.....	22
2.9.2. Denge	22
2.9.3. Vurgu	22
2.9.4. Hizalama	23
2.9.5. Yakınlık.....	23
2.10. İLKOKUL TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KULLANILABİLECEK GÖRSEL KANITLAR.....	23
2.10.1. Resim	23
2.10.2. Fotoğraf.....	25
2.10.3. Harita.....	26
2.10.4. Karikatür	26
2.10.5. Minyatür.....	28
2.10.6. Grafik	28
2.10.7. Zaman Şeridi	29
2.10.8. Gazete Haberi.....	30
2.10.9. Gravürler	30
2.10.10. Grafik Tablo-Çizelge- Şekiller.....	31
2.11.KONU İLE İLGİLİ YAPILAN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR	31
2.11.1. Kuramsal Araştırmalar	31
2.11.2. Uygulamalı Araştırmalar.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM.....	39
3.1. Araştırma Modeli	39
3.2. Araştırmanın Veri Kaynağı.....	39
3.3. Araştırmanın Örneklemi.....	40

3.4. Verilerin Toplanması	43
3.5. Verilerin Analizi.....	44
3.6. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliği	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR	47
------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
5.1. Tartışma ve Sonuç.....	99
5.1.1. Araştırmanın birinci alt probleminin sonuçları	99
5.1.2. Araştırmanın ikinci alt probleminin sonuçları	101
5.2. Öneriler	104
5.2.1. Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler	104
5.2.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	105
KAYNAKÇA.....	106
EKLER.....	113
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

S: Sayfa

SS: Sayfa Sayıları

TDK: Türk Dil Kurumu

ED: Editör

ÇEV: Çeviren

VB: Ve Benzeri

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablo Numarası ve Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Numarası</u>
Tablo 1. Fotoğrafların Analizi.....	25
Tablo 2. Karikatürlerin Analizi.....	27
Tablo 3. 1938 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı.....	40
Tablo 4. 1945 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı.....	40
Tablo 5. 1954 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı.....	41
Tablo 6. 1966 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı.....	41
Tablo 7. 1978 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	41
Tablo 8. 1983 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	42
Tablo 9. 1996 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	42
Tablo 10. 2005 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	42
Tablo 11. 2018 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	43
Tablo 12. 1938 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	47
Tablo 13. 1945 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	49
Tablo 14. 1945 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	50
Tablo 15. 1954 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	58
Tablo 16. 1954 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	59
Tablo 17. 1966 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	67
Tablo 18. 1966 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	68
Tablo 19. 1978 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	76

Tablo 20. 1978 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	77
Tablo 21. 1983 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	84
Tablo 22. 1983 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	85
Tablo 23. 1996 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	89
Tablo 24. 1996 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	90
Tablo 25. 2005 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	97
Tablo 26. 2018 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller.....	97

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde yapılan araştırmayla ilgili genel bilgilerden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın; problem durumuna, alt problemlerine, amacına, önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına, tanımlarına ve kısaltmalarına yer verilmiştir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Toplumsal hayatın devamında ve gelişmesinde eğitim faaliyetleri belirleyici bir özelliğe sahiptir. Eğitimin kalıcı ve sürdürülebilir olması için de o toplumun kullandığı dilin, edebiyatın, yazılı ve görsel materyallerin güçlü olması gerekir. Bu bakımdan tarihsel süreç incelendiğinde eğitim ortamının öğrenmede önemli bir fonksiyona sahip olduğu görülmektedir. Kültürün en önemli taşıyıcılarında biri olan ders kitapları ve buna bağlı olarak ders kitaplarında kullanılan görsel unsurlar öğrencilerin kalıcı ve sürdürülebilir öğrenmelerine destek sağlamaktadır. Ders kitapları öğrencilerin en kolay ulaşılabildikleri kaynak eserler olması münasebetiyle de geniş kitlelere daha kolay bilgi aktarımında önemli rol oynamaktadır.

Eğitim ve öğretim boyunca ders kitapları, eğitimin amaçlarına yönelik öğrencinin öğrenme sürecine kaynaklık yapan öğretim araç-gereçlerinden bir tanesidir. Ders kitaplarının öğretim sürecinde tercih edilmesinin en önemli nedenleri olarak da; dayanıklı olması, fazla yer işgal etmemesi, taşıma kolaylığı, eğitim programına uygun olarak yazılması ifade edilmektedir (Yanpar, 2005: 335). Bu özelliklerinden dolayı ders kitapları geçmişten günümüze kadar vazgeçilemeyen bir öğretim materyali olmuştur.

Ders kitaplarında öğrencilere sunulan metinler, ulusal kültürle ilgili temel fikirlere ayna tutmaktadır. Ders kitapları fazla miktarda; olguyu, veriyi ve birçok bilgiyi bünyesinde barındırmaktadır. Bunların haricinde yetişkinlerin doğruluğuna inandığı ve genç kuşaklara aktarmak istediği çok sayıda norm, kural ve davranış kalıbına da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ders kitapları yalnızca bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda bir toplumun siyasal ve toplumsal kurallarını da zihinlerde tutmaktadır (Pingel, 1999/2004: 1).

Cumhuriyet Döneminde yeni bir eğitim politikasının hayata geçirilmesi için çalışmaların başlatıldığını ifade etmek gerekir. Bu politikanın ilk önce uygulanacak olan programlara sonra da ders kitaplarına yansıdığını görmekteyiz. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar ilkökul Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsel unsurlar öğrencilere aktarılırken, nasıl tasarlandıkları, yıllara göre nasıl kullanıldığının ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan aşağıda verilen temel problem ve alt problemler bu çerçevede ele alınmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1938-2018 yılları arasında ilkökul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, Orta Çağ'a ait görseller nasıl temsil edilmiş ve bu görsellerde ne tür değişimler yaşanmıştır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ

Yukarıda verilen problem doğrultusunda oluşturulan alt problemler;

1) İlkokul Tarih 4. sınıf ders kitaplarındaki Orta Çağ'a ait görseller nasıl kullanılmıştır?

2) İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitaplarındaki Orta Çağ'a ait görseller nasıl kullanılmıştır?

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, 1938-2018 yılları arasında ilkökul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görsellerin nasıl temsil edildiğini ve bu görsellerde ne tür değişimler yaşandığını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Eğitim öğretim faaliyetlerinde, ele alınan konuların daha kalıcı ve sürdürülebilir olması amacıyla birçok farklı yöntem ve materyal eğitim aracı olarak kullanılmaktadır. Eğitim öğretim sürecinde, farklı yöntem ve materyaller kullanmak öğrenmenin kalıcı olmasını sağlamak ve öğrencinin konuya olan ilgisini artırmayı hedeflemektedir. Bu amaca, hizmet eden en önemli araçlardan bir tanesi de ders kitaplarıdır. Ders kitapları geçmişten günümüze birçok gelişme ve ilerlemeye rağmen

halen en çok tercih edilen materyal olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan ders kitaplarında kullanılan her bir unsur eğitim ve öğretim süreci açısından son derece önemlidir. Bu bakımdan, ders kitaplarındaki görsel materyaller hazırlanırken görsel tasarım ilkeleri esasları göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekir.

Bu araştırmayla birlikte Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretiminde; görsel materyallerin öneminden bahsedilmiş ve ders kitaplarında kullanılan görsel unsurlar analiz edilerek ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerine, ders kitaplarındaki görselleri seçme ve değerlendirme görevini üstlenecek ders kitabı yazarlarına, Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kullanacak öğrenci ve velilerine, gelecek yıllarda daha nitelikli ders kitaplarının hazırlanmasına katkı sağlaması açısından son derece önem taşımaktadır. Araştırma; bu alanda çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara sonuç ve öneriler sunması, ders kitabındaki görselleri incelemeye yönelik fikirler vermesi açısından da önemlidir. Ayrıca alana ilişkin bilgiler içermesi, bir ders kitabının görsel açıdan değerlendirilmesine ve güncel bir sorunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın bu özellikleri dikkate alındığında alanda yapılan araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

1.7. TANIMLAR

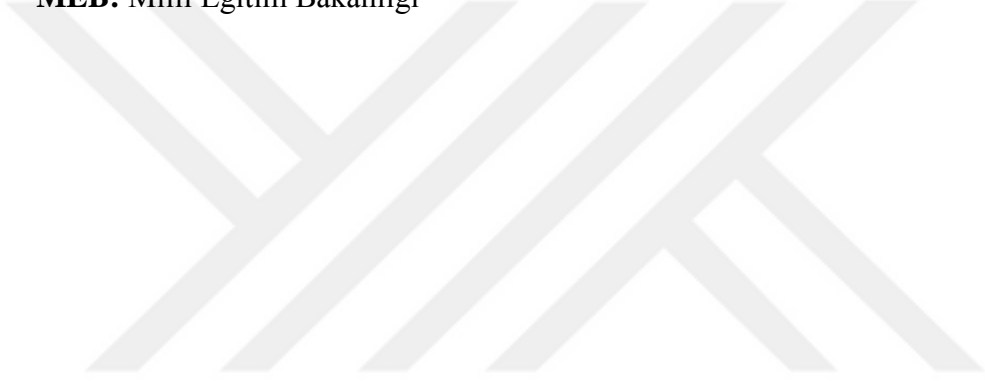
Eğitim: Bireyde davranış değiştirme sürecidir (Demirel, 2006: 6).

Tarih eğitimi: Geçmişle ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin öğrencilere kazandırılmasıyla ilgilenen bir eğitim bilimleri alanıdır (Demircioğlu, 2012: 11).

Ders kitabı: Belirli bir dersin öğretimi için ve belirli seviyedeki öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği yetişkinlere uygun olan belirli incelemelerden geçmiş ve onaylanmış temel kaynaktır (Ceyhan ve Yiğit, 2005: 16).

Görsel Materyal: Bilgi ve becerilerin daha kolay öğrenilmesini ve öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlayan görme duyularına yönelik materyallerdir (Fidan ve Erden, 1987: 207).

Orta Çağ: Türk tarih görüşüne göre, Ortaçağ Batı Roman İmparatorluğu'nun çöküşünden İstanbul'un fethine kadar süren dönem olarak geçen süredir.

1.8. KISALTMALAR**S:** Sayfa**SS:** Sayfa Sayıları**TDK:** Türk Dil Kurumu**ED:** Editör**ÇEV:** Çeviren**VB:** Ve Benzeri**MEB:** Milli Eğitim Bakanlığı

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde ilk olarak çalışmanın konu ile ilgili kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Daha sonra literatürde konuyla bağlantılı olarak yapılan kuramsal ve uygulamalı çalışmaların içerikleri ve sonuçları ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2. TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA GÖRSELLER

Tarih öğretiminde pedagojik ilkelerin öne çıkması, yaşam becerilerinin kazandırılması, kanıtları değerlendirme ve karar verme olgusunun yoğunluk kazanması, kitle iletişimde görselliğin baskın hale gelmesi, öğretmenlerin görsel kanıtları değerlendirme becerilerini kazanacakları program çalışmalarını gerekli kılmıştır. Tarih öğretiminde kullanılacak görsel kaynaklar öğrencilerin dikkatlerini canlı tutar, duygusal tepkiler vermelerine katkı sağlar, kavramları somutlaştırır, sözel olarak ifade edilmesi çok zor olan kavramları çok kolay ifade edebilir (Akbaba, 2016: 218-219).

2.1. TARİH NEDİR?

Tarihin tanımı hakkında birçok bilimsel görüşün ortaya atıldığı ve bu konunun akademik düzeyde tartışıldığını ifade etmek gerekir. Tarih, insanların kültürel yaşamlarını zaman ve mekân içerisinde ele alıp, neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde belgelere dayandırılarak tarafsız bir şekilde inceleyen sosyal bilimlerin bir alanı olarak kabul edilmektedir. Tarih, insanların yaşamlarını ele alırken geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu köprü görevini yerine getirirken aynı zamanda bireysel ve toplumsal hafızanın da oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

İlim dünyası tarafından otorite olarak kabul edilen İbn Haldun'un "Mukaddime" adlı eserinde tarih; "*gaye ve amacı şerefli ve faydaları çok olan ilim*" olarak tanımlanmaktadır. Haldun, aynı zamanda tarihin, gelip geçen kavimlerin hal ve ahlaklarını, Tanrı elçilerinin kılık, kıyafet, hal ve hareketlerini, hükümdarların ve idare ettikleri devletlerin durumunu ve takip etmiş oldukları politikayı öğrettiğini ifade etmektedir (Haldun, 1377/1997: 18).

Carr ise, “Tarih Nedir?” İsimli kitabında tarihi “*tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog*” (Carr, 1961/2016: 82) olarak tanımlamaktadır.

Bloch, (2015) ise tarih için “*tarih bir bilimdir, fakat bu bilimin hem zaaf hem de erdem teşkil eden ayırt edici niteliklerinden biri şiirsel olmaktır, çünkü tarih soyutlanmalara, yasalara, yapılara indirgenemez*” ifadelerini kullanmaktadır.

2.2. TARİH ÖĞRETİMİ VE AMAÇLARI

Her toplum yetiştirilen yeni nesle ulusal bir öğretim ve eğitim vermek ve ona kendi imzasını atmak ister. Bunu gerçekleştirirken; okullarıyla, ordusuyla, spor ve gençlik teşkilatı gibi birçok kurum vasıtasıyla gerçekleştirir. Bu bakımdan ulusal benliğin uyanmasında, beslenip kökleşmesinde tarih oldukça büyük öneme sahiptir. Tarihin ulusal eğitimdeki işlevi milletlere hız vermedeki önem ve değerini takdir eden milletler, seçkin devlet adamları daima bu kaynaktan yararlanmaya çalışmışlardır (Baymur, 1945: 1). Bu bakımdan tarih öğretimine verilen önem ile tarih öğretiminin gelişimi, ulusal bilincin ve yurttaşlık fikrinin gelişmesi ile bağlantılı olmuştur. Bu fikirlerden esinlenilerek oluşturulan 1936 yılı eğitim programındaki tarih derslerinin amaçları aşağıda ifade edilmiştir.

a) *Türk çocuklarına Türk İnkılâbının mânasını, şümülünü ve tarihi önemini kavratmak;*

b) *İnsanlığın bilhassa Türk milletinin tarihte atmış olduğu olduğu ileri adımlara çocukların dikkatlerini çekmek ve bugünkü kültürün nasıl uzun bir mazinin eseri olduğunu belirtmek;*

c) *Türk ırkının Orta Asyada kültürü nasıl kurduğunu, dünyanın dört bucağına bu kültür ve dilini nasıl yaydığını çocuklara kavratarak Türk milletinin dünya tarihinde yaptığı büyük rolü belirtmek, onlara milli benliklerini hissettirmek Türk çocuklarında Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı yaşatmak, onları Türk milletinin ülkülerini tahakkuk ettirmek için her fedakârlığı göze alacak bir karakterde yetiştirmek, Türk milletinin istikbaline güvenlerini artırmak;*

d) Tarihi şahsiyetlerin yaptıkları işler üzerinde durarak çocuklara ibret dersleri vermek, tarihte büyük adamların büyük rolünü göstermek, bilhassa Atatürk'ün Türk milleti ve bütün dünya için açtığı geniş ufukları tebarüz ettirmek;

e) Geçmişî tetkik ettirerek hali çocuklara daha iyi kavratmak ve istikbal için önlerine ufuk açmak, Türk milletinin istikbaldeki milli ve insanî büyük rolüne onların dikkatini çekmek;

f) İnsanların muhitleri ile hayatları arasındaki sıkı ilgileri belirtmek ve insanların muhitleri üzerine nasıl tesir ettiklerini göstermek (Baymur, 1945: 3).

Türkiye Cumhuriyetinde bazı değişme ve gelişmeler olmakla beraber belirli perspektiflerden Selçuklu ve Osmanlının üretmiş olduğu Türk üst kimlik ve kültürü sürdürmüştür. Bu topraklarda çeşitli etnik yapılarda yaşayan insanları birbirine bağlayan Türk üst kültür öğelerinin eğitimle öğrencilere iletilmesi gerekmektedir. Bir başka ifade ile sosyal bilimlere dayalı derslerden bilhassa tarih dersleri, Anadolu'da Türk varlığını sürdürmesi için geçmişten günümüze süzülüp gelen Türk üst kültürünü yetişen yeni nesle aktarmalıdır (Demircioğlu, 2014: 1179).

Cumhuriyetin kuruluşundan iki binli yıllara kadar milli kimliğin aktarımı Türk tarih eğitiminin ana amaçları arasındaydı. Bu dönemde eğitimde milli kimlik aktarımdan değişmeler yaşanmıştır. Bilhassa yaşanan siyasi gelişmeler ve Avrupa Birliği katılım müzakereleri birçok alanda olduğu gibi tarih eğitiminin milli yönünün kırıma sebepleri olarak gösterilebilir (Demircioğlu, 2014: 1178).

Demircioğlu, günümüzde tarih öğretiminin amaçlarını şu şekilde ifade etmektedir

1. Ahlaki gelişim için tarih öğretimi
2. Uygarlıkların, değerlerin ve kültürlerin nasıl geliştiğini öğrenmek için tarih eğitimi
3. Toplumunu daha iyi tanımak için tarih öğretimi
4. Boş zamanların değerlendirilmesi ve hoş vakit geçirilmesi için tarih öğretimi
5. Milli kimlik gelişimi ve iyi vatandaş yetiştirmek için tarih öğretimi

6. Mevcut ideolojik yapının öğrencilere benimsetilmesi için tarih öğretimi
7. Öğrencilerde hoşgörü anlayışının gelişmesi için tarih öğretimi
8. Öğrencilere deneyim sağlamak için tarih öğretimi
9. Demokratik bir bakış açısı kazandırmak için tarih öğretimi
10. Empatik bir bakış açısı kazandırmak için tarih öğretimi
11. Geçmiş hakkında sağlıklı bilgilenmek için tarih öğretimi
12. Dili öğrenme ve kullanma becerisi için tarih öğretimi
13. Değişimin yaşamı nasıl etkilediğini öğrenebilmek için tarih öğretimi
14. İnsan haklarına duyarlı bireylerin yetiştirilmesi için tarih öğretimi
15. Bilimsel ve mantıksal düşünebilme yeteneği kazandırmak için tarih öğretimi
16. Çağımızdaki sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların nedenlerinin anlaşılması için tarih öğretimi
17. Günümüzü daha iyi anlamak, yorumlamak ve ihtiyaç duyulan temel kavramların öğretilmesi için tarih öğretimi
18. Geçmiş, bugün ve gelecek bağlantısını kurabilmek için tarih öğretimi
19. Geçmişten ders almak için tarih öğretimi (Demircioğlu, 2015: 18-19-20).

Yukarıda ifade edilen amaçlardan bazılarını dünyanın farklı ülkelerindeki tarih eğitimi programlarında rastlamak mümkündür.

Gelişmemiş ülkelerde programa yansıyanlar amaçlar daha çok iyi vatandaş yetiştirme ile ilgili olan amaçlar iken, gelişmiş ülkelerdeki tarih eğitim programlarında ise insan zihninin eğitmek ile ilgili amaçlara daha fazla yer verildiği görülmektedir (Demircioğlu, 2015: 21).

2.3. DERS KİTABI NEDİR?

Öğrenmenin sistemli, düzenli ve aynı zamanda planlı olmasını sağlayan unsur eğitim kurumlarıdır. Okullarda öğrencilere kazandırılacak olan öğrenmeler belirli bir plan ve program dâhilinde gerçekleştirilir. Eğitim programları incelendiğinde yetiştirilecek olan bireylerde gözlenmesi istenen hedefler, hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan içeriğin seçilmesi ve düzenlenmesi, hedeflere ulaşmak için gerekli olan eğitim durumları, belirlenen hedeflere ulaşma derecesi gibi dört temel özelliği görmekteyiz. Bu özelliklerden hedeflere ulaşmak için gerekli olan içeriğin seçilmesi ve düzenlenmesi ders kitapları ile ilgilidir (Tay, 2005: 210).

Ders kitapları, eğitimin amaçlarına yönelik öğrencinin öğrenme sürecine kaynaklık eden öğretim materyallerinin vazgeçilmezlerinden biridir. Ders kitaplarının öğretimin vazgeçilmez bir öğretim materyali olmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar; dayanıklı olması, fazla yer işgal etmemesi, taşıma kolaylığı, eğitim programına uygun olarak yazılması gibi özelliklere sahip olmasıdır (Yanpar, 2005, s.335). Bu bakımdan ders kitapları geçmişten günümüze kadar vazgeçilmez bir öğretim materyali olmuştur. Bu bilgiler ışığında ders kitaplarının programdaki amaçlara uygun olarak yapılandırılmış olması gerekmektedir. Programda uygulanan ve ders kitaplarına yansıyan hedefler öğrencinin düşünme ve sosyal becerilerini geliştirmesine katkı da sağlamalıdır (Dönmez, 2003: 92).

2.4. DERS KİTAPLARINDA İÇERİK

Son yıllarda okullarda okutulan ders kitapları üzerinde birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Her bir araştırmacı ders kitaplarını farklı açılardan değerlendirmiş ve birçok bulgulara ulaşmıştır. Bu bulgulardan bir tanesi de ders kitaplarının içerik boyutudur. Yukarıda da ifade edildiği gibi içerik seçiminde en önemli nokta öğretim programında yer verilen hedeflerle uyumlu olmasıdır. Ülkemizde ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesi merkezi yönetim aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda günümüzde ders kitapları; Milli Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliğinin 19. hükümlerine göre incelenmektedir. Ders kitapları incelemeleri temel dört kıstasa göre yapılmaktadır.

Bu kıstaslar;

1) Anayasa ve Mevzuata Uygunluğu

- Anayasa, kanunlar ve ilgili diğer mevzuata aykırılık bulunmamalıdır.
- İçerik herhangi bir reklam unsuru içermemelidir.
- Kitabın herhangi bir bölümünde kitabın kimliğini belirleyici herhangi bir öge yer almamalıdır.

2) İçeriğin Bilimsel Olarak Yeterliliği

- İçerik anlaşılır olmalıdır.
- İçerik ekonomik olmalıdır.
- Bilimsellik ilkesi gözetilmelidir.

- Bilgi eksikliği veya bilgi hatası bulunmamalıdır.
- Deney ve etkinliklerde hata olmamalıdır.
- Hatalı genelleme yapılmamalıdır.
- Kavram yanlışlığına yol açabilecek bilgi ve ifade tarzı bulunmamalıdır.
- Çelişkili ifadeler bulunmamalıdır.
- Yabancı diller, yaşayan diller ve lehçeler için hazırlanan ders kitapları o dilin yazım, noktalama ve dil bilgisi kurallarına uygun olmalıdır.
- Görsel tasarım ve içerikte kullanılan görseller bilimsel açıdan hata içermemelidir.
- Ölçme ve değerlendirme soruları soru yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanmalıdır.
- Örnek soruların çözümü eksiksiz ve hatasız olmalıdır.
- Öğrencilerin seviyelerine uygun ve söz varlıklarını zenginleştirmeye yönelik bir dil kullanılmalıdır.
- Alana ait özel isim, terim, simge, noktalama işareti vb. doğru yazılmalıdır.
- Orijinal metinlerin yazım ve noktalama işaretlerine müdahale edilmemeli, özgün hâli korunmalıdır.
- Bir disiplindeki yazım ve noktalama gelenekleri esas alınmalı, kendi disiplini içinde değerlendirilmelidir.
- Alınan bilginin kaynağı tam ve doğru olarak belirtilmelidir.
- Alınan bilginin kaynağı (web sitesi, erişim tarihi vb.) ulaşılabilir olmalıdır.
- Seçilen kaynak geçerli ve güvenilir olmalıdır.

3) İçeriğin Eğitim ve Öğretim Programının Kapsamını ve Kazanımları Karşılama Yeterliliği

- İçerik kazanımları karşılamalıdır.
- İçerik, konu alanının özelliğine uygun şekilde ön koşulluluk ilkesi dikkate alınarak düzenlenmelidir.
- İçerik, konu alanının özelliğine uygun olarak bütünsel bir yapıda oluşturulmalıdır.
- İçerik kendi içerisinde ve disiplinler arası boyutta ilişkilendirilebilir nitelikte olmalıdır.
- İçerik konunun niteliğine uygun olarak günlük hayatla ilişkili olmalıdır.

- İçerik (etkinlik, kavram, terim, örnek, formül, anlatım dili, görsel öğeler vb.) ilgili yaş ve sınıf seviyesine uygun olmalıdır.
- İçerik düzenlenmesinde aşamalılık ilkesi gözetilmelidir.
- İçerik öğrencinin hem bağımsız hem de işbirlikli öğrenmesini desteklemelidir.
- İçerik öğrencinin dikkatini çekip merak uyandıracak nitelikte verilmelidir.
- İçeriğin dağılımı ünite bazında dengeli olmalıdır.
- Bilgi yoğunluğu ünite bazında hedeflenen süre ile tutarlı olmalıdır.
- Kavram, terim, sembol, tercüme, sesletim vb. kullanımı kitap genelinde ve takım hâlindeki kitaplar (ders kitabı, çalışma kitabı vb.) arasında tutarlı olmalıdır.
- İçerik, kazanım dışı gereksiz ayrıntı barındırmamalıdır
- Sözlük; içerikte bulunan ve anlamı bilinmeyen sözcük, sözcük grubu, kavram ve terimlerden oluşmalıdır.
- Sözlük; içerikte bulunan sözcük, sözcük grubu, kavram ve terimlerinin anlamını tam ve doğru olarak vermelidir.
- Olumsuz örnek oluşturabilecek içerik bulunmamalıdır.
- Strateji, yöntem veya teknik seçimi dersin niteliğine ve kazanımlara uygun olmalıdır.
- Anlamayı kolaylaştıracak görseller kullanılmalıdır.
- Ölçme ve değerlendirme etkinlikleri kazanım ve açıklamaları tam olarak karşılamalıdır.
- Konuya hazırlayıcı sorulara yer verilmelidir.
- Öğrenilenleri pekiştirici etkinlik ve sorulara yeterli oranda yer verilmelidir.
- Ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinde çeşitlilik sağlanmalıdır.
- Soruların cevapları, cevap anahtarı bölümünde verilmelidir. (Elektronik ortamda teslim edilebilir.)
- Metin ile görsel uyumlu olmalıdır.
- Görsel ile alt yazısı uyumlu olmalıdır.
- Görselin kullanım yeri içeriğe uygun olmalıdır.
- Dersin niteliğine bağlı olarak gerekli yerlerde güvenlikle ilgili sembol ve uyarılara yer verilmelidir.
- Türkçe, yazı dili standartlarına uygun olarak doğru ve özenli kullanılmalıdır.

- Anlatım ilkelerine (akıcılık, yalınlık, açıklık, duruluk vb.) uyulmalıdır.
- Sözcük ve sözcük grupları bağlama dikkat edilerek kullanılmalıdır.
- Metinde anlatım bozukluğu bulunmamalıdır.
- Paragraflar arasında anlam ve anlatım bütünlüğü sağlanmalıdır.
- Standart bölümler belirli bir standarda bağlı kalınarak oluşturulmalıdır.
- Ana dilde iletişim yetkinliği kazandırmalıdır.
- Yabancı dillerde iletişim yetkinliği kazandırmalıdır.
- Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikleri kazandırmalıdır.
- Dijital yetkinlik kazandırmalıdır.
- Öğrenmeyi öğrenme yetkinliği kazandırmalıdır.
- Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikleri kazandırmalıdır.
- İnisiyatif alma ve girişimcilik yetkinliği kazandırmalıdır.
- Kültürel farkındalık ve ifade yetkinliği kazandırmalıdır.

4) Görsel Tasarımın ve İçerik Tasarımının Öğrenmeyi Destekleyecek Nitelikte Olması ve Öğrencilerin Gelişim Özelliklerine Uygunluğu

- Kapak tasarımı genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş ilkelere uygun olmalıdır.
- Kitap içi tasarım genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş beklentilere uygun olmalıdır.
- Kitap genel tasarım ilkelerine uygun olmalıdır.
- Sayfalar estetik olarak tasarlanmalıdır.
- Görsellerde toplumsal, siyasal, ekonomik vb. ayrıma yol açacak öğeler yer almamalıdır.
- Tasarımda kullanılan öğeler öğrencilerin sınıf seviyesine, bedensel, psikolojik gelişimine uygun olmalıdır.
- Görseller anlaşılır ve net olmalıdır.
- İçerik öğrenmeyi destekleyecek nitelikte görsellerle zenginleştirilmelidir.
- Tasarımsal öğelerdeki çizgi, boyut, doku, renk, ışık, gölge, tonlama, perspektif vb. unsurlar öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde kullanılmalıdır.
- İçerik, görsel tasarım açısından bütünlük, denge, vurgu, hizalama gibi tekniklere uygun hazırlanmalıdır.

- Metin tüm bileşenleriyle temel tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak öğrenmeyi destekleyen ve kolay anlaşılabilir şekilde tasarlanmalıdır (https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776t_alaasY.pdf, 2018).

Ders kitapları, hazırlanırken yukarıda ifade edilen maddelerin dikkate alınması, hazırlanacak olan ders kitabının daha nitelikli olmasını sağlayacaktır. Ders kitapları, belli dönemlerde bazı değişiklikler içeriyor olmasına rağmen, belli ölçekler içinde yazılmaya devam etmiştir. Ders kitaplarındaki değişimin öğrenciler üzerinde ne gibi değişimlere yol açtığı konusu yeterince incelenmiş değildir. Ancak ders kitaplarındaki bu değişimin öğrenciler üzerinde birçok olumsuz etkiye zemin hazırlayacağını söyleyebiliriz. Bu bilgiler ışığında ders kitapları hazırlanırken nitelikli ve kullanışlı olmasına özen gösterilmesi ve yukarıda bahsedilen esasların dikkate alınması gerekir.

2.5. TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL MATEYALLERİN KULLANIMI VE TASARIMI

Günümüzde bazı tarih öğretmenleri uzun bir süre önce cereyan etmiş olayları soyut bir şekilde öğrencilere anlatma çabası içerisinde. Bu anlatımı yaparken de geçmişe ait soyut ve somut birçok kavram kullanmaktadırlar. Tarihin somut ve görsel materyallere dayalı olarak anlatılmaması, geçmişe yönelik deneyim ve bilgileri sınırlı olan öğrencilerin, bu alanı öğrenmede problemler yaşamasına neden olmaktadır (Demircioğlu, 2015: 161).

Öğretim materyalleri ya da malzemeleri genel olarak öğretim etkinliklerini artırarak daha üst seviyede bir öğrenmenin meydana gelmesine olanak sağlamak için kullanılan her çeşit araç ve gereçler olarak isimlendirilebilir (Yiğit, 2005: 55). Bu araç gereçlerin eğitim ortamına öğretmenler ve öğrenciler aracılığıyla getirilmesi hedef ve davranışların istendik yönde öğrencilere kazandırılmasında önemli kolaylıklar sağlayabilir (Demirel ve Yağcı, 2012: 9). Bu bakımdan bir öğretim materyali olan ders kitaplarında resim, fotoğraf, minyatür, gravür, karikatür, grafik, şema, plân, harita gibi görseller ders kitaplarının sayfalarına yerleştirilmesi, kitabın görünümü ve dersin eğiticiliği açısından önemli olacaktır. Çocukların görsel eğitimleri; kitapla barışık, okuyup araştıran nesillerin yetişmesi, içeriğiyle, tasarımıyla, üretimiyle, çocuğa

gösterilen bir özenin ve saygının göstergesi ancak iyi bir şekilde hazırlanmış ders kitaplarıyla mümkün olabilir (Oğuzoğlu, 2001' den aktaran Demircioğlu: 2011: 18).

Aynı zamanda her birey değişik öğrenme stiline sahip olduğu için eğitimciler, öğretim etkinliklerini oluştururken öğrencilerin öğrenme şekillerini de dikkate almalıdır. Duyusal öğrenme tercihleri açısından bireysel farklılıklar:

1.Görsel ve Sözel Öğrenenler: Bu öğrenme üslubunu benimsemiş bireylere bilgi; hem görsel hem de yazılı şekilde aktarıldığında daha hızlı kavrayıp öğrenirler. Öğrendikleri bir bilgiyi tekrar kullanmak istediklerinde öğrendiklerini zihinlerinde görselleştirirler.

2. Görsel Öğrenenler: Bu öğrenme üslubuna sahip bireyler görsel olarak verilen bilgileri daha iyi öğrenirler. Hatırlamak istedikleri bir şeyi önce görsel olarak hatırlamaya çalışırlar.

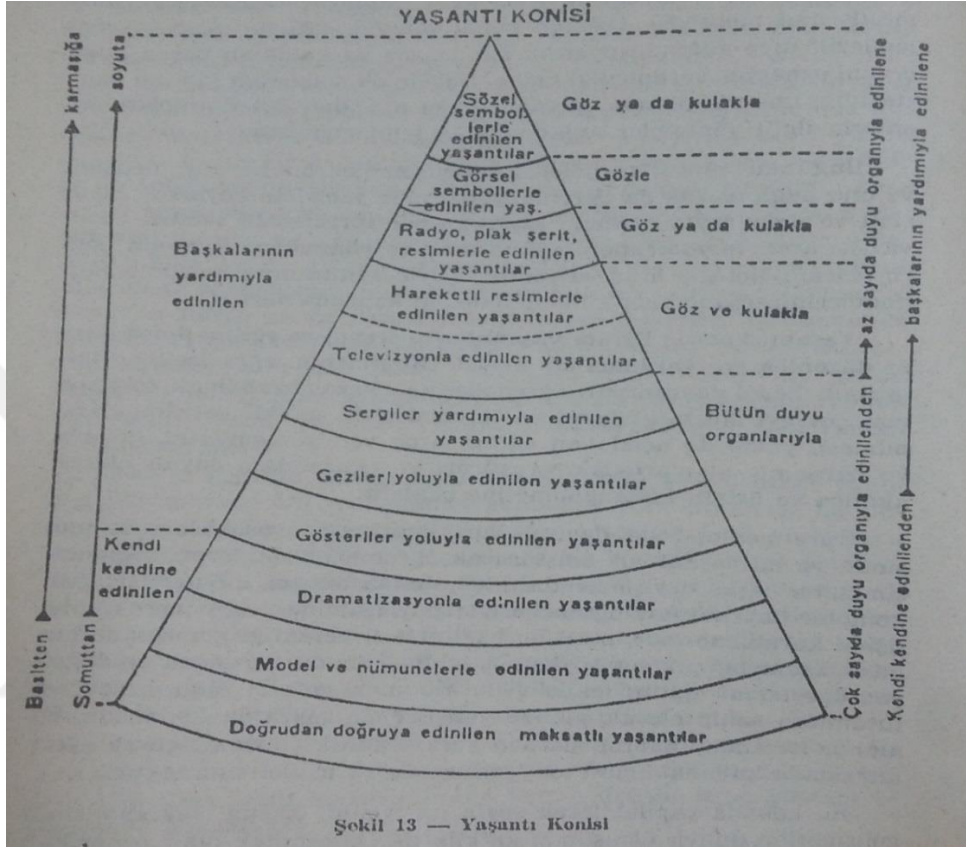
3. İşitsel ve Sözel Öğrenenler: Bu öğrenme üslubuna sahip olan bireylere bilgi sözel şekilde verildiğinde daha hızlı öğrenirler. En verimli öğrenmeyi başkalarıyla dinleme ve konuşma şeklinde etkileşim sağlayarak gerçekleştirirler.

4. Devinsel ve Duyumsal Öğrenenler: Bu öğrenme üslubuna sahip bireyler en verimli; yaparak ve yaşayarak öğrenme sürecinin içine dâhil olduklarında daha iyi öğrenirler. Materyallere dokunarak ve kullanarak öğrenmeyi tercih ederler (Yalın, 2010: 84).

Günümüzde aktif öğretim, öğrenci merkezli öğretim, e-öğrenme ve teknolojiyen faydalanma gibi birçok farklı kavramlar bulunmaktadır. Farklı öğretim materyallerinin kullanılması öğretim kalitesinin artırılması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda materyaller öğretimi zenginleştirmekte ve içeriğin aktarımını kolaylaştırmaktadır. Bu durum da öğrenci-öğretmen arasındaki iletişimi daha sağlıklı hale getirmektedir (Güven, 2016: 87).

Eğitim sürecinde öğretmenin sahip olduğu bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışları öğrencilere aktarırken uygun iletişimi kurabilmesinde ve nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda birçok şey söylenmiştir. Bu konuda izlenmesi gereken en verimli yol eğitim teknolojileri konusunda öğretmeni gerekli bilgi, beceri ve

tutumları kazanmış şekilde yetiştirmektir. Ardından öğretmene bu alanla ilgili edinmiş olduğu davranışlardan yararlanarak yapacağı ortam ayarlamasında kullanabilmesi için esnek bir model sunulmaktadır. Bu esnek model sunulurken eğitimci Edgar Dale'in ortaya koymuş olduğu yaşantı konisinden faydalanılabilir.

(Çilenti, 1988,55 56).

Yukarıda verilen Edgar Dale'nin yaşantı konisinden yola çıkarak; öğrenme sürecine ne kadar fazla duyu organı katılırsa öğrenmenin daha aktif olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda yaşantı konisine baktığımızda öğrenme ve öğretme sürecinde en etkin duyu organımızın göz olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan eğitimde kullanılan görsel her türlü araç ve gereçler süreci daha verimli hale getirmektedir.

Binlerce yıl önceki insanların bazı iletileri mağara duvarlarına yapmış oldukları çizimlerle ifade ettiklerini bulguluyoruz. Bugün de sadece bir belgesel filmi ile yüzlerce ciltlik arşiv bilgisini ifade edebiliyoruz. Bu bağlamda görsel materyallerin

gücünü "bir resim bin kelimeye bedeldir." sözü ile de ifade edebiliriz (Akpınar, 1999: 61).

Aynı zamanda Çilenti'nin 1988'deki çalışmasında da ifade edildiği gibi:

Öğrendiğimiz bilgilerin

%83 kadarını görme duyularımız,

%11 kadarını işitme duyularımız,

%3,5 kadarını koklama duyularımız,

%1,5 kadarını tatma duyularımız aracılığıyla kazandığımız yaşantılar vasıtasıyla öğrenmekteyiz.

Tüm bu söylemler ışığında öğrenme türlerinden yola çıkarak görsel materyallerin öğretme ve öğretim süreci üzerindeki etkisini görmekteyiz. Eğitim ortamında görsel materyallerin en kolay şekilde öğrencilere aktarılabilceği araçlardan bir tanesi de ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında salt metinlerden ziyade görsel öğelere de yer verilmesi öğretimin niteliği açısından birçok amaca hizmet etmektedir.

2.6. DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL MATERYAL KULLANIMININ AMAÇLARI

- Öğrenmeyi kolaylaştırmalı, akıcı ve kalıcı hale gelmesine yardımcı olmalı bununla birlikte sanata karşı ilgiyi canlandırmalı, estetik bir bakış açısı getirmelidir.
- Öğrencilerin özgün düşüncelerini ortaya çıkarmasına, duygudaşlık yapmasına, sorun çözme yeteneklerini geliştirmesine ve değerlendirme yapmasına fayda sağlamalıdır.
- Soyut kavramlar ve olguların öğrenilmesine destek olmalıdır.
- Çocukların hayal gücünün gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
- Kitabın öğrencilere aktardığı bilgi seviyesini artırmalı, kitabı keyif verici duruma getirmelidir (Akbaba, 2003: 359-360).

2.7. DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL DÜZENDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN UNSURLAR

Ders kitaplarında görsel düzen oluşturulurken birçok unsurun göz önünde bulunması gerekmektedir. Bu unsurlar aşağıda açıklanacaktır.

a) Görsel öğretilen konuya bütünlük sağlamalıdır.

Ders kitabında yer verilecek görseller konuyu açıklamalı, ilgi uyandırmalı ve metin için bir açıklayıcı niteliğinde olmalıdır. Ders kitabının yazarı, metin içinde kısa da olsa görselden bahsetmeli; metinle bağ kurmalı; gerekirse yazıyla görseli eşleştirmeli ve böylece görsel-metin bütünlüğünü sağlamalıdır. Örneğin; karayolu ağlarının kullanıldığı bir metnin yanına, dümdüz bir yol olduğu çizgilerden anlaşılan bir karartının konulmasının öğrenci açısından pek bir anlamı olmayabilir (Demircioğlu, 2011: 19; Kılıç ve Seven, 2006: 155)

b) Görsel Tasarım Öğelerine ve ilkelerine uygun düzenlenmelidir.

Ders kitaplarındaki görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri birçok amaca hizmet etmektedir. Bu ilke ve öğelerin genel amacı ise, öğrenciyi kitaba yakınlaştırmak, kitabı ilgi çekici boyuta getirmektir. Ders kitaplarındaki resimlemeler, çocuğa bilgi ve davranış kazandırma amacını güder. Resimlemelerdeki görsel kalite ve estetik ne kadar sağlamsa algılama da o kadar iyi olmaktadır. Çocukların estetik duygularının gelişmesinde ve kitap okuma alışkanlığı kazanmalarında iyi tasarlanmış kitapların etkisi büyüktür (Uzuner, Aktaş ve Albayrak, 2010: 723). Ayrıca öğretici görsel konuyla uyumlu ancak iyi tasarlanmadığı durumlarda görevini yerine getirmeyebilir. Bunun için ders kitaplarındaki görseller uygun tasarım öğelerine ve ilkelerine göre düzenlenmesi gerekir (Kılıç ve Seven, 2006: 155).

c) Yeterli sayıda görsel araca yer verilmelidir.

Ders kitaplarında görsel öğelere öğrenci düzeyine göre yeterince yer verilip verilmediği, kullanılan görsel öğelerin miktarı ve içeriği ile ölçülebilir. Ders kitaplarında yeterli görsele yer verilmemesi konuların açıklanmasında bazı sorunlara neden olabilir. Örneğin Ege bölgesinin fiziki özelliklerinin anlatıldığı bir konuda Ege bölgesinin fiziki şartlarını gösteren bir haritaya yer verilmemesi önemli bir eksikliklerdir. Bu bakımdan ders kitaplarında görsel düzen incelenirken konunun açıklanması için

yeterli sayıda görseller yer verilip verilmediğinin incelenmesi gerekir. Ancak bilgilendirme amacından uzak süsleme amacına yakın nitelikteki görsel öğeler niceliksel olarak yeterli görünseler bile nitelik bakımında yeterli değildir (Alpan, 2004: 123; Kılıç ve Seven, 2006: 155).

d) Görsel unsurlar ve yazılı unsurlarda ipuçlarına yer verilmelidir.

Ders kitabının görünüşü ipuçlarını sunacak şekilde olmalıdır. Görsel düzende yapılacak bazı düzenlemelerle, konunun bütünü okunmadan aktarılacak ileti hakkında ipuçları edinilebilir. Metinler, kavramlar, genellemeler, sorular, özet ve hedef ifadeleriyle görsel öğelerde ipucu sunulabilir. Bu bakımdan ipucuna verilirken tasarımda görselin kullanıldığı yere, konuyla ilgisine, diğer görselleri etkileyip etkilemediğine dikkat edilmelidir (Kılıç ve Seven, 2006: 155).

e) Öğrencilerin gelişim dönemlerine göre kullanılmalıdır.

Görseller seçilirken öğrencilerin hoşuna gidebilecek görseller tercih edilmeli, öğrencilerin yaş ve seviyeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şekilde tasarlanan görseller öğrenciler açısından daha faydalı olmaktadır. Ayrıca öğrenci seviyelerinin üzerinde ve altında tasarlanmış görseller, istenilen verimin alınmasını engeller. Bundan dolayı ders kitaplarındaki görseller öğrencilerin bilişsel, psikomotor, fiziksel gelişimsel özelliklerinin tespit edilip görsellerin bu doğrultuda hazırlanması gerekir (Demircioğlu, 2011: 19; Kılıç ve Seven, 2006: 156).

f) Görsel unsurların altında açıklayıcı cümlelere yer verilmelidir.

Ders kitaplarında öğrencilerin ilgilerini çekmek, bilgilerini zenginleştirmek ve düşüncelerini eyleme geçirmek için açıklamalarda bulunulmalıdır. Örneğin resmin içeriği, yeri, ressamı, tarihi, yapıldığı ya da fotoğrafsa fotoğrafın çekildiği yer bilgisi gibi bilgiler görsellerin altına yazılmalıdır. Ayrıca Ders kitaplarında görsel araçların vermek istediği mesajla altında ifade edilen açıklamanın ilişkisizliği sıkça rastlanılan bir durumdur. Görselle ilişkisi bulunmayan açıklamalar konun anlaşılmasını engellemeye varan sorunlara sebep olabilir (Demircioğlu, 2011: 20; Kılıç ve Seven, 2006: 157).

g) Görseller kullanılırken sayfa tasarımına dikkat edilmelidir.

Ders kitaplarında kullanılan görsellerin tasarım sürecinden geçmesi, işlevini yerine getirmesi, tek başına yeterli bir koşul değildir. Çünkü çok iyi tasarlanmış bir görsel denge veya metne uzaklık gibi sebeplerle özelliğini kaybedebilir. Sayfa düzeni öğrencilerin ilgilerini görsele yönlendirmede oldukça önemlidir. Bu bakımdan öğrenci hem görseli incelemeli hem de metni okuyabilesi için görselin yerleştirileceği yer özenle seçilmelidir. İyi bir sayfa düzeniyle kitaptaki öğretici görseller daha verimli şekilde kullanılabilir. Bunun için şu ölçütlere dikkat etmek gerekir:

- Görseldeki bilgilerin kim tarafından nasıl kullanılacağına dikkat edilmelidir.
- İlişkili olmayan görseller, diğer unsurlara yakın olmamalıdır.
- Görseller birbirinin fonksiyonlarının engellememelidir.
- Görseller faydalı olacakları yere yerleştirilmelidir.
- Kenar boşlukları ve diğer boşluklar yeterli ve tutarlı olmalıdır.
- Sayfa yapıları tutarlı olmalıdır.
- Kitabın fiziksel özellikleri dikkate alınmalıdır.
- Yazı, resim, fotoğraf, sayfadaki dinlendirici boşluklar, dipnotlar, analizler, bir uyum içerisinde olmalıdır (Demircioğlu, 2011: 20; Kılıç ve Seven, 2006: 157,158).

2.8. GÖRSEL MATERYAL TASARIMININ ÖĞELERİ

Görsel tasarımın unsurları; boyut, doku, çizgi, şekil, boşluk ve renklerden meydana gelmektedir. Ders kitapları hazırlanırken bu öğelere dikkat edilmesi durumunda ders kitaplarından sağlanan fayda artacaktır.

2.8.1. Boyut

Boyut materyallerin uzunluğu, derinliği, eni ve yüksekliği ile ilgilidir. Boyut ders kitaplarında fiziki yapı özellikleri ve öğretici unsurların tasarlanmasında kullanılmaktadır. Boyutun seçimi kitaptan faydalanma ve öğretici unsurların etkililiği açısından önem taşımaktadır. Kitabın ve kitap içerisindeki öğelerin boyutuna karar verirken; öğrencilerin gelişim düzeyi, bilgilerin miktarı, sayfa sergisi gibi durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda boyut algısını; nesnelere hakkındaki ön

bilgiler, öğrencinin gelişim düzeyi ve ders kitabında sunulan unsurun konumu etkilemektedir (Kılıç ve Seven, 2006: 117-118).

2.8.2. Doku

Doku üç boyutlu araçların ve cisimlerin dokunma duyusuyla hissedilebilen düzlem özelliğidir. Çoğunlukla odakları cisimlere çekmek ya da bütünlüğü arttırmak amacıyla kullanılır (Yalın, 2010: 111).

Dokular hissedilişlerine göre ikiye ayrılmaktadır.

Görsel doku: Cisimlere dokunma duyu organımız aracılığıyla ulaşılmayan, ancak görme duyusuyla elde ettiğimiz dokulardır.

Dokunsal doku: Cisimlere dokunma yoluyla ulaşılan dokunsal etkilere denir.

Ders kitaplarında doku kullanımının amacı, cisimlere dikkat çekme veya cisimlerin doğal şeklini yansıtmaktır (Kılıç ve Seven, 2006: 118-119).

2.8.3. Çizgi

Çizgiler görselleştirmeyi kolaylaştıran, objeleri tanıtan, sınırları gösteren fakat doğada yalnız başına bulunmayan tek boyutlu geometrik araçlardır. Yatay çizgiler nesnelere derinlik, dinginlik; dikey çizgiler kuvvet, kararlılık; kenarlı ve kavisli çizgiler dinamizm (Yiğit, 2005: 102). kırık çizgiler ise sertliği anımsatmaktadır. Ders kitaplarında ve diğer öğretim materyallerinde dairesel, doğru, kırık veya bunların karışımı çizgiler kullanılmaktadır (Kılıç ve Seven, 2006: 119).

2.8.4. Şekil

Şekil bir düzlem üzerinde oluşturulan iki boyutlu biçimlerdir. Değişik şekiller yan yana getirilerek anlam ifade eden bir bütün meydana getirilebilir. Bazı şekillerdeki iletelerde detaya yer verilmeden yalnız silüet formunda iletilebilir(kuş, kalp, vb.). Kolay şekiller karmaşık şekillere göre daha hızlı anlaşılır (Yalın, 2010: 108). Bu yüzden ders kitaplarındaki şekillerin belirli formda sunulması gerekmektedir. Aynı zamanda öğretici araçların daha verimli olması için, gözün bir formdan diğerine kolaylıkla geçebildiği şekilde hazırlanması gerekmektedir (Kılıç ve Seven, 2006: 121).

2.8.5. Boşluk/Alan

Alan bir öğretim materyaline bakıldığında gözlemlenen, sezilen doluluk ya da boşluktur. Alan kullanılan alan ve boş alan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kullanılan alan sınırlandırılmış bir form içerisindeki görsel unsurların üzerine konulduğu yer, kullanım alanı haricindeki yerler ise boşluktur (Çelik, 2012: 54).

Öğretime hazırlanacak bir ders kitabında grafik, tablo, harita vb. öğelerin dağılışı ve yerleşimi sayfanın düzenini etkilemektedir. Sayfa düzeninde dengeli boşluklar bırakmak metnin okunmasını kolaylaştırırken paragrafları ve diğer unsurları birbirlerinden ayırarak algıyı manipüle edebilir (Kılıç ve Seven, 2006: 121).

2.8.6. Renk

Renkler bir materyalde daima ilgi çekici öğeler olmuşlardır. Renklerin yoğun kullanımı öğrencilerde dikkatin dağılmasına neden olmaktadır. Bu sebeple araç gereçleri tasarlarken konuya ve öğrencinin gelişim dönemlerine uygun renkler kullanılmalıdır (Yelken: 2015: 166).

Ders kitaplarında renkler ilgiyi toplama, dikkat çekme, zıtlık oluşturma gibi birden çok amaç için kullanılmaktadır. Bu bağlamda canlı renklere sahip olan öğretici unsurlar, siyah-beyaz ve soluk resimlere oranla daha fazla dikkat toplamaktadır. Canlı renkler küçük yaş grupları için kullanılabilirken; ileri yaş grupları için pastel tonlardaki renkler kullanılmaktadır. Her iki yaş seviyesi için zıtlık oluşturmak için ise parlak renklerin kullanılması gerekir (Kılıç ve Seven, 2006: 120).

2.9. GÖRSEL MATERYAL TASARIMININ İLKELERİ

Görsel materyal tasarımının ilkeleri; bütünlük, denge, vurgu, hizalama ve yakınlık gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Bu ilkelere uyulmadığı durumlarda materyal fonksiyonunu yitirebilir. Bu bakımdan tasarımın ilkeleri de ders kitaplarından etkin şekilde fayda sağlamak için elzemdir.

2.9.1. Bütünlük

Bir görseli oluşturan unsurların topluca görülmesini sağlayan unsurlar arasındaki ilişkidir. Farklı bir ifade ile sözcükler ve diğer objelerle birlikte bir anlam taşımaktadır. Bütünlük, görselleri daha iyi kavramayı ve yorumlamayı kolaylaştırmaktadır (Yalın: 2010: 114).

Ders kitaplarındaki metinlerde gereksiz cümlelerin kullanılması, haritalarda bulunan gereksiz ayrıntılar, amaca uygun olmayan görseller, bütünlüğü bozan faktörlere örnek verilebilir (Kılıç ve Seven, 2006: 122).

2.9.2. Denge

Görsel bir araç gereçte bulunan unsurların algılanan ağırlığına denge denilmektedir. Denge materyalde kullanılan unsurların yatay ve dikey olarak her iki bölümünde eşit olarak paylaşılması ile meydana getirilir. Formal ve informal olmak üzere iki çeşit denge bulunmaktadır. Bir görsel orta noktasından ikiye bölündüğünde, her iki bölüm de birbirinin yansıması ise denge formal veya simetrik. İnformal denge ise asimetrik. Bundan dolayı informal denge daha dinamik ve izleyicinin dikkatini görsele daha çok çekmektedir (Yalın, 2010: 115).

Ders kitaplarındaki öğrenilmesi güç konular ile ilgili görsellerde denge unsurlarından asimetrik dengeyi kullanmak öğrencilerin konuya karşı ilgili istek ve güdülenmelerini artıracaktır.

2.9.3. Vurgu

Görsel bir araç gereçte tek bir düşünce ele alınmasına rağmen genellikle görsel içerisindeki bazı önemli unsurların vurgulanması gerekir. Bu unsurları dikkat ve ilgi noktası haline getirmeye vurgu denilmektedir (Yalın, 2010: 116).

Ders kitaplarında vurgulama yoğun şekilde kullanılmaktadır. Vurguların faydalı olabilmesi için aşırıya gidilmemeli, vurgu yapılan unsurlar tutarlı olmalı, vurgu araçları verimli olabilecek konumda kullanılmalıdır (Kılıç ve Seven, 2006: 123).

2.9.4. Hizalama

Hizalama, görsel aracın unsurunun aynı sıraya ya da düz bir çizgi haline getirilmesidir (Kılıç ve Seven, 2006: 124). İnsanlar yatay veya dikey şekilde sıralanan nesnelere sıralanmayanlara nazaran daha düzenli algılar ve sınıflanmış bilgileri sınıflanmamış bilgilere nazaran daha çabuk kavrar ve anımsarlar (Yalın, 2010: 116). Bu bakımdan ders kitaplarında kullanılan görsellerde hizalamaya dikkat etmek ders kitaplarının öğrenme açısından işlevselliğini artıracaktır.

2.9.5. Yakınlık

Görsel bir araçta birbirine yakın unsurlar birbirleriyle bağlantılı; uzak unsurlar ise bağlantısız olarak algılanmaktadır. Öğeler yakınlıklarından dolayı birbirlerinden açık bir şekilde ayırt edilmedikçe izleyici bu öğeleri zihninde kendisi gruplandırır. Fakat bu gruplandırma daima doğru sonuçlar vermeyebilir (Yalın, 2010: 118). Bundan dolayı ders kitaplarında ve diğer araç gereçlerde birbiriyle bağlantılı unsurların birbirine yakın olması elzemdir. Sayfa düzeninden dolayı yakınlık sağlanmıyorsa, bağlantılar ok gibi farklı araçlarla gösterilmelidir (Kılıç ve Seven, 2006: 124).

2.10. İLKOKUL TARİH VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KULLANILABİLECEK GÖRSEL KANITLAR

2.10.1. Resim

Eğitim öğretim faaliyetinin daha sağlıklı uygulanabilmesi için uygulanan yöntemlerden bir tanesi de görsellerin kullanılmasıdır. Görseller içinde ise resimlerin özel bir yere sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Resimler çocukların doğrudan gözlerine hitap ettiğinden daha kalıcı bilgileri de bünyesinde barındırdığını görmekteyiz.

Türk Dil Kurumu resim için; “Varlıkların doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez, vb. üzerinde yapılan biçimleri.” ve “fotoğraf” gibi tanımlar yapmıştır (TDK, 2005: 1653-1654). Tarih derslerinde, öğrencilerde amaçlanan davranış değişikliklerini oluşturmak amacıyla her çeşit tarihi ve güncel resim, fotoğraf ve karikatürden yararlanılması işlemi resimlere dayalı öğretim yaklaşımı olarak ifade edilebilir (Demircioğlu, 2015: 161).

Resimler, sözlü iletilerin öğrenciler tarafından anlamlı duruma gelmesinde ve somutlaştırılmasında en sık kullanılan öğretim materyalleri arasında sayılmaktadır. Resimler, öğrencilere olgu ve kavramların öğretiminde sözlü ifadeleri zihinlerinde canlandırmalarına yardımcı olur (Akbaba, 2012: 287). Ayrıca birçok ders kitabındaki resimler anlatılan konularla bağlantılı olarak birinci elden kaynaklara dayalı resimleri bünyesinde barındırmaktadır. Resimler konuya uygunsa öğretmen bu resimleri kullanmaları için öğrencileri teşvik etmelidir. Ancak kitaplardaki resimler yanlış veya eksikse öğretmen görseldeki yanlış veya yanlışlar tartışılmalı ve ön yargıların gözlemlenmesi için öğrenciler yönlendirilmelidir (Demircioğlu, 2015: 165).

Sosyal Bilgiler dersinde resimler öğretim materyalleri olarak kullanıldığında öğrencilerin ilgilerini çeker, hafızalarında iz bırakır, hatalı tasarımları düzeltir, kelime bilgisi ve gözlem gücünü geliştirir. Resimlerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanımı maliyet bakımından ucuz ve aynı zamanda öğrenimi destekleyici mahiyette olduğu için öğretmenler tarafından üniteler işlenirken kullanılmaktadır (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005: 145).

Öğretmenler eğitim öğretim sürecinde resimlerden farklı zamanlarda birçok şekilde faydalanırlar. Bunlardan bir tanesi de ders kitaplarında resimlerin kullanımudur. Ders kitaplarında resimleri kullanmanın ise birçok boyutu bulunmaktadır.

Akbaba'nın (2012: 288). Nolan ve Goetz'den aktardığına göre;

1. Süsleyici Resimler: Bu çeşit resimleri konunun ifade ettiğini açıklamaktan çok onun sembolik yönünü saptamak amacıyla planlamak gerekmektedir. Bu resimler hayal, mizah ve mübalağa içerebilir

2.Açıklayıcı Resimler: Metinleri değişik formlarda açıklayan resimlerdir. “Anlam çözücü resimler” olarak da ifade edilen bu resimler metin ile aynı içeriğe sahip olmalıdır.

3.Metni Tamamlayıcı Resimler: Bu çeşit resimler öğrencinin tanımadığı herhangi bir kavram, isim veya olgunun tanıtılmasında kullanılabilir. Metinler görsel şekillerle süslenerek eserin duygusal yönüne ve öğrencinin ilgisine katkılar sağlayabilir (Akbaba, 2012: 288).

2.10.2. Fotoğraf

Türk Dil Kurumu fotoğrafı; “görüntüyü ışığa karşı duyarlıklı cam, kâğıt vb. bir yüzey üzerinde özel makine yöntemi ile tespit etme yöntemi” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2005: 715). Sosyal bilgiler öğretiminde fotoğrafların kullanımı önemli bir konuma sahiptir. Fotoğraflar görsel bir araç gereç olarak bilgiyi somut şekle getirme, bilginin hızlı şekilde öğrenilmesini sağlama ve öğretimin zenginleşmesine ortam hazırlamaktadır (Özden, 2017: 130). Ders kitaplarında tarih konularında fotoğraf kullanımı tarih öğretiminin bir bölümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Fotoğraflar tarih öğretiminde; öğrencilere tarihteki olayların izlerini yansıtmak, tarihsel olaylara ilişkin bilgi kayıtları sunmak ve doğrudan gözlemleyemedikleri birçok geçmiş olayı inceleme fırsatı sunmaktadır (Özden, 2017: 147).

Tarihsel fotoğrafları yorumlayıp analiz etmek için Stardling çalışmasında aşağıdaki tabloya yer vermiştir.

Tablo 1. Fotoğrafların Analizi

Yorum	Bulgu Nasıl biliyorsunuz?	Ne kadar eminsiniz ?
Sizce bu fotoğrafta neler oluyor?		
İnsanlar ya da nesnelere kim/ne?		
Sizce bu fotoğraf kabaca ne zaman (yıl, dönem, olay) çekilmiş olabilir?		
Yılın hangi dönemi?		
Bu doğal resim mi, yoksa özellikle poz mu verilmiş?		
Bu fotoğrafa ilişkin yaptığımız sonuçları kontrol etmenize yarayacak başka tarihsel kaynaklar neler olabilir?		
Tarih derslerindeki son çalışmanıza göre, bu fotoğraftaki sahneyi çevreleyen olaylar hakkında önceden neler biliyorsunuz?		
Bu fotoğraf cevabını bulmak isteyeceğiniz başka soruları gündeme getirdi mi?		

(Stardling, 2001/2003: 98-99).

2.10.3. Harita

Harita yer yüzeyinin bir bölümünün veya tamamının, doğal ve yapay şekillerinin projeksiyon yardımı ile belirli bir ölçekte küçültülerek bir düzlem üzerine aktarılmasıdır. Haritaların kullanımını kolaylaştırmak için belli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgiler kullanılabilir (Yıldız, 1999: 2).

Haritalar genellikle bir yerin konumunu saptamak, izlenecek yolların rotasını göstermek, iki yer arasındaki güzergâhı saptamak, bir sahadaki coğrafi bilgiyi göstermek ya da bilgiyi arşivlemek, sunulan bilgileri yorumlayarak problem çözmek gibi birçok amaçla kullanılır. Bu bağlamda haritaların kullanımını birçok alanda olduğu gibi tarih öğretiminde de mekâna yönelik bilgilerin kazanılması, işlenen konunun gerçek yaşamla bağlantısının kurulması ve öğrenme sürecinde görsel destek sağlanması bakımından fayda sağlamaktadır (Öztürk, 2016: 231-232).

Baltacıoğlu'nun da ifade ettiği gibi tarih öğretimi sürecinde ders kitaplarındaki anlatım olabildiğince kitap ibarelerinden arındırılmalı, konu ile ilgili olayların meydana geldiği yerlerin resimleri ve haritaları kullanılmalıdır. Bu şekilde tarihin soyut bilgileri, somut bilgilere bağlanmış olacaktır (Ata, 2000: 3).

2.10.4. Karikatür

Türkçemize Fransızcadan geçen karikatür kelimesini Türk Dil Kurumu “ İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2005: 1090).

Karikatürler eğitimsel bir araç olarak birçok şekilde kullanılmaktadır. Bunlar öğrencilerin okuma faaliyetlerinin ve sözcük dağarcığının gelişmesi, sorun çözme ve bilişsel becerilerin gelişmesi, güdülenmeyi arttırma, sözlü veya yazılı şekilde açıklanamayan bilimsel bilgiyi ortaya koyma ve bilimsel düşünceleri erişilebilir-kullanılabilir yapma gibi birçok durumu kapsamaktadır (Altun, 2016: 328).

Tarihsel karikatürleri yorumlayıp analiz etmek için Stardling çalışmasında aşağıdaki tabloya yer vermiştir.

Tablo 2. Karikatürlerin Analizi

Yorum	Bulgu Nasıl biliyorsunuz?	Ne kadar eminsiniz ?
Bu karikatürdeki karakterler arasında tanıdıklarınız var mı?		
Eğer gerçek kişiler iseler, adlarını ve karikatürün çizildiği tarihteki konumlarını belirtin.		
Karikatürde hangi olaya değiniliyor ve karikatür hangi tarihte yayımlanmış?		
Bu olay veya konu ve karikatürdeki insanlar hakkında neler biliyorsunuz?		
Başlık ne anlatmak istiyor? Mizaha ya da ironiye dönük bir yönü var mı? Eğer varsa hangi açılardan?		
Karikatürde semboller var mı? Sanatçı bu sembolleri niçin kullanmış?		
Karakterler olumlu mu olumsuz mu çizilmiş?		
Karikatürde işlenen konuya ilişkin karikatüristin tutumu nedir?		
Bu karikatüre ilişkin ulaştığınız sonuçları kontrol etmenize yarayacak başka tarihsel kaynaklar neler olabilir?		
Bu karikatür amacına ulaşma açısından ne kadar etkili?		
Bu karikatür ele alınan olay, konu veya kişilere yönelik yorumunuzu değiştirdi mi?		

(Stardling, 2001/2003:103-104).

Stradling ayrıca tarihsel karikatürlerin tarih derslerinde eğitimsel olarak kullanımının önemini ise şu şekilde vurgulamaktadır:

- Öğrencilere tıpkı bir uzman tarihçiye olduğu gibi belirli bir dönemde yaşamış kişilerin fikirlerine yönelik sezgiler sunar.
- Genellikle bir konuyu yazılı bir metin kadar çarpıcı bir özet halinde aktarır.
- Görüntülerden ayıklanıp çıkarılması gereken bir anlam barındırır.

- İçerisinde yorum barındırdığı için öğrencilere konu ve kişilerle ilgili eski bilgilerinden faydalanma fırsatı sunar (Stradling, 2001/2003: 100).

Tarihsel karikatürleri yorumlayıp analiz etmek için Stradling alışmasında Şu tabloya yer vermiştir

Bu bağlamda ders kitaplarında konuya ve olaylara uygun Şekilde karikatürler sunmak hem dersin verimli hale gelmesi hem de konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Bu Şekilde ğrenciler karikatürleri yorumlayıp verilmek istenen mesajı alacaklardır.

2.10.5. Minyatür

Türk Dil Kurumu minyatürü “oğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanat” Şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2005: 1400).

Minyatürler, tarih ğretiminde kullanılabilen zengin görsel içerik sunmaktadır. Minyatürlerde Osmanlı tarihine, saray yaşamına, savaş ve kuşatma sahnelerine, kent ve kale görüntülerine ilişkin konular gerçekçi bir Şekilde ele alınmaktadır. Türk minyatürleri de gerçekçi yapıda olduğu için tarih eğitiminde kullanılması elverişlidir (Şimşek, 2003: 150).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen minyatürler öğrencilerde tarihçilik becerisi, kültürün nakli, zanaat ve estetik değerlerin kazanılması bakımından önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda minyatürlerdeki şahısların çizimlerinden hareketle kimliklerine yönelik yorumlarda bulunabilmek sosyal bilgiler programlarındaki hem kazanımlar hem de becerilerin gelişimi açısından da fayda sağlamaktadır (Akbaba, 2013: 265).

2.10.6. Grafik

Türk Dil Kurumu grafiği ”Bir olayın, niceliğini çeşitli durumlarını göstermeye veya birkaç Şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan çizgilerden oluşmuş Şekil, çizge.” Şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2005: 798).

Grafikler, eğitim sürecinde öğrencilerin öğrenmelerini basitleştirmeleri, konuyu daha iyi özümsemeleri, görme duyusuna hitap ederek daha kalıcı öğrenmeler sağlamaları ve bilgiyi en elverişli şekilde özetleme olanağı sunması nedeniyle kullanışlı bir materyaldir (Yazıcı, 2006: 659).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında grafiklere yer verilmesi öğrencilerin bilimsel, ekonomik, coğrafi ve tarihsel ilerlemeleri daha kolay çözümlenmelerine olanak sağlayacaktır. Aynı zamanda çalışma kitaplarında çeşitli ürünlerin senelik üretim ve tüketim durumları, hava olayları, ekonomik göstergeler, belirli zaman sürecinde meydana gelen olaylar gibi durumlarla ilgili grafiklere yer verilip yorumlatılması öğrencilerin grafik okuma becerisinin gelişimine katkı sağlayacaktır (Akbaba, 2013: 271).

2.10.7. Zaman Şeridi

Tarihin birçok unsuru bulunmaktadır. Tarihsel zaman ve kronoloji bu unsurlar arasındadır. Tarihsel zaman, toplumu yoğun olarak etkileyen ve iz bırakan durumların tarifinde kullanılan geçmiş dönemin bir unsurudur. Kronoloji ise tarihsel dönem içinde ifade edilen olayların öncelik ve sonralıklarına göre sıralanmasıdır (Şimşek, 2016: 98).

Öğrencilere zaman kavramını öğretmek ve çeşitli olaylar arasındaki zaman ilişkisini göstermek için zaman ve kronoloji levhalarından yararlanılabilir. Zaman tarih öğretimi için önemli kavramların başında gelmektedir. Küçük yaştaki çocuklar gelişim dönemi itibarıyla zaman duyguları çok fazla gelişmediği için mekânları duyularıyla kavramaktadır. Bundan dolayı eğitimde zaman kavramı öğretilirken zaman şeritleri kullanmak öğrenciler açısından verimli olacaktır (Baymur, 1945: 53).

Şimşek (2016) çalışmasında kronolojinin işlevlerinden şu şekilde bahsetmiştir:

- Anımsatıcı bir bilişsel ortam işlevi görererek tarihin daha kolay kavranmasını sağlar.
- Tarihsel olaylar arasındaki bağlantıların analiz edilmesine yardımcı olur.
- Kişilerin tarihsel verilerini dönemsel olarak düzenlemesini sağlar.
- Öğrencilerin tarihi daha kolay anlamalarına katkı sağlar.
- Kronoloji öğrencilerin tarihi olayları tek bir sıra halinde meydana gelmediğini görmesine yardımcı olur.

- Öğrencilere, yaşamlarındaki olayların ardışıklığı hakkında farkındalık kazandırır (Şimşek, 2016: 98).

2.10.8. Gazete Haberi

Gazete; politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayınlardır (TDK, 2005: 732).

Gazeteler, aktüel bilgiye erişilebilecek en basit kaynaklardan bir tanesi olduğu için öğrenme ve öğretme sürecinde kullanılmaktadır. Gazeteler içerik olarak farklı haber ve birçok görsel öge bakımından her eğitim seviyesinde kullanılması uygun araçtır (Ünlü ve Koçoğlu, 2017).

Sosyal bilgiler öğretimi esnasında öğrencilere gazete haberleri sunularak öğrenciler sosyal dünya ile ilgili çarpıcı sorunlarla karşılaştırılır. Öğrenciler gazetelerden faydalanarak işlenen bir Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla kendi sosyal dünyalarındaki düşünceleri yapılandırdıkları gibi düşünme materyalleri ve okul programından kazanmış oldukları bilgileri de bir araya getirip tüm bunlardan sonuç çıkarırlar. Aynı zamanda sorunları çözüme ulaştırmak için araştırma yapmaya başlarlar (Deveci, 2005: 161).

Tüm bu söylemlerden yola çıkarak ders kitaplarında verilen bazı konular ile ilgili gazete haberlerine yer verilmesi öğrencilerde farkındalık yaratabilir. Aynı zamanda gazete haberleri öğrencilerin merak duygusunu tetikleyip okul dışında da gazete okumasını sağlayabilir.

2.10.9. Gravürler

Gravür; ağaç, taş, metal bir levhanın oyularak işlenmesi ve bunun bir yüzeye basılması tekniği (TDK, 2005: 789). olarak tanımlanmaktadır. Tarihin öğretiminde gravürler bir yerin önemli mekânlarına ilişkin birçok veriyi yansıttıkları için değişim ve süreklilik bağlamında öğrencilere zamansal karşılaştırmalar yapma olanağı sunabilir. Özellikle eski İstanbul ile günümüzdeki İstanbul, eski çarşılar, eski esnaf, eskiden halkın yaşayışı, giyinişi davranışı ile bugünküler arasındaki farkları göstermek gayesiyle kullanılabilir. Bu bağlamda gravürler bu yönleriyle çocuklarda tarih, kültür

ve doğa bilincinin oluşmasına katkı sağlayabilir (Ata, 2002: 130 aktaran Şimşek, 2012:150).

2.10.10. Grafik Tablo-Çizelge- Şekiller

Bu görseller sayısal bir gerçek anlatımını rakamsal ifadelerden yola çıkarak gerçekleştirebilir. Bunlardan Grafik sayısal verilerin çizgilerle ortaya konulması yöntemidir. Sayısal verileri görselleştirerek bu veriler arasında karşılaştırma yapma olanağı tanımaktadır. Bu şekilde öğrencilere sunulan verilerdeki artış ve azalışlar tablolarındaki çizgilerin dönüşümü ile tespit edilebilir ve değerlendirmeye sunulabilir. Geçmiş kültürlere ait semboller ve tarihe ait niceliksel bilgiler tablo ve grafiklerle ifade edilebilir. Örneğin; tarih derslerinde 16. yüzyılda Osmanlı şehir ve köy oranları grafikler veya tablolar vasıtasıyla öğrencilere daha iyi sunulabilir (Şimşek, 2012: 152). Böylece öğrenciler öğrendikleri bilgileri zihinlerinde daha sistemli ve düzenli hale getirebilir.

2.11.KONU İLE İLGİLİ YAPILAN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

Eğitim öğretim sürecinde kullanılan ders kitaplarının daha nitelikli hazırlanmasında ve bu süreçte görsel tasarım öğelerinin daha faydalı ve doğru kullanılmasında, uzmanların yapmış oldukları çalışmalar son derece önemlidir. Bu başlık altında ders kitaplarında kullanılan görseller üzerine yapılmış saha çalışmaları incelenmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar incelendiğinde ders kitaplarında görsellerin tasarımı, kullanımı, faydaları, bu konudaki öğretmen görüşleri ve öğrenci açısından sonuçları gibi çeşitli çalışmalara rastlanılmıştır. Yapılan bu incelemede çalışmanın konusunu doğrudan ilgilendiren çalışmaların yanında, çalışmayla yakından ilişkili çalışmalara da yer verilmiştir. Aşağıda inceleme sonrası yapılan çalışmalar kuramsal ve uygulamalı olarak belirtilmiş amacı ve sonuçlarıyla birlikte ifade edilmiştir.

2.11.1. Kuramsal Araştırmalar

Aydın (2016), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Kazanımlarına Ait Görsellerin İncelenmesi” isimli çalışmasında 2015-2016 öğretim yılı 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Coğrafya kazanımlarına ait görsellerin görsel tasarım ilkelerine uygunluğunu mesaj aktarımına katkıda bulunma durumu, ders

kazanımlarını karşılama düzeyini, ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen görsellerin, ağırlıklı olarak fotoğraf olduğu ve karikatür gibi mesaj aktarımı güçlü, mizahi yönden öğrenciyi geliştirici görsellerin hiç kullanılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca görsellerin kullanımında çeşitlilik olmadığını ve öğrenci düzeyine uygun olmasına karşılık mesaj aktarımına katkıda bulunmaları, kazanımı karşılama düzeyleri ve görsel tasarımları ortalama değerlerin altında olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Taşkın (2016), “Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi” isimli çalışmasında Cumhuriyet döneminden günümüze ilköğretim dördüncü sınıflarda okutulan Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Eski Çağ Uygarlıkları konusundaki değişim ve bu değişimin nedenleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda incelediği ders kitaplarındaki metinsel unsurların çeşidi ve içeriği, görsel unsurların çeşidi ve içeriği, konunun öğretimsel düzeni, konulardaki soruların çeşidi ve düzeyi, okuma parçaları ve biyografilerin niteliği ve niceliğinde yıllara göre farklılıklar tespit etmiş ve bu değişimin nedenlerini ifade etmiştir.

Demircioğlu (2016), “1970 Tarihli 10. Sınıf Tarih Ders Kitabının Görsel Tasarım Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında; 1970 tarihli Lise II (10. Sınıf)Tarih Ders Kitabı'nı görsel tasarım açıdan değerlendirmeyi amaçlamıştır. Değerlendirmeyi, ders kitabının dış görünüşü, sayfalarının tasarımı, kullanılan yazı (tipografya) ve görseller gibi esasla göre yapmıştır. Araştırma sonucunda; 1970 tarihli ders kitabının; saman kâğıdından oluşu, kapağın çok ince olması, görsellerde rengin kullanılmaması, yazı stiline ve puntonun gelişi güzel hazırlanmış olması gibi sonuçlara ulaşmıştır. Ayrıca ders kitabını görsel açılarından incelenmesi sonucunda, günümüz ders kitaplarında bulunmayan ve öğrenme kalitesini olumlu yönde etkileyebilecek özelliklere sahip olduğu sonucuna da ulaşmıştır.

Şahin (2014), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında kullandığı verileri Sosyal Bilgiler ders kitabındaki “İpek Yolunda Türkler” ünitesini değerlendirilerek elde etmiştir. Verileri bazı ölçütlere göre analiz etmiş ve kitap içerisindeki somut örneklerle desteklemiştir. Elde ettiği verileri metnin içeriğini destekleyici görsel öğelerin kullanılması, görsel

öğelerle metnin içeriğinin tutarlı olması, görsel öğelerin sayfa içerisine uygun biçimde yerleştirilmesi, görsel öğelerin teknik özellikler yönünden etkili kullanılması ve görsel öğeler öğrenciyi düşündürmesi açısından inceleyerek yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; ders kitaplarında kullanılan görsel tasarım ilkelerinin etkili kullanılmadığı ve tasarım ilkeleri arasında tutarsızlıklar olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca ders kitaplarında, resim, fotoğraf ve haritanın tüm ders kitaplarında kullanıldığını ifade etmiş ancak şema, grafik, kavram haritası, bulmaca, kavramsal karikatür vb. görsel öğeler kullanılmadığını ifade etmiştir. Ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin mesaj tasarım ilkeleri açısından yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Kaya (2013), “İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Kanıt Kullanımının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” isimli çalışmasında 2012-2013 eğitim-öğretim yılında kullanılan ilkökul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki görsel kanıtların dağılımı, sayfadaki işlevi, baskı kalitesi, rengi, boyutu gibi değişkenleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki görsel kanıtların miktarları ve kitap içindeki dağılımları arasında bazı tutarsızlıklar olduğu, görsel kanıtların çoğunun baskı kalitesinin net ve temiz olmadığı, görsel kanıtların çoğunun boyutunun istenilen amaca uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Şimşek (2012), “Görsel Tarih Materyalleri” isimli çalışmasında görsellerle ilgili temel kavramları, Tarih öğretiminde basılı görsellerin kullanımı, basılı görsellerin Tarih öğretimi açısından önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda; Görsel materyallerin Tarih derslerinde önemli faydalar sağladığını belirtmiştir. Ayrıca Tarih öğretiminde resim, fotoğraf, karikatür, minyatür, gravürün yanında gerçeği daha çok sembolik kodlarla ifade eden harita tablo, grafik, tarih şeridi, gibi materyalleri konuya en iyi hizmet edecek şekilde belirleyerek, öğrencilerin motivasyonlarını yüksek tutarak akılcı sorularla çözümlenmesi durumunda tarih öğretmenlerine olumlu katkılar sağlayacağını ifade etmiştir.

Bıyıklı (2010), “Ders Kitaplarında Kültürel Mirasın Sunumu: Türkiye'deki 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki (1974-2009) Görsellerin İncelenmesi” isimli çalışmasında 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki kültürel mirasa ait görsellerin içeriğini, sayısını, dağılımını görsel ve metin ilişkisini ortaya koymayı

amaçlamıştır. Araştırma sonucunda kültürel mirasa ait öğelerinin, bilhassa tarihi ve arkeolojik yapıların, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının vazgeçilmez unsurları olduğunu belirtmiştir. Büyük bir bölümü Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait olan bu yapılar, Türk milletinin yeteneklerini kanıtlamak amacıyla da kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır.

Tüzün (2008), “İlköğretim 8.sınıf TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında (MEB yayınları) Atatürkçülük Bölümünün Görsel Materyallerle Öğretilmesi” isimli çalışmasında; MEB Yayınları 2007 yılı TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Atatürkçülük bölümündeki görsel materyalleri incelemiş ve görsel materyallere ne kadar yer verildiğini, kullanılan görsel materyallerin çeşitlerini, görsel materyallerin metin ile uyumlu olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; ilköğretim II. kademe TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Atatürkçülük bölümünde görsel materyal olarak altı adet fotoğraf kullanıldığını ifade etmiş. Fotoğraf dışında görsel materyale yer verilmediği, ders kitabında kullanılan fotoğrafların numaralandırılarak metinlerin içerisine yerleştirildiği, ders kitabında kullanılan bazı fotoğrafların okuma metni ile uyumlu olduğunu ifade ederken bazı fotoğrafların metin ile uyumuna dikkat edilmediği gibi sonuçlara ulaşmıştır.

Tutkun (2008), “İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut Ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi” isimli çalışmasında 2007– 2008 eğitim-öğretim İlköğretim Okullarının I. Kademesinde okutulmakta olan 4. ve 5. sınıf Sosyal Alan ders kitaplarının, görsel boyut ve içerik tutarlılığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; ilköğretim I. Kademe 4. ve 5. sınıflar Sosyal Alan ders kitaplarının, görsel boyut ve içerik tutarlılığı kısmen yeterli olduğu, ilköğretim I. Kademe 4. ve 5. sınıflar Sosyal Alan ders kitaplarında, ünite başlıkları ile konu başlıkları yüksek oranda tutarlı olduğu, ilköğretim I. Kademe 4. ve 5. sınıflar Sosyal Alan ders kitaplarında, konu başlıkları ile metin ana fikri yüksek oranda tutarlı olduğu, ilköğretim I. Kademe 4. ve 5. sınıflar Sosyal Alan ders kitaplarında, metin ana fikri ile görsel öğeler tutarlılığın düşük olduğu gibi sonuçlara ulaşmıştır.

Tural (2007), “İlköğretim II. Basamak Fen Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerin Biçim ve İçerik yönünden İncelenmesi” isimli çalışmasında; ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf Fen Bilgisi ders kitaplarında kullanılan görsel elemanların ilgili metinlerle

ilişkinini incelemiş kitap içerisindeki dağılımları ile metni tamamlayıcı ve destekleyici yönlerinin yeterli olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucuna göre; görsel elemanlar ve sayfalar arasındaki görsel bütünlüğün sağlanamadığı gözlemlenmiş, resimlemelerin büyük çoğunluğunun ilgili metinlerle bağdaşmadığı ya da verilen bilgiyi tam olarak ifade etmekte yetersiz kaldığı gözlemlenmiş, öğrenciyi yanlış bilgilendirebilecek ve olumsuz örnek olabilecek görseller bulunduğunu, ders kitaplarında yer alan görsellerin birçok sayfada teknik olanakların elverdiğinden daha küçük ya da daha büyük basıldığını ve görsellerin sayfalara dağılımında dengesizlik olduğu gibi sonuçlara ulaşmıştır.

Gökkaya ve Oruç (2003), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyallerin Kullanımına Bir Örnek: Fotoğraf” isimli çalışmasında; fotoğrafın kullanım alanları, fotoğrafın önemi, fotoğrafın sınırlılıkları, fotoğrafı okumayı ve değerlendirmeyi, fotoğraf kullanım açısından ders kitaplarındaki mevcut durumunu, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsel materyallerin değerlendirilmesi gibi durumları ortaya koymuştur. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tasarlanırken, yazı şekil, grafik, resim ve fotoğraf gibi görsel öğelerin sorunsuz şekilde öğrencinin anlayabileceği şekilde tasarlanması gerektiğini ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dikkat çekici fotoğrafların kullanılmasının konuları anlamlandırmayı daha kolay hale getireceğini ifade etmiştir.

Erkan (1998), “Hayat Bilgisi Kitaplarında Resimleme Ve Metin İlişkisi” isimli çalışmasında; ders kitaplarının resimlenmesinde dikkat edilmesi gereken unsurlar, resim metin ilişkisine dikkat edilmesi gerekenler ve estetik değerleri ön planda tutmak gibi durumları ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; Hayat bilgisi ders kitaplarında resimleme ve metin ilişkisi açısından birçok olumsuzluklar olduğunu ifade etmiştir. Bu olumsuzluklardan yola çıkarak “görsel malzemelerin kullanımında amaçların tespiti”, “görselleştirmeyi etkileyen iç faktörler” ve “görselleştirmeyi etkileyen dış faktörler” gibi başlıklar altında birçok öneriler getirmiştir.

2.11.2. Uygulamalı Araştırmalar

Taşkın (2017), “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” isimli çalışmasında İstanbul ilinde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin eğitim öğretim açısından niteliğini ortaya

koymuştur. Araştırmanın sonucunda; incelenen ders kitaplarında kullanılan görsellerin 5. ve 6. sınıf düzeylerinde biçim ve içerik yönünden, 7. sınıf düzeyinde ise anlam yönünden diğer alanlara göre daha zayıf olduğu, öğrenciyi düşündürücü bir özelliğe sahip olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılardan edindiği bilgilere göre katılımcıların yarısı görsellerin boyutlandırılmasını yeterli bulmadığını ve güncellikten uzak olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarındaki görsellerin eğitim-öğretim için gereken niteliklerden uzak olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Demircioğlu (2011), “Tarih Öğretmenlerinin Dokuzuncu Sınıf Tarih Ders Kitabındaki Görseller Hakkındaki Görüşleri” isimli çalışmada Trabzon ilinde bulunan Tarih öğretmenlerinin, dokuzuncu sınıf Tarih ders kitabında yer alan görseller hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. Araştırmanın sonucunda; araştırmayı uyguladığı tarih öğretmenlerinin, dokuzuncu sınıf tarih ders kitabında bulunan görselleri nasıl kullanılması gerektiği konusunda yeterli bilgilerinin olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, öğretmenlere göre dokuzuncu sınıf tarih ders kitabında yer alan görsellerin bir kısmının metinlerle uyumlu olmadığı, bazı görsellerin açık ve net olmamasının yanında anlaşılır olmadığını ifade etmiştir.

Kars (2006), “2005-2006 Öğretim Yılında Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Okutulan, İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi” isimli çalışmada; 2005-2006 öğretim yılında yayınlanmış olan, ilköğretim Hayat Bilgisi ders kitaplarını grafik tasarımı açısından inceleyip, ders kitaplarının grafik tasarımına ilişkin uzman görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; kitapların kapak özellikleriyle ilgili aksaklıklar olduğu, kitapların teknik özellikleriyle ilgili aksaklıkları olduğu, kitapların sayfa tasarımıyla ilgili aksaklıklar olduğu ve kitaplarda yer alan görsellerin özellikleriyle ilgili aksaklıklar olduğunu gibi sonuçlara ulaşmıştır.

Keser (2004), “İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi” isimli çalışmada ders kitaplarını önceden belirlenmiş 48 adet görsel tasarım ilkesine göre değerlendirmiştir. 46 kişiyle oluşturduğu örneklemdaki öğrencilere dört ayrı 4. sınıf bilgisayar ders kitabını üçlü likert ölçeğine göre öğrencilerin görüşlerine sunmuştur. Çalışmada yüzde frekans ve

madde standart sapma kullanmıştır. Araştırma sonucunda incelemeye alınan kitapların tamamı ilkelerin tümünü karşılayacak özellikte olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca ulaştığı sonuçlarda hangi tasarım öğesinin niceliksel olarak kaç adet tasarım ilkesine karşılık geldiğini ifade etmiştir.

Alphan (2004), “Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımının Öğrenci Başarısına Ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi” isimli çalışmasında ders kitaplarına yönelik grafik tasarım ilkelerini saptamış ve bu ilkeler doğrultusunda düzenlediği kitapçığın öğrenci başarısına ve derse yönelik tutumlarının etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda; ders kitaplarına yönelik hazırlanan grafik tasarım ilkeleri doğrultusunda hazırlanan kitabı kullanan öğrencilerin dersteki başarıları, Milli Eğitim Bakanlığınca okutulan ders kitabını kullanan öğrencilerin dersteki başarısından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca ders kitaplarına yönelik grafik tasarım öğeleri ilkeleri ışığında düzenlenen kitapçığı kullanan öğrencilerin ön testten son testte olan değişimleri geleneksel ders kitabını kullanan öğrencilere göre farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Akbaba (2003), “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı” isimli çalışmasında tarihin öğretiminde fotoğraf kullanılmasının öğrenci başarısına etkisini, geleneksel öğretim metotlarıyla karşılaştırıp ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmasında T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi programında yer alan "Eğitim ve Kültür Alanında İnkılâp Hareketleri, Yeni Tarih Anlayışı, Türk Dilinin Zenginliği ve Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi" konularını deney grubundaki öğrencilere fotoğraf kullanarak, kontrol grubundaki öğrencilere ise geleneksel öğretim yöntem kullanarak anlatılmıştır. Araştırma sonucunda tarih öğretiminde fotoğraf kullanarak yapılan öğrenim gören öğrenciler, "Eğitim ve Kültür Alanında İnkılâp Hareketleri, Yeni Tarih Anlayışı, Türk Dilinin Zenginliği ve Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi" konularını öğrenmede geleneksel öğretim metotlarına göre daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tümlü (1995), “Ders Kitaplarında Görselliğin Yeri Ve Önemi Açık Öğretim Fakültesi Örneği” isimli çalışmasında Açık öğretim ders kitaplarından oluşturduğu örnekleminde; ders kitaplarındaki görsel araçların öğrenciler üzerinde etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; Açık öğretim ders kitaplarında bulunan görsel öğelerin çoğunluğunun uygun biçimde hazırlandığını ancak görsel öğelerin

yeterli miktarda olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca ulaşılan sonuçlara dayalı olarak “çeşitli düzeylerde ders kitapları hazırlanırken bunlarda yer alacak olan görsel araçlar günün koşullarına uygun olarak seçilmesi gerektiğini” ve “ hazırlanan ders kitaplarının her basımda tekrar revize edilerek metin içerisinde geçen görsellerin güncelliği de yansıtması gerektiğini” ifade etmiştir.

ÜÇÜNÜCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın; araştırma modeli, evreni, örnekleme, veri toplama araçları, verilerin analizi, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Olayları anlama ve açıklama gayesinin temelinde araştırmacıları yönlendiren bir bakış açısı bulunmaktadır. Araştırmalar temel aldıkları felsefeye, bakış açısına göre nicel ve nitel araştırma olarak ikiye ayrılır. Gerçekliği araştırmacıdan bağımsız gören, kendi dışında olan gerçekliğin de nesnel olarak gözlenip, ölçülüp analiz edilebileceğini kabul eden pozitivist görüş nicel araştırmaları tanımlamaktadır. Araştırmacının bilgileri ve deneyimleriyle gerçekliğin bulunduğu bağlamda anlamlandırılmasını temel alan anti-pozitivist yorumcu bakış açısı ise nitel araştırmalara tanımlamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013: 12).

1938-2018 yılları arasında ilkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görsellerin tasarımında ne tür değişimler yaşandığını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışma tarama modeline göre yapılmıştır. Tarama modeli geçmişte veya şuanda var olan bir durumu var olduğu şekliyle tasvirlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımıdır. Araştırmacı araştırmaya konu olan olay, kişi veya nesne kendi koşulları içinde ve olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirmeye, etkilemeye çalışmaz. Önemli olan uygun şekilde gözleyip tespitlerde bulunmaktır. Tarama modelinde amaçların ifade edilişi genellikle soru cümleleri ile olmaktadır. Bunlar “Ne idi”, “Nedir?” “Ne ile ilgilidir?” ve “Nelerden oluşmaktadır” gibi sorulardan oluşmaktadır (Karasar, 2012: 77).

3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ KAYNAĞI

Bu çalışmanın evrenini Türk Milli Eğitim sisteminde, 1938-2018 yılları arasında Talim Terbiye Kurulunca okutulmasına karar verilen, ilkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma geleneği içerisinde gelişen amaçlı örnekleme yöntemlerinden, benzeşik(homojen) örnekleme kullanılmıştır. Benzeşik örnekleme maksimum çeşitlilik örneklemesinin tam tersi bir örnekleme yöntemidir. Buradaki asıl gaye küçük, benzeşik bir örneklem oluşturma yoluyla belirgin bir alt-grup tanımlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 120). Ayrıca İşcil'den aktaran Taşkın (2016) çalışmasında da ifade ettiği gibi amaçlı örnekleme araştırmacı nelerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve çalışmasının amacına en uygun olan örnekleme seçer. Bu bağlamda Tebliğler Dergisinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okutulması için önerilen ders kitapları arasından seçilen örneklem ve örnekleme ait bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 3. 1938 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlkokul Kitapları Tarih IV. Sınıf
Yazar	Kültür Bakanlığınca yazdırılmıştır.
Sınıf	4
Yayın Evi	Devlet Basım Evi
Yayın Yılı	1938
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	187
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	3

Tablo 4. 1945 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlk Okul Kitapları Tarih IV. Sınıf
Yazar	Faik Reşit Unat- Kamil Su
Sınıf	4
Yayın Evi	Milli Eğitim Basımevi
Yayın Yılı	1945
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	136
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	34

Tablo 5. 1954 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlk Okullar İçin Tarih IV. Sınıf
Yazar	Hilmi Oran
Sınıf	4
Yayın Evi	İnkılâp Kitabevi
Yayın Yılı	1954
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	112
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	37

Tablo 6. 1966 Yılına Ait İncelenen Tarih Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlkokullar İçin Tarih Dersleri IV. Sınıf
Yazar	Faik Reşit Unat- Kamil Su
Sınıf	4
Yayın Evi	Kanaat Yayınları
Yayın Yılı	1966
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	109
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	36

Tablo 7. 1978 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kitabın Adı	Sosyal Bilgiler İlkokul: 4
Yazar	Rakım Çalapala
Sınıf	4
Yayın Evi	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Yayın Yılı	1978
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	272
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	29

Tablo 8. 1983 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlkokul Sosyal Bilgiler 4
Yazar	Ferruh Sanır -Tarık Asal- Niyazi Akşit
Sınıf	4
Yayın Evi	Milli Eğitim Basımevi
Yayın Yılı	1983
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	238
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	17

Tablo 9. 1996 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlköğretim Okulları İçin Sosyal Bilgiler 4
Yazar	Nalân Kılavuz
Sınıf	4
Yayın Evi	Önde Yayıncılık
Yayın Yılı	1996
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	251
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	30

Tablo 10. 2005 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlköğretim Sosyal Bilgiler 4
Yazar	Meltem Tekerek-Niyazi Kaya- Melek Derya Alıç- Bekir Yılbat-Tuğrul Yıldırım-Miyase Koyuncu-Kadir Ulusoy
Sınıf	4
Yayın Evi	Devlet Kitapları
Yayın Yılı	2005
Basım Yeri	İstanbul
Sayfa Sayısı	201
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	2

Tablo 11. 2018 Yılına Ait İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kitabın Adı	İlkokul Sosyal Bilgiler 4
Yazar	Sami Tüysüz
Sınıf	4
Yayın Evi	Tuna Matbaacılık
Yayın Yılı	1983
Basım Yeri	Ankara
Sayfa Sayısı	208
Orta Çağ'a ait Görsel Sayısı	2

Yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere; 4 adet ilkokul Tarih 4. sınıf, 5 adet ilkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabı örnekleme alınmıştır. Toplamda 9 adet ders kitabı örnekleme alınmıştır. Örnekleme alınan kitapların künye bilgileri ayrıntılı olarak tablolarda ifade edilmiştir.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmada veriler nitel veri toplama yaklaşımı olan doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizidir. Yazılı malzemeler geçmiş hakkında bize bilmediğimiz pek çok şeyi sunan değerli bilgi kaynaklarıdır. Hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceği araştırma problemiyle yakından ilişkilidir. Eğitim ile ilgili bir çalışmada; eğitim alanında ders kitapları, programlar(müfredat) yönergeleri, okul içi, okul dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci öğretmen el kitapları, öğrenci ders ödevleri, eğitimle ilgili resmi belgeler vb. araç gereçler veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189-190). Bu bağlamda Talim Terbiye Kulunca onaylanan ve Tebliğler Dergisinde yayınlanan 1938-2018 yılları arasındaki ders kitaplarından, örnekleme alınan ders kitapları belirlenen kıstaslara göre değerlendirilmiş ve incelemeler yapılmıştır. Ders kitaplarında, konu ile ilgili bulgular incelenirken benzer çalışmalar da göz önünde tutulmuştur.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmalar, gerekli verilerin toplanmasıyla sonlanmamaktadır. Toplanan bu verilerin araştırma problemine, kurumsal ile/ya da pratik yönden, çözüm önerileri geliştirmesine olanak hazırlayacak bir şekilde, işlenerek çözümlenmesi ve yorumlanıp değerlendirilmesi gerekir. Araştırmanın özgünlüğü bu aşama ile belirginleşir ve bir bütünlük kazanır (Karasar, 2012: 197).

Bu çalışmada verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak sunulabilir. Bu tür analizlerde amaç, bulguları okuyucuya düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık biçimde üretilir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler; açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239,240). Tüm bu söylenenler ışığında yapılan çalışmadaki verilerin analizi aşağıdaki ölçütler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

- Görsel- metin uyumu
- Görselin boyutu
- Görseli tanımlayıcı ifadeler
- Görselin sayfadaki konumu

3.6. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİĞİ

Bilimsel çalışmaların kalitesini artırmak ve daha nitelikli olmasını sağlamak için Lincoln ve Guba (1985) bazı stratejilerin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu stratejiler nicel araştırmalarda kabul gören ve değer ölçütleri olarak benimsenen “geçerlik” ve “güvenirlik” kavramlarının yerine, nitel araştırmanın içeriğine daha uygun kavramlar olan “inandırıcılık (iç geçerlik)”, “aktarılabirlik (dış geçerlik)”, “tutarlılık (iç güvenilirlik)” ve “teyit edilebilirlik (dış güvenilirlik)” kavramlarını kullanmayı tercih etmişlerdir. (Aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2016: 276,277). Bu çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği bu stratejiler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İnandırıcılık (iç geçerlik): İnandırıcılığın gerçekleştirilmesi için araştırmacıların kullanabilecekleri bazı stratejiler bulunmaktadır. Bu stratejiler uzun süreli etkileşim, derinlik odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi ve katılımcı teyidi şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 277). Bu çalışmada araştırmacı örnekleme aldığı kitapları 1 yıl boyunca farklı zamanlarda incelemiştir. Bu şekilde araştırmacı dokümanlar hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmuştur. Bu bakımdan araştırmacı ders kitaplarını derinlemesine incelediği için daha objektif değerlendirmeler ve gözlemler yapma olanağı bulmuştur. Çalışmanın inandırıcılığını arttırmak için uzman incelemesine de başvurulmuştur.

Aktarılabirlik (dış geçerlik): Nitel araştırmalarda Erlandson ve diğerleri (1993) araştırma sonuçlarının aktarılabirliği için iki yöntem tavsiye etmektedir. Bunlar; ayrıntılı betimleme ve amaçlı örneklemedir (Aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2016: 281). Bu bilgiler doğrultusunda incelenen ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görseller ayrıntılı şekilde betimlenmiş ve incelenmiştir. Ders kitapları amaçlı örnekleme aracılığıyla belirlenmiş ve ders kitabına ait bilgiler tablolar halinde belirtilmiştir.

Tutarlılık (iç güvenilirlik): Erlandson ve diğerleri (1993) tutarlılığın sağlanması için "tutarlılık incelemesi" yapılmasını önermektedir. Bu stratejinin amacı araştırmaya dışarıdan bir gözle bakılması ve araştırmacının en başından en sonuna kadar yapmış olduğu araştırma etkinliklerinde tutarlı davranıp davranmadığının ortaya koymaktır (Aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2016: 283). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmaya ait; problem durumu, problem cümlesi, alt problemler ifade edilmiş araştırmanın sonuçlarının verilerle uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Araştırma boyunca problem cümlesi, kodlamalar, temalar, konunun içeriği yansıtıp yansıtmadığı gibi durumlar alanında uzman 3 akademisyen 1 doktora öğrencisi 2 yüksek lisans öğrencisi görüşüne sunulmuştur. Daha sonra alanında uzman kişilerden alınan görüşler ve eşleştirmeler ile araştırmacının oluşturduğu kategoriler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları belirlenerek araştırmanın güvenilirliği, Miles ve Huberman'ın (1994) çalışmasında ifade ettiği formül ($\text{Görüş Birliği}/\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}$) kullanılarak hesaplanmıştır. Hesaplamanın sonucunda araştırmanın güvenilirliği %83 çıkmıştır.

$$\frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Ayrılığı} + \text{Görüş Birliği}} \times 100$$

(Miles ve Huberman, 1994).

Miles ve Huberman'ın (1994) çalışmasında ifade ettiğine göre güvenilirlik sonucunun %70'in üzerinde çıkması araştırmanın güvenilirliği için geçerli bir orandır.

Teyit edilebilirlik (dış güvenilirlik): Erlandson ve diğerleri (1993) araştırmanın teyit edilebilirliğini değerlendirmek üzere “teyit incelemesi” stratejisini tavsiye etmektedir. Teyit incelemesinde asıl amaç araştırmacının ulaştığı sonuçları ham verilerle karşılaştırarak teyit etmektir. Dışarıdan uzman araştırmada ulaşılan yargıların, yorumların, önerilerin teyit edilip edilmediğine ilişkin bir değerlendirme yapar. Bu nedenle araştırmacının tüm çalışma esnasında yaptığı ham verileri, notları yazıları saklaması ve gerektiğinde incelemeye sunması gerekir (Aktaran Yıldırım ve şimşek, 2016: 283). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın ham verileri, incelenen ders kitapları, yapılan kodlamalar detaylı şekilde saklanmıştır. Ayrıca çalışma sürecinde, bu dokümanlar tez danışmanı ile paylaşılmış ve teyit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, 1938-2018 yılları arası 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen görsellerin; türlerine, sayılarına, içeriklerine ve nasıl kullanıldıklarına ait veriler tablolar halinde verilip incelenmiştir. İlk olarak yıllara göre 4. sınıf Tarih ders kitaplarında yer alan görseller incelenmiştir. Daha sonra yıllara göre 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan görseller incelenmiştir.

Tablo 12. 1938 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Fotoğraflar	Harita
Selçuklular Devrinde memleketimizde yapılmış eserlerden Sivasta Gökmedresenin ön yüzü	Roma İmparatorluğu*
Selçukluların Anadoluya yerleştikleri çağda memleketimizde yapılmış eserlerden Erzurum da Çifte Minare	

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

*Ders kitabında geçen haritanın açıklaması bulunmadığı için harita başlığı yazılmıştır.

İncelenen 1938 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 2 fotoğraf, 1 harita kullanılmıştır. Toplamda 3 adet görsel kullanılmıştır.

a) Fotoğraflar

Bu başlık altında 1938 yılı ilkököl 4.sınıf Tarih ders kitabında kullanılan fotoğraflar, görsel açısından incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 2 adet fotoğraf kullanılmıştır.

74. sayfada bulunan; “Selçuklular Devrinde memleketimizde yapılmış eserlerden Sivasta Gökmedresenin ön yüzü” isimli fotoğraf metnin içeriğine uygun kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam

bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 7 cm eninde 10 cm boyunda olup, fotoğraf numarası kullanılmamıştır.

75. sayfada bulunan “Selçukluların Anadoluya yerleştikleri çağda memleketimizde yapılmış eserlerden: Erzurum da Çifte Minare” isimli fotoğraf metnin içeriğine uygun kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı cümle, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 4,6 cm eninde 7,6 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

b) Harita

Bu başlık altında, 1938 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabında kullanılan harita, görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 1 adet harita kullanılmıştır.

172. sayfada bulunan “Roma İmparatorluğu” isimli harita tek sayfada yer almaktadır. Bu harita kitabın 173. sayfasında bulunan metnin içeriği ile uyumludur. Haritada başlık ve bazı özel işaretler kullanılmıştır. Bu durum öğrencilerin haritayı anlamlandırmaları açısından önemlidir. Haritanın altında haritayı açıklayıcı ifadeye yer verilmemiştir. Harita sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Haritanın boyutları 8,6 cm eninde 14,3 cm boyunda olup, harita numarası bulunmamaktadır.

Tablo 13. 1945 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler	Fotoğraflar
Hun süvarileri bir akında	İstanbul'da Ayasofya
Attila ve karşısında eğilen Romalılar	Göktürklerden kalmış bir heykel
Göktürk eserlerinden bir lahit	Uygurlardan kalma bir zırh
Göktürk anıtlarından biri	Çöl Arapları
Düşmanlarıyla tek başına savaşan delikanlı	Mekke'de Kâbe
Ergenekon'dan çıkış	Endülüs'te İslamların egemenliği döneminde yapılmış olan Elhamra Sarayı
Uygur kralı ve kraliçesi	Abbasiler zamanından kalma Arap sanat eserlerinden bir vazo
Mekke'nin zaptı	Samra şehrinin bugünkü harabeleri
Halife Ali	Eski arap yazısı
Gazneli Mahmut'un Hindistan'ı zaptı	Arap sanat eserlerinden bir vazo
Tuğrul Bey'in Bağdat'a girişi	Türk- İslam sanat eserlerinden bazı maden işleri
Selçuklu döneminde yapılmış savaş resmi	Gazneli Mahmut'un yaptırdığı zafer anıtı (Afganistanda)
	Türk illerindeki mimarlık eserlerinden bir taş köprü
	İran'da Büyük Selçuklu zamanından kalma bir kale kapısı
	Selçuklu devrinden kalma kılıçlardan (Altın ve Gümüş kakmalı)
	Türk savaş araçlarından bir kalkan
	Türk sanat işlerinden bir ipek kumaş

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

Tablo 14. 1945 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Haritalar
Batı Hun İmparatorluğu ve Atilla'nın sefer yolları
Göktürk İmparatorluğu devrinde Türk egemenliği altında bulunan ülkeler
İslam İmparatorluğu'nun yayıldığı yerler
Samanoğulları ve Gazneliler zamanında Türk egemenliği altındaki yerler
Büyük Selçuklu devrinde Türk egemenliğinde bulunan yerler

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

İncelenen 1945 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 12 resim, 17 fotoğraf, 5 harita kullanılmıştır. Toplamda 34 adet görsel kullanılmıştır.

a) Resimler

Bu başlık altında, 1945 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabında kullanılan resimler, görsel açılarından incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 12 adet resim kullanılmıştır.

65. sayfada bulunan; "Hun süvarileri bir akında" isimli resim, metnin içeriği ile uyumludur. Ancak resim çok karmaşık şekilde çizilmiştir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim iki farklı paragrafı arasında kullanılmıştır. Resmin boyutları 9 cm eninde 4,5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

70. sayfada bulunan; "Attila ve karşısında eğilen Romalılar" isimli resim, verildiği sayfadaki paragrafla uyumlu değildir. Resmin içeriği ile ilgili bilgi 71. sayfada yer almaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın sonunda yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

76. sayfada bulunan; "Göktürk eserlerinden bir lahit" isimli resim metnin içeriğine uygun olarak kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim iki farklı paragrafın arasında kullanılmıştır. Resmin boyutları 6,6 cm eninde 3,6 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

81. sayfada bulunan; "Göktürk anıtlarından biri" isimli resim verildiği sayfadaki paragrafla uyumlu değildir. Ayrıca resmin altında verilen açıklayıcı bilgide

“Göktürk anıtlarından biri” olarak ifade edilen bilgi Orkun’un (1994) Eski Türk Yazıtları isimli eserinde “III. üncü Uygur Yazıtı” (s.96) olarak belirtilmektedir. Resim altında verilen açıklayıcı ifade ile çelişmektedir. Resim sayfanın ortasında kullanılmıştır. Resmin boyutları 4,5 cm eninde 8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

83. sayfada bulunan; “Düşmanlarıyla tek başına savaşan delikanlı” isimli resim metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin boyutları 5,9 cm eninde 7,8 boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

84. sayfada bulunan; “Ergenekon’dan çıkış” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Ancak öğrencilere metnin sonunda verilmesi gereken resim metnin ortasında yer almaktadır. Bu durum okuma parçasının anlam bütünlüğünü bozmaktadır. Resim iki farklı paragrafın arasında kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 11,5 cm eninde 8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

86. sayfada bulunan; “Bir Uygur kiral ve kraliçesi” isimli resim metnin içeriğiyle uyumludur. Ancak resmin altındaki açıklayıcısındaki “kiral” ve kraliçesi” ifadesi batılı unvanları çağrıştırmaktadır. Oysaki Donuk (1988) “Eski Türk Devletlerinde İdari–Askeri Unvan ve Terimler” eserinde “İdi-kut, İlteber, Ece” (s.19-25) gibi unvanları kullandıklarını belirtmektedir. Böylece incelediğimiz bu görsel ile altında verilen bilgi Türk siyasi kültürünü yansıtmamaktadır. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin boyutları 10 cm eninde 7,8 boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

94. sayfada bulunan; “Mekke’nin zaptı” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim iki

farklı paragrafın arasında kullanılmıştır. Resmin boyutları 10,7 cm eninde 7,5 cm boyunda olup resim numarası bulunmamaktadır.

96. sayfada bulunan; “Halife Ali” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Ayrıca resmin altında, resim ile ilgili bir cümle kullanılmıştır. Resim iki farklı paragrafın arasında kullanılmıştır. Resmin boyutları 9,3 cm eninde 4,6 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

111. sayfada bulunan; “Gazneli Mahmut’un Hindistan’ı zaptı” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Ancak resim çok karmaşık olduğu için resimdeki figürler tam olarak anlaşılmamaktadır. Bu yüzden resim açık ve net değildir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin boyutları 10,9 cm eninde 14,3 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

123. sayfada bulunan; “Tuğrul Bey’in Bağdat’a girişi” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin boyutları 12 cm eninde 9 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

128. sayfada bulunan; “Selçuklu döneminde yapılmış savaş resmi” isimli resim metnin içeriğine uygun değildir. Metin Selçuklu yönetiminden bahsederken, resim bir savaş sahnesi betimlemektedir. Sayfa içerisinde resimde paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 10,1 cm eninde 7,3 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

b) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 1945 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabında kullanılan fotoğraflar, görsel açılarından incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 17 adet fotoğraf kullanılmıştır.

68. sayfada bulunan; “İstanbul’da Ayasofya” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın açıklayıcısının altında Ayasofya’nın tarihi hakkında ek bilgiler verilmesi öğrencilerin görseli yorumlaması açısından önemlidir. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,1 cm eninde 6 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

77. sayfada bulunan; “Göktürklerden kalmış bir heykel” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 5,7 cm eninde 7,3 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

88. sayfada bulunan; “Uygurlardan kalma bir zırh” isimli fotoğraf metnin içeriğine uygun kullanılmamıştır. Metinde dini yaşam hakkında bilgiler verilirken fotoğrafta Uygurlara ait olduğu ifade edilen zırh yer almaktadır. . Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ancak fotoğraf açık ve net olmadığı için tam olarak anlaşılmamaktadır. Fotoğraf iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 4,2 cm eninde 10 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

91. sayfada bulunan; “Çöl Arapları” isimli fotoğraf sayfadaki paragrafla uyumlu değildir. Fotoğrafın içeriği ile ilgili bilgi 92. sayfada verilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 9 cm eninde, 9,3 cm boyunda olup, fotoğraf numarası kullanılmamıştır.

92. sayfada bulunan; “Mekke’de Kâbe” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 7,8 cm eninde 6 cm boyunda olup, fotoğraf numarası kullanılmamıştır.

97. sayfada bulunan; “Endülüs’te İslamların eğemenliği döneminde yapılmış olan Elhamra Sarayı” isimli fotoğraf paragrafla uyumlu değildir. Fotoğrafın içeriği ile ilgili bilgi 98. sayfada verilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 10,5 eninde 7,3 boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

102. sayfada bulunan; “Abbasiler zamanından kalma Arap sanat eserlerinden bir vaz0” isimli fotoğraf metnin içeriğine uymamaktadır. Metinde Abbasi devletinin kuruluşundan bahsetmektedir. Ancak kullanılan fotoğraf Abbasi devletinin kùltür ve uygarlığı ile ilgilidir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştıracaktır. Fotoğrafın boyutları 5,8 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

104. sayfada bulunan; “Samra şehrinin bugünkü harabeleri” isimli fotoğraf metnin içeriğine uygun olarak kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştıracaktır. Fotoğrafın boyutları 12,5 cm eninde 7,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

104. sayfada bulunan; “Eski arap yazısı” isimli fotoğraf metnin içeriğine uymamaktadır. Metinde Mutasım zamanında meydana gelen gelişmelerden bahsedilirken, fotoğrafta eski bir Arap yazısına yer verilmiştir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştıracaktır.

Fotoğrafın boyutları 5,8 cm eninde 3,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

105. sayfada bulunan; “Arap sanat eserlerinden bir vazo” isimli fotoğraf metnin içeriğiyle uyumlu değildir. Metinde Türklerin oluşturduğu hassa orduları ve Türklerin müslüman oluşundan bahsedilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 5,7 cm eninde 6,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

108. sayfada bulunan; “Türk- İslam sanat eserlerinden bazı maden işleri” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf, iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutu 8,9 cm eninde 6,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

113. sayfada bulunan; “Gazneli Mahmut’un yaptırdığı zafer anıtı (Afganistanda)” isimli fotoğraf sayfanın tamamını kaplayıp 112. sayfadaki metin ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafta, verilen eserin nerede bulunduğu hakkında bilgi verilmesi görselin öğreticiliğini de artırmıştır. Fotoğraf boyutu 10,5 cm eninde 14,5 cm boyunda olup fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

117. sayfada bulunan; “Türk illerindeki mimarlık eserlerinden bir taş köprü” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumlu değildir. Metinde Karahanlı dönemi hakkında bilgi verilirken fotoğrafta Türk mimarisine ait bir eser kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf, iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutu 10,6 cm eninde 6,8 cm boyunda olup fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

125. sayfada bulunan; “İran’da Büyük Selçuklu zamanından kalma bir kale kapısı” isimli fotoğraf metin ile uyumlu değildir. Metinde Büyük Selçuklu devletinin parçalanışı hakkında bilgi verilirken fotoğrafta İran’da bulunan Büyük Selçuklu döneminden kalma bir kale kapısı kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım

biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutu 5,7 cm eninde 7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

129. sayfada bulunan; “Selçuklu devrinden kalma kılıçlardan (Altın ve Gümüş kakmalı)” isimli fotoğraf metin ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf, iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın anlaşılabilirliği zayıftır. Fotoğrafın boyutu 5,6 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

130. sayfada bulunan; “Türk savaş araçlarından bir kalkan” isimli fotoğraf metin ile uyumlu değildir. Metinde Selçuklularda fikir hayatından bahsedilirken fotoğrafta ise kalkan kullanılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf, iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutu 6 cm eninde 5,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

131. sayfada bulunan; “Türk sanat işlerinden bir ipek kumaş” isimli fotoğraf metin ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutu 10,1 cm eninde 6,3 cm boyunda olup fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

c) Haritalar

Bu başlık altında, 1945 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabında kullanılan haritalar, görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 5 adet harita kullanılmıştır.

64. sayfada bulunan; “Batı Hun İmparatorluğu ve Atilla’nın sefer yolları” isimli harita metnin içeriğine uygundur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita, iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Harita boyutu 11,3 eninde 7,5 cm boyunda olup, harita numarası bulunmamaktadır.

75. sayfada bulunan; “Göktürk İmparatorluğu devrinde Türk egemenliği altında bulunan ülkeler” isimli harita metnin içeriğine uygundur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Sayfa içerisinde harita, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden

olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Harita boyutu 10,9 cm eninde 7,7 cm boyunda olup, harita numarası bulunmaktadır.

99. sayfada bulunan; “İslam İmparatorluğu’nun yayıldığı yerler” isimli harita metnin içeriğine uygundur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita iki farklı paragraf arasında kullanılmıştır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Harita boyutu 11,2 cm eninde 8 cm boyunda olup harita numarası bulunmaktadır.

110. sayfada bulunan; “Samanogulları ve Gazneliler zamanında Türk egemenliği altındaki yerler” isimli harita metnin içeriğine uygundur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Sayfa içerisinde harita, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutu 11,1 cm eninde 8,3 cm boyunda olup harita numarası bulunmaktadır.

120. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu devrinde Türk egemenliğinde bulunan yerler” isimli harita “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” ünitesinin başında, tek sayfada yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutu 17,5 cm eninde 13,5 cm boyunda olup, harita numarası bulunmaktadır.

Tablo 15. 1954 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler	Fotoğraflar
Batı Hunlar konusunun tasviri*	Kâbe
Göktürkler konusunun tasviri *	El Hamra Sarayının iç süslerinden
Uygurlar konusunun tasviri*	Sivasta Gök Medrese
Orta Asya'da Turfan denilen yerde bulunmuş bir Uygur kadının resmi	Konya Alaeddin Camisi: Oyma Minberi (1155)
Uygur erkeği	Erzurum'da Selçuklu eserlerinden Çifte minareli medrese
Turfanda bir Uygur tapınağının duvar resmi	Selçuklu devrinin önemli eserlerinden Konya'daki İnce Minarenin yıkılmadan evvelki durumu
Müslümanlığın doğuşu ve yayılışı konusunun tasviri*	
Emeviler konusunun tasviri*	
Abbasiler konusunun tasviri*	
Bir Arap Sarayı	
Bir Arap eri	
Şarlman (768-814)	
Büyük Selçuklu Devleti konusunun tasviri*	
Anadolu Selçuklu Devleti konusunun tasviri*	
Batıdan gelen akınlar konusunun tasviri*	
Orta Çağ şatolarından bir örnek	
Asma köprülü bir şato kapısı	
Orta çağda zırhlı bir şövalye	
Haçlı seferleri konusunun tasviri*	
Moğollar konusunun tasviri*	
Cengiz ordusu silahları	

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla verilmiştir.

*Açıklayıcısı bulunmayan görsel

Tablo 16. 1954 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Haritalar	Zaman Şeritleri
Göktürk devletinin sınırları*	Göktürk Devletinin dönemleri*
Kutluk devletinin sınırları*	İslam İmparatorluğu
Peygamber zamanında Arap devleti	Selçuk Devleti
İslam İmparatorluğu	
Büyük Selçuklu Devleti	
Türk-Moğol İmparatorluğu	
Anadolu Beylikleri	

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

*Açıklayıcısı bulunmayan görsel

İncelenen 1954 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 21 resim, 6 fotoğraf, 7 harita 3 zaman şeridi kullanılmıştır. Toplamda 37 adet görsel kullanılmıştır.

a) Resimler

Bu başlık altında, 1954 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabındaki resimler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 21 adet resim kullanılmıştır.

38. sayfada bulunan; “Batı Hunları konusunu tasvir eden resim” metnin içeriğine uygundur. Resmin altında resmi açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,9 cm eninde 3,9 cm boyunda olup resim numarası bulunmamaktadır.

47. sayfada bulunan; “Göktürkler konusunu tasvir eden resim” metnin içeriğine uygundur. Resmin altında resmi açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,9 cm eninde 3,9 cm boyunda olup resim numarası bulunmamaktadır.

53. sayfada bulunan; “Uygurlar konusunu tasvir eden resim” metnin içeriğine uygundur. Resmin altında resmi açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,9 cm eninde 3,9 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

54. sayfada bulunan; “Orta Asya’da Turfan denilen yerde bulunmuş bir Uygur kadının resmi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın sonunda yer almaktadır. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin boyutları 5,9 cm eninde 11,2 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

55. sayfada bulunan; “Uygur erkeği” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Ancak resmin açıklayıcısı resmi tanımlamada yetersizdir. Resim sayfanın ortasında yer almaktadır. Resmin boyutları 5 cm eninde 11 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

56. sayfada bulunan; “Turfanda bir Uygur tapınağının duvar resmi” isimli resim metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Metinde Uygur devletinin yıkılışından bahsederken resimde ise Uygurlara ait tapınağın duvarındaki resmi tasvir edilmektedir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim paragrafın sonunda kullanılmıştır. Resmin boyutları 9,5 cm eninde 7 cm boyunda olup, resmin numarası bulunmamaktadır.

58. sayfada bulunan; “Müslümanlığın doğuşu, Hz. Muhammed Müslümanlığının yayılışı konusunu tasvir eden resim” metnin içeriğiyle uyumludur. Resmin altında resmi açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 4 cm boyunda olup, resmin numarası bulunmamaktadır.

63. sayfada bulunan; “Emeviler konusunu tasvir eden resim” metnin içeriğine uymaktadır. Resmin altında resmi açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 4 cm boyunda olup, resmin numarası bulunmamaktadır.

68. sayfada bulunan; “Abbasiler konusunu tasvir eden resim” metnin içeriğine uymaktadır. Resmin altında resmi açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,9 cm eninde 3,9 cm boyunda olup resim numarası bulunmamaktadır.

69. sayfada bulunan; “Bir Arap Sarayı” isimli resmin verildiği sayfada metne yer verilmemiştir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resimde koyu tonlu renk yoğun olduğu için arka sayfaya boya geçmiştir. Bu durum arka sayfadaki yazıların okumasını güçleştirmiştir. Resim sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Resmin boyutları 5,5 cm eninde 9 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

70. sayfada bulunan; “Bir Arap eri” isimli resim metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Metinde Harun Reşit, Memun ve Mutasım zamanındaki olaylardan bahsedilmektedir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfadaki metne engel olmayacak şekilde sayfanın yan tarafında kullanılmıştır. Resmin boyutları 2,1 eninde 5,7 boyunda olup, resmin numarası bulunmamaktadır.

71. sayfada bulunan; “Şarlıman (768-814)” isimli resim metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Resmin kullanıldığı sayfada Abbasi Devletinin yıkılışı anlatılmaktadır. Resimle ilgili bilgi 70. sayfada verilmiştir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Ayrıca resmin hemen altında resimdeki şahsiyet ile ilgili iki cümlelik ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Resim sayfanın son kısmında yer almaktadır. Resmin boyutları 6,9 cm eninde 11,2 cm boyunda olup, resmin numarası bulunmamaktadır.

75. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu Devleti konusunun tasviri” ile ilgili resim metnin içeriğine uygundur. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 4 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

82. sayfada bulunan; “Anadolu Selçuklu Devleti konusunun tasviri” ile ilgili resim metnin içeriğine uygundur. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 4 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

90. sayfada bulunan; “Batıdan gelen akınlar konusunun tasviri” ile ilgili resim metnin içeriğine uygundur. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 3,8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

91. sayfada bulunan; “Orta Çağ şatolarından bir örnek” isimli resim metnin içeriğine uygundur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin altında resim hakkında 4 cümlelik kısa bilgi yer almaktadır. Resim sayfanın sonunda bulunmaktadır. Resmin boyutları 7,8 cm eninde 8,3 cm boyunda olup resim numarası bulunmamaktadır.

92. sayfada bulunan; “Asma köprülü bir şato kapısı” isimli resim bulunduğu sayfadaki metinle uyumlu değildir. Resim 91. sayfada kullanılan metin ile ilişkilendirilebilir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Resmin boyutları 4 cm eninde 6 cm boyunda olup resim numarası kullanılmamıştır.

92. sayfada bulunan; “Orta çağda zırhlı bir şövalye” isimli resim bulunduğu sayfadaki metinle uyumlu değildir. Resim 91. sayfada kullanılan metin ile ilişkilendirilebilir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Resmin boyutları 3,3 cm eninde 9,5 cm boyunda olup resim numarası kullanılmamıştır.

94. sayfada bulunan; “Haçlı seferleri konusunun tasviri” ile ilgili resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim, sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 4 cm boyunda olup, resim numarası kullanılmamıştır.

98. sayfada bulunan; “Moğollar konusunun tasviri” ile ilgili resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resim, sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 11 cm eninde 4 cm boyunda olup, resim numarası kullanılmamıştır.

100. sayfada bulunan; “Cengiz ordusu silahları” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfadaki metnin sonunda kullanılmıştır. Resmin boyutları 6 cm eninde 10 cm boyunda olup, resim numarası kullanılmamıştır.

b) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 1954 yılı ilkokul Tarih 4.sınıf ders kitabındaki fotoğraflar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 6 adet fotoğraf kullanılmıştır.

59. sayfada bulunan; “Kâbe” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ayrıca açıklayıcı ifadenin hemen atında fotoğraf ile ilgili 5 cümlelik bilgi verilmiştir. Bu bilgi öğrencilerin fotoğrafı anlamlandırması açısından önemlidir. Fotoğraf metnin sonunda kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 9,5 eninde 7,9 cm boyunda olup, fotoğrafın numarası bulunmamaktadır.

65. sayfada bulunan; “El Hamra Sarayının iç süslerinden” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metin ile uyumlu değildir. Fotoğraf 64. sayfada kullanılan “İspanyanın Zaptı ve Tarık” isimli metinle ilişkilendirilebilir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafta koyu tonlu renk yoğun kullanıldığı için arka sayfaya boya geçmiştir. Bu durum arka sayfadaki yazıların okunmasını güçleştirmiştir. Fotoğraf cümleleri bölmeyecek şekilde kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 9,6 cm eninde 13,4 cm boyutlarında olup fotoğrafın numarası bulunmamaktadır.

85. sayfada bulunan; “Sivasta Gök Medrese” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumlu değildir. Fotoğrafın bulunduğu sayfadaki metinde Selçuklu Devletinin ordusu ve maliyesinden bahsedilmektedir. Fotoğrafta ise Sivas Gök Medrese tasvir edilmiştir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ayrıca açıklayıcı ifadenin altında fotoğrafla ilgili 2 cümlelik bilgi verilmiştir. Bu bilgi öğrencilerin fotoğrafı anlamlandırması açısından önemlidir. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 7 cm eninde 10,5 cm boyunda olup fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

86. sayfada bulunan; “Konya Alaeddin Camisi: Oyma Minberi (1155)” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğrafın bulunduğu sayfada 3 maddelik açıklama bulunmaktadır. Bu açıklamalar 87. sayfada bahsedilen “devletin gelirleri” ile

ilgili açıklamalardır. Fotoğraf bu açıklamaları böylecek şekilde kullanılmıştır. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın hemen altında fotoğrafla ilgili 2 cümlelik bilgi verilmiştir. Bu bilgi öğrencilerin fotoğrafı anlamlandırması açısından önemlidir. Fotoğrafın boyutları 10,9 cm eninde 13,5 cm boyunda olup fotoğrafın açıklayıcısı bulunmamaktadır.

87. sayfada bulunan; “Erzurum’da Selçuklu eserlerinden Çifte minareli medrese” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 6,7 cm eninde 11,8 cm boyunda olup fotoğrafın numarası bulunmamaktadır.

88. sayfada bulunan; “Selçuklu devrinin önemli eserlerinden Konya’daki İnce Minarenin yıkılmadan evvelki durumu” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğraf açıklayıcısı ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 6,2 cm eninde 8,5 cm boyunda olup fotoğrafın numarası bulunmamaktadır.

c) Haritalar

Bu başlık altında, 1954 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabındaki haritalar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 7 adet harita kullanılmıştır.

49. sayfada bulunan; “Göktürk devletinin sınırları” ile ilgili harita metin ile uyumlu kullanılmıştır. Haritanın altında haritayı açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Harita sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Haritanın boyutları 10,8 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

52. sayfada bulunan; “Kutluk devletinin sınırları” ile ilgili harita konunun sonunda verilmiş olup, içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altında haritayı açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel

işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,8 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

62. sayfada bulunan; “Peygamber zamanında Arap devleti” isimli harita konunun sonunda verilmiş olup, içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın açıklayıcısı, haritayı tam olarak ifade edememektedir. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,2 cm eninde 8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

66. sayfada bulunan; “İslam İmparatorluğu” isimli haritanın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Ancak harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10 cm eninde 14 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

78. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu Devleti” isimli haritanın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Ancak harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,5 cm eninde 13,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

99. sayfada bulunan; “Türk-Moğol İmparatorluğu” isimli haritanın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Ancak harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran bazı özel işaretlere yer verilmiştir. Bu işaretler öğrenciler açısından olumlu bir durumdur. Haritanın boyutları 10,5 cm eninde 10,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

102. sayfada bulunan; “Anadolu Beylikleri” isimli haritanın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Harita ile ilişkili bilgiler 101. sayfada yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10 cm eninde 15,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

d) Zaman Şeritleri

Bu başlık altında, 1954 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabındaki zaman şeritleri görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 3 adet zaman şeridi kullanılmıştır.

51. sayfada bulunan; “Göktürk Devletinin dönemleri” ile ilgili zaman şeridi içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Zaman şeridinin altında zaman şeridini açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Zaman şeridi üzerindeki bazı kavramlar doğru yerde kullanılmamıştır. Zaman şeridi metinden sonra kullanılmıştır. Zaman şeridinin boyutları 7 cm eninde 10,5 cm boyunda olup, zaman şeridinin numarası bulunmamaktadır.

69. sayfada bulunan; “İslam İmparatorluğu” isimli zaman şeridi içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Zaman şeridinin altındaki açıklayıcı ifade, zaman şeridi ile uyumludur. Zaman şeridi üzerindeki koyu tonlu renk yoğun olduğu için arka sayfaya boya geçmiştir. Bu durum arka sayfadaki yazıların okumasını güçleştirmiştir. Zaman şeridi sayfanın sonunda bulunmaktadır. Zaman şeridinin boyutları 10 cm eninde 5,7 cm boyunda olup zaman şeridinin numarası bulunmamaktadır.

80. sayfada bulunan; “Selçuk Devleti” isimli zaman şeridi içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Zaman şeridi sayfanın tamamını kaplamaktadır. Zaman şeridinin altında zaman şeridini açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Zaman şeridinin boyutları 8 cm eninde 17 cm boyunda olup zaman şeridinin numarası bulunmamaktadır.

Tablo 17. 1966 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler	Fotoğraflar
Attila'nın Orlean seferinde bir şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanması	İstanbul'da Ayasofya
Uygur duvar resimlerinden: Bir kadın, Bir prens	Uygur devrinde yazılmış resimli bir dua kitabının sahifesi
Eski bir Arap Ressamının eserlerinden: Çölde bir Arap kervanı	Uygur kadın tanrılarının birinin heykeli
Kudüs'te Halife Ömer tarafından yaptırılan büyük cami	Mekke'de Kâbe'nin genel görünüşü
Eski bir Arap ressamının eserlerinden: Bağdat çarşısında bir dükkân	İspanya'da İslam uygarlık eserlerinden: Kurtuba camii'nin içi
İki süvari arasındaki savaşı gösteren, Selçuklular devrinde yapılmış, bir kitap resmi	Samarra şehrinin kalıntıları
Haçlı savaşlarına katılan İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard'ın eski bir resmi	Samanoğulları devrinde yapılan bir hükümdar türbesi
Haçlı savaşlarına katılan Avrupalı şövalyelerden biri	Gazneli Mahmut'un yaptırdığı anıtlardan biri (Afganistan'da)
Eyyubi Devletinin kurucusu ve Haçlı seferlerine karşı koyan: Salahaddin Eyyubi	Selçuklular devri sanat eserlerinden: Resimli bir çini kap Selçuklular devrinden kalma resimli ve yazılı bir ipekli kumaş parçası Selçuklular devrinde yapılmış bir köprü
	Büyük Selçuklu Devletinin son hükümdarı Sultan Sencer'in Merv şehrindeki türbesi.
	Konya'da Alaettin camii ve türbesi
	Konya'da Selçuklu eserlerinden: İnce minareli cami (Minaresi yıkılmadan önce)
	Sivas'ta Selçuklu eserlerinden: Çifte minareli Caminin kapısı
	Alanya(Alaiye) şehrinin ve Selçuklulardan kalma tersanenin denizden görünüşü
	Diyarbakır şehri surlarından Yedi kardeşler burcu
	Erzurum'da Selçuklular devri eserlerinden: Hatuniye medresesi'nin çifte minareli kapısı
	Selçuklular devrinde Anadolu'da yapılmış güzel eserlerden: Kayseri'de Mahperi Hatun türbesi
	Selçuklular devri mermer işçiliği örneklerinden: Bir kapı

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

Tablo 18. 1966 Yılı İlkokul 4. sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Haritalar
Batı Hun İmparatorluğu ve Attila'nın sefer yolları
Gök Türk İmparatorluğu devrinde Türk egemenliği altında bulunan ülkeler
İslam İmparatorluğunun yayıldığı yerler
Büyük Selçuklu İmparatorluğu devrinde Türk egemenliğinde bulunan yerler
Anadolu Selçuklu Devletinin egemenliği altında bulunan yerler
Başlıca Haçlı Seferlerinin geçtiği yollar
Türk-Moğol İmparatorluğunun en geniş sınırları

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

İncelenen 1966 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 9 resim, 20 fotoğraf, 7 harita kullanılmıştır. Toplamda 36 adet görsel kullanılmıştır.

a) Resimler

Bu başlık altında, 1966 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabındaki resimler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 9 adet resim kullanılmıştır.

42. sayfada bulunan; “Attila'nın Orlean seferinde bir şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanması” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Resmin boyutları 10,3 cm eninde 7 cm boyunda olup, resmin numarası bulunmaktadır.

59. sayfada bulunan; “Uygur duvar resimlerinden: Bir kadın, Bir prens” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resmin boyutları 11 cm eninde 9 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

63. sayfada bulunan; “Eski bir Arap Ressamının eserlerinden: Çölde bir Arap kervanı” isimli resim metnin içeriğine uygundur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım

biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Resim sayfanın alt kısmında bulunmaktadır. Resmin boyutları 9 cm eninde 7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

67. sayfada bulunan; “Kudüs’te Halife Ömer tarafından yaptırılan büyük cami” isimli resim metnin içeriğine uymamaktadır. Metinde Emeviler ile ilgili bilgiler verilmektedir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın sonunda kullanılmıştır. Resmin boyutları 10,2 cm eninde 7,5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

70. sayfada bulunan; “Eski bir Arap ressamının eserlerinden: Bağdat çarşısında bir dükkân” isimli resim metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Metinde Emevi Devleti’nin yıkılışı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,2 cm eninde 8,5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

82. sayfada bulunan; “İki süvari arasındaki savaşı gösteren, Selçuklular devrinde yapılmış, bir kitap resmi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Resmin boyutları 10 cm eninde 7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

100. sayfada bulunan; “Haçlı savaşlarına katılan İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard’ın eski bir resmi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Resmin boyutları 5,2 cm eninde 8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

100. sayfada bulunan; “Haçlı savaşlarına katılan Avrupalı şövalyelerden biri” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Resmin boyutları 3,5 cm eninde 7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

102. sayfada bulunan; “Eyyubi Devletinin kurucusu ve Haçlı seferlerine karşı koyan: Salahaddin Eyyubi” isimli resim bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim

sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 9 cm eninde 6 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

b) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 1966 yılı ilkokul Tarih 4.sınıf ders kitabındaki fotoğraflar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 20 adet fotoğraf kullanılmıştır.

39. sayfada bulunan; “İstanbul’da Ayasofya” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğraf 40. sayfadaki metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca 40. sayfadaki metinde fotoğrafa atıf da yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın açıklayıcısının altında Ayasofya’nın tarihi hakkında ek bilgiler verilmesi öğrencilerin görseli yorumlaması açısından önemlidir. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,2 cm eninde 6,3 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

60. sayfada bulunan; “Uygur devrinde yazılmış resimli bir dua kitabının sahifesi” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metin ile uyumlu olmayıp 61. sayfadaki metin ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın metin ile ilişkili olduğu 61. sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 5 cm eninde 8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

60. sayfada bulunan; “Uygur kadın tanrılarında birinin heykeli” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metin ile uyumlu olmayıp 61. sayfadaki metin ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın metin ile ilişkili olduğu 61. sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 5,2 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

64. sayfada bulunan; “Mekke’de Kâbe’nin genel görünüşü” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğrafın boyutları 9,5 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

68. sayfada bulunan; “İspanya’da İslam uygarlık eserlerinden: Kurtuba camii’nin içi” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğraf 67. sayfadaki metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın metin ile ilişkili olduğu sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 7,5 cm eninde 5,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

72. sayfada bulunan; “Samarra şehrinin kalıntıları” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst kısmında yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,4 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

75. sayfada bulunan; “Samanoğulları devrinde yapılan bir hükümdar türbesi” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,3 cm eninde 11,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

77. sayfada bulunan; “Gazneli Mahmut’un yaptırdığı anıtlardan biri (Afganistan’da)” isimli fotoğrafın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Fotoğrafla ilgili metin 78. sayfada yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 6,5 cm eninde 15,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

81. sayfada bulunan; “Selçuklular devri sanat eserlerinden: Resimli bir çini kap” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Metinde Selçuk Bey ile ilgili bilgi verilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde fotoğraf, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam

bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğraf sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 5,2 cm eninde 4,9 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

83. sayfada bulunan; “Selçuklular devrinden kalma resimli ve yazılı bir ipeklî kumaş parçası” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Metinde Selçuklu Devletinin kuruluşu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,3 cm eninde 4,9 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

84. sayfada bulunan; “Selçuklular devrinde yapılmış bir köprü” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumlu değildir. Metinde Malazgirt savaşı ile ilgili bilgi verilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,2 cm eninde 6,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

87. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu Devletinin son hükümdarı Sultan Sencer’in Merv şehrindeki türbesi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Metin içinde fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst kısmında yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

91. sayfada bulunan; “Konya’da Alaettin camii ve türbesi” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğraf, 93. sayfadaki metin ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın metin ile ilişkili olduğu 93. sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

92. sayfada bulunan; “Konya’da Selçuklu eserlerinden: İnce minareli cami (Minaresi yıkılmadan önce)” isimli fotoğrafın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Fotoğraf, 93. sayfadaki metin ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın metin ile ilişkili olduğu sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki

açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,3 cm eninde 15 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

93. sayfada bulunan; “Sivas’ta Selçuklu eserlerinden: Çifte minareli Caminin kapısı” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafa metnin içinde atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 5,1 cm eninde 7,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

94. sayfada bulunan; “Alanya(Alaiye) şehrinin ve Selçuklulardan kalma tersanenin denizden görünüşü” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafa metnin içinde atıf yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,2 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

95. sayfada bulunan; “Diyarbakır şehri surlarından Yedi kardeşler burcu” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Metinde Selçuklu Devletinde ekonomi ve sosyal hayattan bahsedilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,3 cm eninde 6,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

96. sayfada bulunan; “Erzurum’da Selçuklular devri eserlerinden: Hatuniye medresesi’nin çifte minareli kapısı” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,2 cm eninde 6,6 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

97. sayfada bulunan; “Selçuklular devrinde Anadolu’da yapılmış güzel eserlerden: Kayseri’de Mahperi Hatun türbesi” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Sayfa içerisinde resim, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlayabilmesini zorlaştırabilir. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır.

Fotoğrafın boyutları 6,5 cm eninde 9,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

98. sayfada bulunan; “Selçuklular devri mermer işçiliği örneklerinden: Bir kapı” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metnin sonunda kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 5,1 cm eninde 7,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

c) Haritalar

Bu başlık altında, 1966 yılı ilkököl Tarih 4.sınıf ders kitabındaki haritalar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 7 adet fotoğraf kullanılmıştır.

41. sayfada bulunan; “Batı Hun İmparatorluğu ve Attila’nın sefer yolları” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Harita sayfanın üst kısmında yer almaktadır. Haritanın boyutları 10,4 cm eninde 7 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

54. sayfada bulunan; “Gök Türk İmparatorluğu devrinde Türk egemenliği altında bulunan ülkeler” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Harita sayfanın üst kısmında yer almaktadır. Haritanın boyutları 10,3 cm eninde 7,3 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

69. sayfada bulunan; “İslam İmparatorluğunun yayıldığı yerler” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın tamamını kaplayacak şekilde sayfada yatay olarak yer almaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 15,5 cm eninde 10,3 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

85. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu İmparatorluğu devrinde Türk egemenliğinde bulunan yerler” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur.

Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın tamamını kaplayacak şekilde sayfada yatay olarak yer almaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 15 cm eninde 10,4 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

90. sayfada bulunan; “Anadolu Selçuklu Devletinin egemenliği altında bulunan yerler” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın tamamını kaplayacak şekilde sayfada yatay olarak yer almaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 14,5 cm eninde 9,8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

101. sayfada bulunan; “Başlıca Haçlı Seferlerinin geçtiği yollar” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,3 cm eninde 5,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

104. sayfada bulunan; “Türk-Moğol İmparatorluğunun en geniş sınırları” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Haritada kullanımı kolaylaştıran belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,1 cm eninde 6,3 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

Tablo 19. 1978 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler	Fotoğraflar
Orhun alfabesi	İstanbul’da Bizanslılardan kalma yapılardan Ayasofya. Bizanslılar Ayasofya’yı kilise olarak yapmışlardı. Türkler, İstanbul’u aldıktan sonra, Ayasofya’ya dört minare ekleyerek burayı cami yaptılar. Türkiye Cumhuriyeti devrinde de Bizans Müzesi oldu.
Türklerin Ergenekon’dan çıkışları	“Fildişi üzerine oyulmuş bu resim, Bizans sanatının en güzel örneklerindedir. Resim, Malazgirt savaşında Alp Arslan’a esir olan Bizans İmparatoru Romen Diyohen ile karısını Hz. İsa’nın kutladığını göstermektedir.”
At üzerinde ok atan bir asker tasviri*	Bedevi Araplar
Orhun anıtları	Mekke’de bulunan Kâbe
Bu mermer heykel başının Kültiğin’in heykelinden kopmuş olduğu söyleniyor. Orhun yazıtlarının bulunduğu bölgede meydan çıkarılmıştır. Şimdi Moğolistan’ın başkenti Ulanbatur müzesinde saklanmaktadır.	Medine’de Hz. Muhammed’in türbesi bulunan Harem-i Şerif camisinden bir görünüş
Selçukluklardan kalma sanat eserlerinden insan resimleriyle süsler	Endülüs’teki İslam kalıntılarından: Elhamra sarayının Aslanlar avlusu
Bizanslılar Malazgirt savaşından sonra yapılan antlaşmayı tanımayınca Türk orduları Anadolu’ya yürüdü. Anadolu Türklerin ikinci anayurdu oldu.	Yakın çağlarda Bağdat şehrinden bir görünüş
İlk Haçlı ordularını Müslümanların üzerine saldırtanlardan papaz Piyer Lermite, Kudüs’ü Müslümanlardan kurtarmalısınız! diye Avrupa halkını ayaklandırıyor	Abbasi halifelerinden Mutasım zamanında Türklerden özel bir ordu kurulmuş ve bunlar için de Bağdat yakınlarında Samarra adlı bir şehir yapılmıştır. Bu şehri süsleyen saraylar, kışlalar, Türkistan’dan getirilen ustalara yaptırılmış, böylece Türk yapı ve süsleme sanatı İslam sanatına girmiştir. Yukarıdaki resim Samarra sarayı kalıntılarını göstermektedir
Haçlı seferlerine katılan bir derebeyi	Sultan Mahmut’un zafer anıtı
Kılıç Arslan’ın komutasındaki Türk ordularına karşı yurdumuzu kahramanca korudular. Onları bozgununda bozguna uğrattılar	Anadolu Selçuklu eserlerinden Konya’da İnce Minareli Cami
Hıristiyanlar Salahaddin-i Eyyubi’nin önünden geçiyorlar	Konya’da Anadolu Selçuklu devrinden kalma eserlerden Mevlana Türbesi
	Anadolu Selçukluları eserlerinden: Erzurum’da Çifte Minareli medrese

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

Tablo 20. 1978 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Haritalar
Göktürk İmparatorluğu
Arap yarımadası
XIII. yüzyıl ortalarına kadar Müslümanlığın yayıldığı ülkeler
Büyük Selçuklu İmparatorluğu
Anadolu Selçuklu Devleti
Anadolu Beylikleri

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

İncelenen 1978 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 11 resim, 12 fotoğraf, 6 harita kullanılmıştır. Toplamda 29 adet görsel kullanılmıştır.

a) Resimler

Bu başlık altında, 1978 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki resimler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 11 adet resim kullanılmıştır.

136. sayfada bulunan; “Orhun alfabesi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Ayrıca resmin altında resimle ilgili 6 cümlelik bir açıklayıcı cümlelere yer verilmiştir. Bu durum öğrencilerin resmi daha iyi yorumlamaları açısından önemlidir. Resim metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Resmin boyutları 7,3 cm eninde 3,5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

139. sayfada bulunan; “Türklerin Ergenekon’dan çıkışları” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 9,9 cm eninde 6,9 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

140. sayfada bulunan; “At üzerinde ok atan bir asker tasviri” ile ilgili resim metnin içeriği ile uyumlu değildir. Resmin altında resmi açıklayıcı ifadeye yer

verilmemiştir. Resim metinden sonra kullanılmıştır. Resmin boyutları 4,2 cm eninde 4,2 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

141. sayfada bulunan; “Orhun anıtları” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Resmin boyutları 10 cm eninde 7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

142. sayfada bulunan; “Bu mermer heykel başının Kültiğin’in heykelinden kopmuş olduğu söyleniyor. Orhun yazıtlarının bulunduğu bölgede meydana çıkarılmıştır. Şimdi Moğolistan’ın başkenti Ulanbatur müzesinde saklanmaktadır” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Resmin boyutları 6,9 cm eninde 4,2 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

247. sayfada bulunan; “Selçuklulardan kalma sanat eserlerinden insan resimleriyle süsler” isimli resim metnin içeriği ile uyumlu değildir. Metinde Selçuklu devletinin parçalanışı ve Malazgirt Savaşından bahsedilmektedir. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,4 cm eninde 5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

248. sayfada bulunan; “Bizanslılar Malazgirt savaşından sonra yapılan antlaşmayı tanımayınca Türk orduları Anadolu’ya yürüdü. Anadolu Türklerin ikinci anayurdu oldu.” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 10,6 cm eninde 7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

255. sayfada bulunan; “İlk Haçlı ordularını Müslümanların üzerine saldırtanlardan papaz Piyer Lermite, Kudüs’ü Müslümanlardan kurtarmalıyız! diye Avrupa halkını ayaklandırıyor” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumlu kullanılmıştır. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 9,8 cm eninde 7,6 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

256. sayfada bulunan “Haçlı seferlerine katılan bir derebeyi” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Resmin boyutları 2,7 cm eninde 5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

257. sayfada bulunan; “Kılıç Arslan’ın komutasındaki Türk ordularına karşı yurdumuzu kahramanca korudular. Onları bozgundan bozguna uğrattılar” isim resim metnini içeriği ile uyumludur. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Resmin boyutları 9,5 cm eninde 7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

258. sayfada bulunan; “Hıristiyanlar Salahaddin-i Eyyubi’nin önünden geçiyorlar” isimli resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resim metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Resmin boyutları 6,6 cm eninde 8,2 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

b) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 1978 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki fotoğraflar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 12 adet fotoğraf kullanılmıştır.

166. sayfada bulunan; “İstanbul’da Bizanslılardan kalma yapılardan Ayasofya. Bizanslılar Ayasofya’yı kilise olarak yapmışlardı. Türkler, İstanbul’u aldıktan sonra, Ayasofya’ya dört minare ekleyerek burayı cami yaptılar. Türkiye Cumhuriyeti devrinde de Bizans Müzesi oldu.” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifadenin ayrıntılı şekilde kullanılması öğrencilerin fotoğrafı anlamlandırması açısından önemlidir. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,2 cm eninde 6,9 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

168. sayfada bulunan; “Fildişi üzerine oyulmuş bu resim, Bizans sanatının en güzel örneklerindedir. Resim, Malazgirt savaşında Alp Arslan’a esir olan Bizans

İmparatoru Romen Diyojen ile karısını Hz. İsa'nın kutladığını göstermektedir” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade kendi içerisinde çelişkili bilgiler barındırmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 6,5 cm eninde 10,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

230. sayfada bulunan; “Bedevi Araplar” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 6,7 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

231. sayfada bulunan; “Mekke şehrinde Kâbe ve Kâbe'nin çevresinde dolaşan hacılar” isimli fotoğraf metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 8,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

232. sayfada bulunan; “Medine’de Hz. Muhammed’in türbesi bulunan Harem-i Şerif camisinden bir görünüş” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğraf 232. sayfadaki metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca 232. sayfadaki metinde fotoğrafa atıf da yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,1 cm eninde 6,7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

238. sayfada bulunan; “Endülüs’teki İslam kalıntılarında: Elhamra sarayının Aslanlar avlusu” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

239. sayfada bulunan; “Yakın çağlarda Bağdat şehrinde bir görünüş” isimli fotoğraf isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğraf 238. sayfadaki metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca 238. sayfadaki metinde fotoğrafa atıf da yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile

uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 9,9 cm eninde 7 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

240. sayfada bulunan; “Abbasi halifelerinden Mutasım zamanında Türklerden özel bir ordu kurulmuş ve bunlar için de Bağdat yakınlarında Samarra adlı bir şehir yapılmıştır. Bu şehri süsleyen saraylar, kışlalar, Türkistan’dan getirilen ustalara yaptırılmış, böylece Türk yapı ve süsleme sanatı İslam sanatına girmiştir. Yukarıdaki resim Samarra sarayı kalıntılarını göstermektedir” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metnin içeriğini yansıtmamaktadır. Fotoğraf 239. sayfadaki metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca 239. sayfadaki metinde fotoğrafa atıf da yapılmıştır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Ayrıca fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifadenin ayrıntılı şekilde kullanılması öğrencilerin fotoğrafı anlamlandırması açısından önemlidir. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın boyutları 10,2 cm eninde 5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

241. sayfada bulunan; “Sultan Mahmut’un zafer anıtı” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 3,9 cm eninde 8,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

252. sayfada bulunan; “Anadolu Selçuklu eserlerinden Konya’da İnce Minareli Cami” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumlu değildir. Metinde Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile ilgili bilgiler verilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 6,8 cm eninde 8,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

252. sayfada bulunan; “Konya’da Anadolu Selçuklu devrinden kalma eserlerden Mevlana Türbesi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 6,6 cm eninde 8,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

254. sayfada bulunan; “Anadolu Selçukluları eserlerinden: Erzurum’da Çifte Minareli medrese” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 6,7 cm eninde 5,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

c) Haritalar

Bu başlık altında, 1978 yılı ilkököl Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki haritalar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 6 adet harita kullanılmıştır.

135. sayfada bulunan; “Göktürk İmparatorluğu” isimli harita metnin içeriği ile uyumludur. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 8,3 cm eninde 7,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

229. sayfada bulunan; “Arap yarımadası” isimli harita metnin içeriğini yansıtmaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,5 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

234. sayfada bulunan; “XIII. yüzyıl ortalarına kadar Müslümanlığın yayıldığı ülkeler” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Harita sayfayı kaplayacak şekilde yatay konumda kullanılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın altında harita ölçeği ve haritanın ismi belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,6 cm eninde 18,3 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

245. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” ile isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,2 cm eninde 7,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

249. sayfada bulunan; “Anadolu Selçuklu Devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,2 cm eninde 7,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

251. sayfada bulunan; “Anadolu Beylikleri” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde kullanılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 9,7 cm eninde 5,3 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

Tablo 21. 1983 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler	Fotoğraflar
Ağaçtan yapılmış, deriden takma boynuzlu geyik heykeli: Hun sanatından örnek	Attila'nın Söğüt'te (Bilecik'in güneydoğusunda) Ertuğrul Gazi Türbesi önündeki büstü
Geriye ok atan bir atlı	İspanya'da Arap mimarlık eserlerinden Elhamra Sarayının içi
Hun sanatından bir örnek: Ağaçtan oyularak yapılmış kartal	Selçuk Bey'in Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesi önündeki büstü
Haçlı Seferi'ne çıkış	Süleyman Şah'ın Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesi önündeki büstü
	Alaettin Keykubat zamanında alınan Alaiye (Alanya) ve burada yapılan tersane
	Konya'da Alaeddin tepesi üzerinde, Alaeddin Camii, Selçuklu sultanlarının türbesi ve köşkten kalan son bölüm (örtü altında)
	Konya'da Selçuklu yapılarından, Çifte Minare medresesinin çok süslü kapısından bir bölüm
	Konya'da Selçuklu yapılarından Karatay medresesinin kapısı

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

Tablo 22. 1983 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Haritalar	Zaman Şeritleri
Batı-Hun İmparatorluğu	Tarihöncesinden zamanımıza kadar Anadolu
İslam İmparatorluğunun en geniş sınırları	
Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun yayılma alanı	
Anadolu Selçuklu Devleti	

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

İncelenen 1983 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 4 resim, 8 fotoğraf, 4 harita, 1 zaman şeridi kullanılmıştır. Toplamda 17 adet görsel kullanılmıştır.

a) Resimler

Bu başlık altında, 1983 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki resimler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 4 adet resim kullanılmıştır.

207. sayfada bulunan; “Ağaçtan yapılmış, deriden takma boynuzlu geyik heykeli: Hun sanatından örnek” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resim metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 5,5 cm eninde 9,5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

207. sayfada bulunan; “Geriye ok atan bir atlı” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resim sayfanın alt bölümünde kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 5,6 cm eninde 3,7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

207. sayfada bulunan; “Hun sanatından bir örnek: Ağaçtan oyularak yapılmış kartal” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resim sayfanın alt bölümünde kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 5,5 cm eninde 3,3 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

220. sayfada bulunan; “Haçlı Seferi’ne çıkış” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resim metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır.

Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 5,5 cm eninde 6,3 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

b) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 1983 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki fotoğraflar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 8 adet fotoğraf kullanılmıştır.

205. sayfada bulunan; “Attila’nın Söğüt’te (Bilecik’in güneydoğusunda) Ertuğrul Gazi Türbesi önündeki büstü” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 3 cm eninde 4,4 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

212. sayfada bulunan; “İspanya’da Arap mimarlık eserlerinden Elhamra Sarayının içi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumlu değildir. Metinde Türklerin Müslüman oluşundan bahsedilmektedir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 7 cm eninde 10,7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

217. sayfada bulunan; “Selçuk Bey’in Söğüt’te Ertuğrul Gazi Türbesi önündeki büstü” isimli fotoğraf bulunduğu sayfadaki metni yansıtmamaktadır. Fotoğraf 216. sayfada kullanılan metin ile ilişkilendirilebilir. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 2,8 cm eninde 4,4 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

219. sayfada bulunan; “Süleyman Şah’ın Söğüt’te Ertuğrul Gazi Türbesi önündeki büstü” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 2,2 cm eninde 3,8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

223. sayfada bulunan; “Alaettin Keykubat zamanında alınan Alaiye (Alanya) ve burada yapılan tersane” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 12 cm eninde 7,4 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır

224. sayfada bulunan; “Konya’da Alaeddin tepesi üzerinde, Alaeddin Camii, Selçuklu sultanlarının türbesi ve köşkten kalan son bölüm (örtü altında)” isimli fotoğraf metnini içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 12 cm eninde 8,3 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır

225. sayfada bulunan; “Konya’da Selçuklu yapılarından, Çifte Minare medresesinin çok süslü kapısından bir bölüm” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı yansıtmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 7,4 cm eninde 8,7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

225. sayfada bulunan; “Konya’da Selçuklu yapılarından Karatay medresesinin kapısı” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğrafı tam olarak yansıtmaktadır. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde sayfanın kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın boyutları 7,4 cm eninde 8,3 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

c) Haritalar

Bu başlık altında, 1983 yılı ilkököl Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki haritalar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 4 adet harita kullanılmıştır.

204. sayfada bulunan; “Batı-Hun İmparatorluğu” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde kullanılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı

bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 11,5 cm eninde 7,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

210. sayfada bulunan; “İslam İmparatorluğunun en geniş sınırları” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde kullanılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içerisinde haritayı yorumlayıcı bilgiler kullanılmıştır. Haritanın boyutları 11,5 cm eninde 6,8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

217. sayfada bulunan; “Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun yayılma alanı” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içerisinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 11 cm eninde 7,8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

222. sayfada bulunan; “Anadolu Selçuklu Devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur harita sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 11,2 cm eninde 5,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmamaktadır.

d) Zaman Şeritleri

Bu başlık altında, 1983 yılı ilköğretim Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki zaman şeritleri görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 1 adet zaman şeridi kullanılmıştır.

226. sayfada bulunan; “ Tarihöncesinden zamanımıza kadar Anadolu” isimli zaman şeridinin bazı bölümleri içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Zaman şeridi konunun sonunda kullanılmıştır. Zaman şeridinin altındaki açıklayıcı ifade, zaman şeridini yansıtmaktadır. Zaman şeridinin boyutları 12 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, zaman şeridinin numarası bulunmamaktadır.

Tablo 23. 1996 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler	Fotoğraflar
Attila ile Papa Leon'un Roma kapılarında karşılaşmalarını gösteren bir tablo	Moğolistan'daki Gobi çölünde sekiz ayrı yerde dağılmış olan Orhun Anıtlarından Tonyukuk Anıtı
Eski Türkler ölen kişiler için yapılan yuğ törenlerinde ölen kişinin mezarı etrafında yedi kez dönerlerdi	Bizans dönemi eserlerinden İstanbul'daki Ayasofya
Ergenekon Destanı'nın temsili bir resmi	Kâbe ve çevresinden bir görünüş(Mekke)
Farabi'nin temsili resmi	İspanya'daki Kurtuba Büyük Camii'nin içi
Alp Arslan'ın Anadolu'nun fethiyle görevlendirdiği Kutalmış'ın temsili bir resmi	Hz. Muhammed'in Medine'deki kabri (Mescid-i Nebi)
Mevlâna Celâleddin Rûmi	Malazgirt Meydan Savaşı'nın kazanılmasının 900. yıl anısına çıkarılan madalyon
Yunus Emre	Alanya(Alâiye) tersanesi
	Konya-Aksaray arasındaki Zazadin Han
	Aksaray'daki Sultan Han
	Anadolu Selçuklu eserlerinden Karatay Medresesi(Konya)

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir.

Tablo 24. 1996 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Haritalar	Minyatürler
Avrupa Hun Devleti	Minyatür, İslam sanatında büyük gelişme göstermiştir.
Göktürk Devleti	İbni Sinâ'yı öğrencisiyle gösteren bir minyatür
Uygur Devleti	Büyük Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı Sultan Alp Arslan'ı gösteren bir minyatür
İslamiyet'in yayılışı	Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah'ı gösteren bir minyatür
Karahanlılar	
Gazneliler	
Büyük Selçuklu Devleti	
Anadolu Selçuklu Devleti	
Anadolu Beylikleri	

Not: Tabloda verilen görseller kitapta geçtiği açıklamasıyla ifade edilmiştir

İncelenen 1996 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında 7 resim, 10 fotoğraf, 9 harita 4 minyatür kullanılmıştır. Toplamda 27 adet görsel kullanılmıştır.

a) Resimler

Bu başlık altında, 1996 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki resimler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 7 adet resim kullanılmıştır.

160. sayfada bulunan; “Attila ile Papa Leon’un Roma kapılarında karşılaşmalarını gösteren bir tablo” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resim sayfanın alt bölümünde kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 10,5 cm eninde 5,9 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

165. sayfada bulunan; “Eski Türkler ölen kişiler için yapılan yağ törenlerinde ölen kişinin mezarı etrafında yedi kez dönerlerdi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Resim sayfanın alt bölümünde kullanılmıştır. Resmin altındaki açıklayıcı

ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 10,3 cm eninde 6,7 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

167. sayfada bulunan; “Ergenekon Destanı’nın temsili bir resmi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca metin içerisinde resme atıf yapılmıştır. Resim sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 10,5 cm eninde 8,2 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

205. sayfada bulunan “Farabi’nin temsili resmi” isimli resmin bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Resim 204. sayfada bulunan metin ile uyumludur. Ayrıca metin içerisinde resme atıf yapılmıştır. Resim sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 4,8 cm eninde 6,6 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

216. sayfada bulunan; “Alp Arslan’ın Anadolu’nun fethiyle görevlendirdiği Kutalmış’ın temsili bir resmi” isimli resmin bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Resim 215. sayfada bulunan metin ile uyumludur. Ayrıca metin içerisinde resme atıf yapılmıştır. Resim sayfanın tamamını kaplamaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 11,3 cm eninde 17 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

227. sayfada bulunan “Mevlâna Celâleddin Rûmi” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Metin içerisinde resme atıf yapılmıştır. Resim sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 5 cm eninde 8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

227. sayfada bulunan “Yunus Emre” isimli resim metnin içeriği ile uyumludur. Metin içerisinde resme atıf yapılmıştır. Resim sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Resmin altındaki açıklayıcı ifade, resim ile uyumludur. Resmin boyutları 5 cm eninde 8 cm boyunda olup, resim numarası bulunmaktadır.

b) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 1996 yılı ilkököl Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki fotoğraflar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 10 adet fotoğraf kullanılmıştır.

173. sayfada bulunan “Moğolistan’daki Gobi çölünde sekiz ayrı yerde dağılmış olan Orhun Anıtlarından Tonyukuk Anıtı” isimli fotoğrafın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Fotoğraf 172. sayfada bulunan metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın tamamını kaplamaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10 cm eninde 15,2 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

190. sayfada bulunan; “Bizans dönemi eserlerinden İstanbul’daki Ayasofya” isimli fotoğrafın bulunduğu sayfada değerlendirme sorularına yer verilmiştir. Fotoğraf tam olarak 189. sayfada bulunan metnin içeriğini yansıtmaktadır. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,1 cm eninde 6 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

194. sayfada bulunan; “Kâbe ve çevresinden bir görünüş(Mekke)” isimli fotoğrafın bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Fotoğraf 193. sayfada bulunan metin ile uyumludur. Ayrıca metin içerisinde resme atıf yapılmıştır. Fotoğraf sayfanın tamamını kaplamaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10 cm eninde 10 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

199. sayfada bulunan “İspanya’daki Kurtuba Büyük Camii’nin içi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 4,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

199. sayfada bulunan “Hz. Muhammed’in Medine’deki kabri (Mescid-i Nebi)” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer

almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 5,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

211. sayfada bulunan; “Malazgirt Meydan Savaşı’nın kazanılmasının 900. yıl anısına çıkarılan madalyon” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 9 cm eninde 4,4 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

225. sayfada bulunan; “Alanya(Alâiye) tersanesi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Metin içinde fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,3 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

226. sayfada bulunan “Konya-Aksaray arasındaki Zazadin Han” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın bulunduğu sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğraf sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,3 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

226. sayfada bulunan “Aksaray’daki Sultan Han” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın bulunduğu sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 6,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

228. sayfada bulunan “Anadolu Selçuklu eserlerinden Karatay Medresesi(Konya)” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğrafın bulunduğu sayfada fotoğrafa atıf yapılmıştır. Fotoğraf sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade, fotoğraf ile uyumludur. Fotoğrafın boyutları 10,5 cm eninde 6,8 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmaktadır.

c) Haritalar

Bu başlık altında, 1996 yılı ilkököl Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki haritalar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 9 adet harita kullanılmıştır.

160. sayfada bulunan “Avrupa Hun Devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. 159. sayfada haritaya atıf yapılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Haritanın altında harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,4 cm eninde 7 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

161. sayfada bulunan “Göktürk devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın kullanıldığı sayfadaki metinde, haritaya atıf yapılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Haritanın içerisinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,2 cm eninde 7 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

163. sayfada bulunan “Uygur Devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Haritanın kullanıldığı sayfada haritaya atıf yapılmıştır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Haritanın içerisinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 9,5 cm eninde 7,3 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

197. sayfada bulunan “İslamiyet’in yayılışı” isimli harita, içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın tamamını kaplayacak şekilde sayfada yatay olarak yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritada, ölçeğe ve kullanımı kolaylaştıran tanımlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Haritanın boyutları 15,5 cm eninde 10 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

202. sayfada bulunan “Karahanlılar” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,5 cm eninde 7,1 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

203. sayfada bulunan “Gazneliler” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,4 cm eninde 8 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

210. sayfada bulunan “Büyük Selçuklu Devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,2 cm eninde 7,1 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

218. sayfada bulunan “Anadolu Selçuklu Devleti” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın tamamını kaplayacak şekilde sayfada yatay olarak yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 15,4 cm eninde 10,4 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

221. sayfada bulunan “Anadolu Beylikleri” isimli harita içinde bulunduğu konu ile uyumludur. Harita sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Haritanın altındaki açıklayıcı ifade, harita ile uyumludur. Haritanın içinde harita ölçeği belirtilmiştir. Bunun dışında haritaya ait belirli özel işaretler ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Haritanın boyutları 10,2 cm eninde 6,5 cm boyunda olup, haritanın numarası bulunmaktadır.

d) Minyatürler

Bu başlık altında, 1996 yılı ilkököl Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki minyatürler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 4 adet minyatür kullanılmıştır.

200. sayfada bulunan “Minyatür, İslam sanatında büyük gelişme göstermiştir” isimli minyatür metnin içeriği uyumludur. Ayrıca metin içinde minyatüre atıf yapılmıştır. Minyatürün altındaki açıklayıcı ifade, minyatürü tam olarak ifade edememektedir. Minyatür konunun sonunda kullanılmıştır. Minyatürün boyutları 9,6 cm eninde 8,9 cm boyunda olup, minyatürün numarası bulunmaktadır.

205. sayfada bulunan “İbni Sinâ’yı öğrencisiyle gösteren bir minyatür” isimli minyatürün bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Minyatür ile ilgili metin 204. sayfada yer almaktadır. Minyatürün altındaki açıklayıcı ifade, minyatür ile uyumludur. Minyatür sayfanın üst bölümünde yer almaktadır. Minyatürün boyutları 10,5 cm eninde 7 cm boyunda olup, minyatürün numarası bulunmaktadır.

210. sayfada bulunan “Büyük Selçuklu Devleti’nin ikinci hükümdarı Sultan Alp Arslan’ı gösteren bir minyatür” isimli minyatür metnin içeriği ile uyumludur. Ayrıca sayfa içerisinde minyatüre atıf yapılmıştır. Minyatür sayfanın alt bölümünde bulunmaktadır. Minyatürün altındaki açıklayıcı ifade, minyatür ile uyumludur. Minyatürün boyutları 10,5 cm eninde 5,3 cm boyunda olup, minyatürün numarası bulunmaktadır.

212. sayfada bulunan “Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah’ı gösteren bir minyatür” isimli minyatür metnin içeriği ile uyumludur. Minyatür sayfanın alt bölümünde yer almaktadır. Minyatürün altındaki açıklayıcı ifade, minyatür ile uyumludur. Minyatürün boyutları 10,2 cm eninde 5,3 cm boyunda olup, minyatürün numarası bulunmaktadır.

Tablo 25. 2005 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Resimler
Dede Korkut hikâyeleriyle ilgili temsili resim*
Nasrettin Hoca *

*Açıklayıcısı bulunmayan görsel

İncelenen 2005 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 2 adet resim kullanılmıştır. Bu ders kitabına ait veriler aşağıda incelenmiştir.

a) Resimler

Bu başlık altında, 2005 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki resimler görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 2 adet resim kullanılmıştır.

178. sayfada bulunan “Dede Korkut hikâyeleriyle ilgili temsili resim” metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resim metni bölmeyecek şekilde metnin kenarında kullanılmıştır. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resmin boyutları 2,6 cm eninde 5,1 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

186. sayfada bulunan “Nasrettin Hoca” ile ilgili resim metnin içeriğini yansıtmaktadır. Resim metni bölmeyecek şekilde metnin kenarında kullanılmıştır. Resmin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Resmin boyutları 6,5 cm eninde 9,5 cm boyunda olup, resim numarası bulunmamaktadır.

Tablo 26. 2018 Yılı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Görseller

Fotoğraflar
Akkoyunlulara ait Kasımiye Medresesinin içi*
Akkoyunlulara ait Kasımiye Medresesinin dışı*

*Açıklayıcısı bulunmayan görsel

İncelenen 2018 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında adet 2 fotoğraf kullanılmıştır. Bu ders kitabına ait veriler aşağıda incelenmiştir

a) Fotoğraflar

Bu başlık altında, 2018 yılı ilkokul Sosyal Bilgiler 4.sınıf ders kitabındaki fotoğraflar görsel açıdan incelenmiştir. İncelenen ders kitabında 2 adet fotoğraf kullanılmıştır.

42. sayfada bulunan; “Akkoyunlulara ait Kasımiye Medresesinin içi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde metnin kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Fotoğrafın boyutları 6 cm eninde 4 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

42. sayfada bulunan; “Akkoyunlulara ait Kasımiye Medresesinin içi” isimli fotoğraf metnin içeriği ile uyumludur. Fotoğraf metni bölmeyecek şekilde metnin kenarında kullanılmıştır. Fotoğrafın altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Fotoğrafın boyutları 6 cm eninde 4,6 cm boyunda olup, fotoğraf numarası bulunmamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

1938-2018 yılları arası ilkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görsellerin tasarımında ne tür değişimler yaşandığını ortaya koymak amacıyla yapılmış bu çalışmada konuyla ilgili tartışma, sonuçlar ve öneriler aşağıda ifade edilmiştir. Araştırma problemini aydınlatmak için doküman inceleme yoluyla elde veriler alt problemler doğrultusunda açıklanmış, tartışılmış ve öneriler getirilmiştir.

5.1. TARTIŞMA VE SONUÇ

5.1.1. Araştırmanın birinci alt probleminin sonuçları

“İlkokul Tarih 4. sınıf ders kitaplarındaki Orta Çağ'a ait görseller nasıl kullanılmıştır?” alt problemi doğrultusunda 4.sınıf Tarih ders kitabında kullanılan görseller sayı ve çeşit olarak incelendiğinde; 1938 yılı ders kitabında Orta Çağ'a ait görsellere az sayıda yer verilmiştir. Orta Çağ'a ait en fazla görsel 1954 yılında kullanılmıştır. 1954 yılında fotoğraf sayısı azalırken 1966 yılında ise resim sayısının azaldığını görmekteyiz. Görsel çeşitliliğini incelediğimizde çeşitliliğin en fazla görsel olduğu yıl 1954 yılı iken, en az olduğu yıl ise 1938 yılı olduğunu görmekteyiz. Genel olarak incelenen Tarih ders kitaplarında 4 çeşit(resim, fotoğraf, harita, zaman şeridi) görsele türüne yer verilmiştir. 4. sınıf Tarih ders kitaplarında; Şimşek (2012)'in çalışmasında ifade ettiği Tarih öğretiminde kullanılan görsel materyallerden gravür, minyatür, karikatür, tablo, grafik, şema gibi görsel ürünlere yer verilmediğini görmekteyiz. Bu bakımda 4. sınıf ders Tarih ders kitaplarında kullanılan Orta Çağ'a ait görsellerin çeşitlerinin yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

İncelenen 4. sınıf Tarih ders kitapları metin-görsel uyumu açısından incelendiğinde; 70 görsel, metnin içeriği ile uyumlu kullanılmıştır. 30 görsel, metnin içeriğini yansıtmamaktadır. 10 görselin kullanıldığı sayfa da ise metin bulunmamaktadır. Örneğin; 1945 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabında; 65. sayfada kullanılan “Hun süvarileri bir akında” isimli görsel, metnin içeriği ile uyumlu iken 128. sayfada bulunan; “Selçuklu döneminde yapılmış savaş resmi” isimli görsel metnin içeriğine uygun olarak kullanılmamıştır. Metinde Selçuklu yönetiminden

bahsedilmiş, resimde ise bir savaş sahnesi betimlemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı görseller metnin içeriğini yansıtırken bazı görseller ise metin ile uyumlu şekilde kullanılmamış ve tek sayfada kullanılmıştır. Ayrıca Demircioğlu (2016), Alphan (2004), Erkan (1998), Tümlü (1995), Şahin (2014) çalışmalarında incelemiş olduğu ders kitaplarındaki bazı görsellerin metin-görsel uyumu açısından uyumsuz bazı görsellerin ise metin-görsel uyumu açısından uyumlu olduklarını ifade etmiştir. Bu çalışmada da yukarıda da ifade edildiği üzere bazı görseller metin ile uyumlu kullanılırken bazı görsellerin uyumlu kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan araştırmada ulaşılan sonuçlar ile Demircioğlu (2016), Alphan (2004), Erkan (1998), Tümlü (1995), Şahin (2014) 'nin çalışmalarında ulaştığı sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Görselin altında bulunan açıklayıcı ifade-görsel uyumu açısından incelendiğinde; 93 görsel, altında bulunan açıklayıcı ifade ile uyumludur. 3 görsel altında bulunan açıklayıcı ifade ile uyumlu kullanılmamıştır. 14 görselin altında ise açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Örneğin; 1945 yılı Tarih 4. sınıf ders kitabının 113. sayfasında kullanılan; “Gazneli Mahmut’un yaptırdığı zafer anıtı isimli görsel altındaki açıklayıcı bilgi ile uyumlu iken 86. sayfasında bulunan; “Bir Uygur kıral ve kraliçesi” isimli görsel altındaki açıklayıcısında “kıral” ve kraliçesi” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeler batılı unvanları çağrıştırmaktadır. Oysaki Donuk (1988) “Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Unvan ve Terimler” isimli çalışmasında “İdi-kut, İlteber, Ece” (s.19-25) gibi unvanları kullandıklarını belirtmektedir.

Görsellerin paragrafa göre sayfa içerisindeki konumları incelendiğinde; 86 görsel sayfa içerisinde paragrafın akışını bölmeden kullanılmıştır. 24 görsel ise sayfa içerisinde paragrafın akışını bozacak şekilde kullanılmıştır. Örneğin; 1966. yılı 4. sınıf ders kitabının 91. sayfasında bulunan; Konya’da Alaettin camii ve türbesi isimli görsel altındaki açıklayıcı ifade ile uyumlu iken 81. sayfada bulunan; “Selçuklular devri sanat eserlerinden: Resimli bir çini kap” isimli görsel sayfa içerisinde, paragraf bölünerek kullanıldığından cümle bölünmüş ve anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Bu kullanım biçimi öğrencilerin konuyu anlamasını zorlaştırdığını ifade edebiliriz. Görüldüğü üzere ders kitaplarındaki bazı görsellerin konumu sayfa düzenine uygun olarak kullanılmamıştır. Ayrıca Demircioğlu (2016) Kars (2006) ve

Keser (2004) Alphan (2004) çalışmalarında incelemiş olduğu ders kitaplarındaki bazı görsellerin konumlarının sayfadaki paragrafın akışını bölmeden kullanıldıklarını bazı görsellerin ise paragrafın akışını bozacak şekilde kullanıldıklarını ifade etmiştir. Bu çalışmada da yukarıda belirtildiği üzere bazı görsellerin sayfadaki paragrafın akışını bölmeden kullanıldıklarını bazı görsellerin ise paragrafın akışını bozacak şekilde kullanıldıkları ifade edilmiştir. Bu bakımdan araştırmada ulaşılan sonuçlar ile Demircioğlu (2016) Kars (2006) ve Keser (2004) Alphan (2004) 'nın çalışmalarında ulaşılmış olduğu sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Görseller boyut olarak incelendiğinde 78 görsel 10 cm boyundan küçük kullanılmıştır. 11 görsel 10 cm boyundan büyük kullanılmıştır. Bunula ilgili olarak Güneş, (2002) çalışmasında bir ders kitabındaki görseller en az 10 satır yani 5cm, haritalar hariç en çok da 23 satır yani 10 cm olmalıdır (aktaran Demircioğlu 2016: 234). ifadesine göre de değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca bu sonuçlar Demircioğlu, (2016)'nun çalışmasında ulaştığı sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Haritaların ölçüleri bulgular bölümünde ifade edilmiş yukarıda verilen ölçütler doğrultusunda haritalar bu değerlendirmeye alınmamıştır. Haritalar, özel işaretlerin kullanımı açısından incelendiğinde 18 haritada haritayı tanımlayıcı özel işaretlere yer verilmezken 2 haritada özel işaretlerden kullanılmıştır. Öztürk, (2016) çalışmasında haritayı oluşturan unsurları; harita başlığı, ölçek, yön oku, işaretler tablosu(lejant) ve koordinat sistemi olarak ifade etmiştir. Bu bakımdan ders kitaplarında kullanılan haritaların yetersiz olduğunu ifade edebiliriz. Görseller numara kullanımı açısından incelendiğinde 41 görselin numarası bulunmaktadır. 69 görselin ise numarası bulunmamaktadır.

5.1.2. Araştırmanın ikinci alt probleminin sonuçları

“İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitaplarındaki Orta Çağ'a ait görseller nasıl kullanılmıştır?” alt problemi doğrultusunda 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kullanılan görseller sayı ve çeşit olarak incelendiğinde; 2005 ve 2018 yıllarındaki ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görsellere az sayıda yer verilmiştir. Orta Çağ'a ait en fazla görsel ise 1996 yılında kullanılmıştır. Görsel çeşitliliğini incelediğimizde çeşitliliğin en fazla olduğu yıl 1996 yılı iken, en az olduğu yıl ise 2005 ve 2018 yılları olduğunu görmekteyiz. Genel olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 5 çeşit(resim, fotoğraf,

harita, minyatür, zaman şeridi) görsel türüne yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında; Akbaba (2013)'nın çalışmasında ifade ettiği Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan görsel materyallerden gravür, karikatür, tablo, grafik, gazete haberi, belge gibi görsel ürünlere yer verilmediğini görmekteyiz. Bu bakımda 4. sınıf ders Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan Orta Çağ'a ait görsellerin çeşitlerinin yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Örnekleme alınan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metin-görsel uyumu incelendiğinde; 66 görsel metnin içeriği ile uyumlu kullanılmıştır. 9 görsel metnin içeriği ile uyumlu değildir. Örneğin; 1983 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında; 223. sayfada bulunan; “Alaettin Keykubat zamanında alınan Alaiye (Alanya) ve burada yapılan tersane” isimli görsel metnin içeriğini yansıtırken, 212. sayfada bulunan görselde ElHamra Sarayı'nın içinden bir bölüm betimlenmiş, metinde ise Türklerin Müslüman oluşundan bahsedilmiştir. 5 görselin kullanıldığı sayfada metin kullanılmamıştır. Örneğin; 1996. yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 205. sayfada bulunan “Farabi'nin temsili resmi” isimli görselin bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı görseller metnin içeriğini yansıtırken bazı görseller ise metin ile uyumlu şekilde kullanılmamış ve tek sayfada kullanılmıştır. Ayrıca Demircioğlu (2016), Alphan (2004), Erkan (1998), Tümlü (1995), Şahin (2014) çalışmalarında incelemiş olduğu ders kitaplarındaki bazı görsellerin metin-görsel uyumu açısından uyumsuz bazı görsellerin ise metin-görsel uyumu açısından uyumlu olduklarını ifade etmiştir. Bu çalışmada da yukarıda da ifade edildiği üzere bazı görseller metin ile uyumlu kullanılırken bazı görsellerim uyumlu kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan araştırmada ulaşılan sonuçlar ile Demircioğlu (2016), Alphan (2004), Erkan (1998), Tümlü (1995), Şahin (2014) 'nin çalışmalarında ulaştığı sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Görselin altında bulunan açıklayıcı ifadenin görsel ile uyumu incelendiğinde; 72 görsel altında verilen açıklayıcısı ile uyumludur. 3 görsel açıklayıcısı ile uyumlu değildir. Örneğin; 1978 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 252. sayfasında bulunan; “Konya’da Anadolu Selçuklu devrinden kalma eserlerden Mevlana Türbesi” isimli görsel fotoğrafın altındaki açıklayıcı ifade ile uyumlu kullanılırken, 1983 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 225. sayfada bulunan; “Konya’da Selçuklu

yapılarından Karatay medresesinin kapısı” isimli görselin altındaki açıklayıcı ifade, görseli tam olarak yansıtmaktadır. İfade edildiği üzere ders kitaplarında kullanılan bazı görsellerin altında bulunan açıklayıcı ifade görseli tam olarak ifade ederken bazı görsellerin altında bulunan açıklayıcı ifade ise görseli tam olarak yansıtmamaktadır. 5 görselin altında ise açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. Örneğin; 2018 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 42. sayfasında bulunan; “Akkoyunlulara ait Kasımiye Medresesinin içi” isimli görselin altında açıklayıcı ifade bulunmamaktadır.

Görsellerin sayfa içerisindeki konumları incelendiğinde; 74 görsel sayfa içerisinde paragrafın akışını bölmeden kullanılmıştır. 6 tane görselin bulunduğu sayfada metin kullanılmamıştır. Örneğin; 1996. yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 210. sayfada bulunan “Büyük Selçuklu Devleti’nin ikinci hükümdarı Sultan Alp Arslan’ı gösteren bir minyatür” isimli görsel sayfanın alt bölümünde kullanılırken, 216. sayfada bulunan; “Alp Arslan’ın Anadolu’nun fethiyle görevlendirdiği Kutalmış’ın temsili bir resmi” isimli görselin bulunduğu sayfada metin bulunmayıp, görsel sayfanın tamamını kaplamaktadır. İfade edildiği üzere ders kitaplarında kullanılan görsellerin büyük bir bölümü sayfa içerisinde paragrafın akışını bozacak şekilde görsel kullanılmamıştır. Az sayıdaki görselin ise bulunduğu sayfada metin bulunmamaktadır. Ayrıca Demircioğlu (2016) Kars (2006) ve Keser (2004) Alphan (2004) çalışmalarında incelemiş olduğu ders kitaplarındaki bazı görsellerin konumlarının sayfadaki paragrafın akışını bölmeden kullanıldıklarını bazı görsellerin ise paragrafın akışını bozacak şekilde kullanıldıklarını ifade etmiştir. Bu çalışmada da yukarıda belirtildiği üzere bazı görsellerin sayfadaki paragrafın akışını bölmeden kullanıldıklarını bazı görsellerin ise paragrafın akışını bozacak şekilde kullanıldıkları ifade edilmiştir. Bu bakımdan araştırmada ulaşılan sonuçlar ile Demircioğlu (2016) Kars (2006) ve Keser (2004) Alphan (2004) ‘nın çalışmalarında ulaşılmış olduğu sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Görseller boyut olarak incelendiğinde 57 görsel 10 cm boyundan küçük kullanılmıştır. 4 görsel 10 cm boyundan büyük kullanılmıştır. Bu sonuçlarla ilgili olarak Güneş’in (2002) çalışmasında bir ders kitabındaki görseller en az 10 satır yani 5cm, haritalar hariç en çok da 23 satır yani 10 cm olmalıdır (Aktan Demircioğlu 2016: 234). ifadesine göre de değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca bu sonuçlar Demircioğlu,

(2016)'nın çalışmasında ulaştığı sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca haritaların ölçüleri bulgular bölümünde ifade edilmiş ancak yukarıdaki ölçütler doğrultusunda haritalar değerlendirmeye alınmamıştır. Haritalar, özel işaretlerin kullanımını açısından incelendiğinde; 18 haritada haritayı tanımlayıcı özel işaretlere yer verilmeyip sadece ölçek kullanılmıştır. 1 haritada özel işaretlere yer verilmiştir. Öztürk, (2016) çalışmasında haritayı oluşturan öğelerin; harita başlığı, ölçek, yön oku, işaretler tablosu(lejant) ve koordinat sistemi olarak belirtmiştir. Bu bakımdan ders kitaplarında kullanılan haritaların yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Görseller numara kullanımını açısından incelendiğinde 48 görselin numarası bulunmaktadır. 32 görselin ise numarası bulunmamaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Bu başlık altında araştırmanın sonuçları göz önünde bulundurularak aşağıdaki öneriler getirilmiştir. Ayrıca ileride çalışma yapılabilecek araştırmalara yönelik öneriler de sunulmuştur.

5.2.1. Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

- Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görseller kullanılırken sadece belirli görsellerden faydalanmak yerine incelenen ders kitaplarında rastlanılmayan karikatür, gravür, grafik tablo, çizelge ve şekiller gibi görsellere de yer verilmelidir. Ders kitaplarında görsel çeşitlerinin artırılması öğrencilerin konuyu öğrenmesi ve kalıcılığı artıracığından çeşitliliğe dikkat edilmelidir.
- Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ ile ilgili resim, fotoğraf, harita, minyatür, zaman şeridi gibi görsellerin kullanım dengeli ve orantılı olmalıdır.
- Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ders kitaplarında Orta Çağ'a ait görsellere yer verilirken görsellerin altında verilen açıklayıcı bilgilerin görseli tam ve doğru olarak yansıtmasına dikkat edilmelidir.
- Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ ile ilgili haritalar kullanılırken harita içerisinde; harita başlığı, yön oku, koordinat sistemi, lejant, harita ölçeği gibi belirli özel işaretlere yer verilmelidir.

- Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ ile ilgili görseller sayfa içerisine yerleştirilirken, görseller öğrencinin dikkatini dağıtacak ve konu bütünlüğünü bozacak şekilde kullanılmamalıdır.

5.2.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu çalışma; İlkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Orta Çağ dönemi konularına ait görsellerin analizini içermektedir. Ancak Eski Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ dönemlerine dair görsellerin analizini içermemektedir. Bu bakımdan bu dönemlere ait görsellerin ders kitaplarındaki kullanımının incelenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Orta Çağ ve diğer çağlara ait görsellerin tasarımına yönelik öğrenci ve öğretmenlerin; görüş ve tutumlarına yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akbaba B. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel kaynakların kullanım., B. Akbaba. (Editör). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler* Ankara: Pegem Akademi. ss.233-278.

Akbaba B. (2016). Tarih öğretiminde görsel kaynaklardan yararlanma. M. Safran (Editör), *Tarih nasıl öğretilir? tarih öğretmenleri için özel eğitim yöntemleri*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi. ss. 217-230.

Akbaba, (2003). *Tarih öğretiminde fotoğraf kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akbaba, B. (2003). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih ünitelerinde görsel materyal kullanımı. C. Şahin (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. ss. 359-367.

Akbaba, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanımı., M. Safran. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İkinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi. ss. 283-319.

Akpınar, Y. (1999). *Bilgisayar destekli öğretim ve uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Alphan, G.B. (2004). *Ders kitaplarındaki grafik tasarımın öğrenci başarısına ve derse ilişkin tutumlarına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Altun, A. (2016). Tarih öğretiminde mizah ve karikatür., M. Safran. (Editör). *Tarih nasıl öğretilir? tarih öğretmenleri için özel eğitim yöntemleri*. Ankara: Yeni İnsan Yayınevi. ss. 327-339.

Ata, B. (2000). İsmail hakkı baltacıoğlu ve tarih öğretimi. *Türk Kültürü Dergisi*, 450, 590-602. (http://acikarsiv.gazi.edu.tr/File.php?Doc_ID=64 Erişim Tarihi:26.11.2018).

Aydın, E. (2016). *Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya kazanımlarına ait görsellerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Baymur F. (1945). *Tarih öğretimi*. (2 Baskı). Ankara: Maarif Matbaası.

Bıyıklı, S. G. (2010). *Ders kitaplarında kültürel mirasın sunumu: Türkiye'deki 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki (1974-2009) görsellerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.

Bloch, M. (2015). *Tarihin savunusu veya tarihçilik mesleği*, (2.Baskı). (Çev. A. Berktaş). (eserin orijinali 1949'da yayınlandı).

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Carr, E. H. (2016). *Tarih nedir?*, (20. Baskı). (Çev. M.G. Gürtürk). İstanbul: İletişim Yayınları. (eserin orijinali 1961'de yayınlandı).

Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Çelik, L. (2012). Öğretim materyallerinin hazırlanması ve seçimi., Ö. Demirel ve E. Altun. (Editörler). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Altıncı Baskı. Ankara: Pegem Akademi. ss.27-66.

Çilenti K. (1988). *Eğitim teknolojisi ve öğretim*. Ankara: Yargı Matbaası.

Demircioğlu İ. H. (2015). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. (5. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Demircioğlu, E. (2011). *Tarih öğretmenlerinin dokuzuncu sınıf tarih ders kitabındaki görseller hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Demircioğlu, E. (2016). 1970 Tarihli 10. sınıf tarih ders kitabının görsel tasarım açısından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 227-240.

Demircioğlu, İ. H. (2014). Tarih öğretimi. *Yeni Türkiye Türk Eğitimi Özel Sayısı II*. Sayı.59 Yıl.10 ss. 1176-1186.

Demircioğlu, İ.H. (2012). Tarih öğretiminde basılı görsellerin kullanımı., İ.H. Demircioğlu. ve İ. Turan.(Editörler). Ankara: Pegem Akademi ss. 1-12.

Demirel, Ö. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme, öğretme sanatı* (10. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Demirel, Ö. ve Yağcı E. (2012). Eğitim, öğretim teknolojisi ve iletişim., Ö. Demirel ve E. Altun. (Editörler). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Altıncı Baskı. Ankara: Pegem Akademi. ss. 1-26.

Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(3), 159-166.

Donuk, A. (1988). *Eski türk devletlerinde idari-askeri unvan ve terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Dönmez, C. (2003).*Sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi ve ders kitapları*. C. şahin (Editör), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. ss. 85-95.

Erkan, (1998). *Hayat bilgisi kitaplarında resimleme ve metin ilişkisi*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Fidan, N., ve Erden, M. (1987). *Eğitim bilimine giriş*, (Geliştirilmiş 2. Baskı) Ankara: Kadioğlu Matbaası

Gökkaya, K. ve Oruç ř. (2003). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyallerin Kullanımına Bir Örnek: Fotoğraf C. şahin (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. ss. 359-367.

Güven Gülbahar, Yasemin. (2016). Öğretim araç ve gereçleri., K. Selvi. (Editör). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Üçüncü Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Haldun, İ. (1997). *Mukaddime I*, (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. (eserin orjinali 1377'de yayımlandı).

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776talaasY.pdf, 20.12.2018 tarihinde adresinden alınmıştır.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (23. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kars, N. (2006). *2005-2006 öğretim yılında milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda okutulan, ilköğretim hayat bilgisi ders kitaplarının grafik tasarım açısından incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaya, M. (2013). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel kanıt kullanımının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Keser, H. (2004). İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 261-280.

Kılıç A., ve Seven S. (2006). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (6.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage.

Nalçacı, A., ve Ercoşkun, M.H. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanılan materyaller. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11, 141-154.

Orkun, H. N. (1994). *Eski türk yazıtları*. (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özden, D. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretiminde film ve fotoğraf kullanımı., Sever, R. ve E. Koçoğlu. (Editör). *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı*. İkinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi. ss. 129-162.

Öztürk, M. (2016). Tarih öğretiminde harita bilgisi ve kullanımı. M. Safran (Editör), *Tarih nasıl öğretilir? tarih öğretmenleri için özel eğitim yöntemleri*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi. ss. 231-241

Pingel, F. (2004). *Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi unesco*, (N. Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. (eserin orijinali 1999'da yayımlandı.)

Stradling, R. (2003). *20. Yüzyıl avrupa tarihi nasıl öğretilmeli*. (çev. A. Ünal). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).

Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.

Şimşek, A. (2003). Tarih eğitiminde görsel materyal kullanımı. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(4), 143-157.

Şimşek, A. (2012). Tarih öğretiminde basılı görsellerin kullanımı., İ.H. Demircioğlu. ve İ. Turan.(Editörler). Ankara: Pegem Akademi ss. 135-162.

Şimşek, A. (2016). Kronoloji ve Zaman Algısı., M. Safran. (Editör). *Tarih nasıl öğretilir? tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Yeni İnsan Yayınevi. ss. 98-103.

Taşkın, A. (2016). *Cumhuriyet döneminde ilkökul tarih/sosyal bilgiler ders kitaplarında eskiçağ tarihinin öğretiminin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Taşkın, M. (2017). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tay, B. (2005). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(6), 209-225.

Tural, E. (2007). *İlköğretim II. basamak fen bilgisi ders kitaplarında kullanılan görsellerin biçim ve içerik yönünden incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Tutkun, S. B. (2008). *İlköğretim ders kitaplarının görsel boyut ve içerik tutarlılığı açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Tümlü, (1995). *Ders kitaplarında görselliğin yeri ve önemi açık öğretim fakültesi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*.(10. Baskı). Ankara: TDK.

Tüzün, H. (2008). *İlköğretim 8.sınıf tc. inkılap tarihi ve atatürkçülük ders kitabında (meb yayınları) atatürkçülük bölümünün görsel materyallerle öğretilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uzuner, S., Aktaş, E., ve Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 721-733.

Ünlü İ. ve Koçoğlu E., (2017). Sosyal bilgiler öğretiminde medya ve iletişime dayalı materyal kullanımı., Sever, R. ve E. Koçoğlu. (Editör). *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı*. İkinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi. ss. 201-223.

Yalın, İ. H. (2010). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. (23. Basım). İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Yanpar, T. (2005). *Öğretim materyal ve teknolojileri*, (Bölüm 9). Öztürk C.& Dilek D.(Ed.) *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*(479-552). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yazıcı, K. (2006). Sosyal bilgilerde kullanılan görsel araçlar: haritalar-küreler, resimler, tablolar ve grafikler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 651-662.

Yelken, T. Y. (2015). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. (13. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldız, F. (1999). *Harita çizimi*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yiğit, N. (2005). Araç gereç(materyal) geliştirme., N. Yiğit. (Editör). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Trabzon. Celepler Matbaacılık. ss. 53-69.

İncelenen Ders Kitapları

Kültür Bakanlığı, (1938). *İlkokul kitapları tarih IV. sınıf*. İstanbul: Devlet Basım Evi.

Unat, F.R. ve Su, K. (1945). *İlk okullar için tarih IV. sınıf*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Oran, H. (1954). *İlk okullar için Tarih IV. sınıf*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Unat, F.R. ve Su, K. (1966). *İlk okullar için tarih dersleri IV. sınıf*. İstanbul: Kanaat Yayınları.

Çalapala, R. (1978). *Sosyal bilgiler ilkokul:4*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Sanır, F., Asal, T. ve Akşit N. (1983). *İlkokul sosyal bilgiler 4*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kılavuz, N. (1996). *İlköğretim okulları için sosyal bilgiler 4*. İstanbul: Önde Yayıncılık.

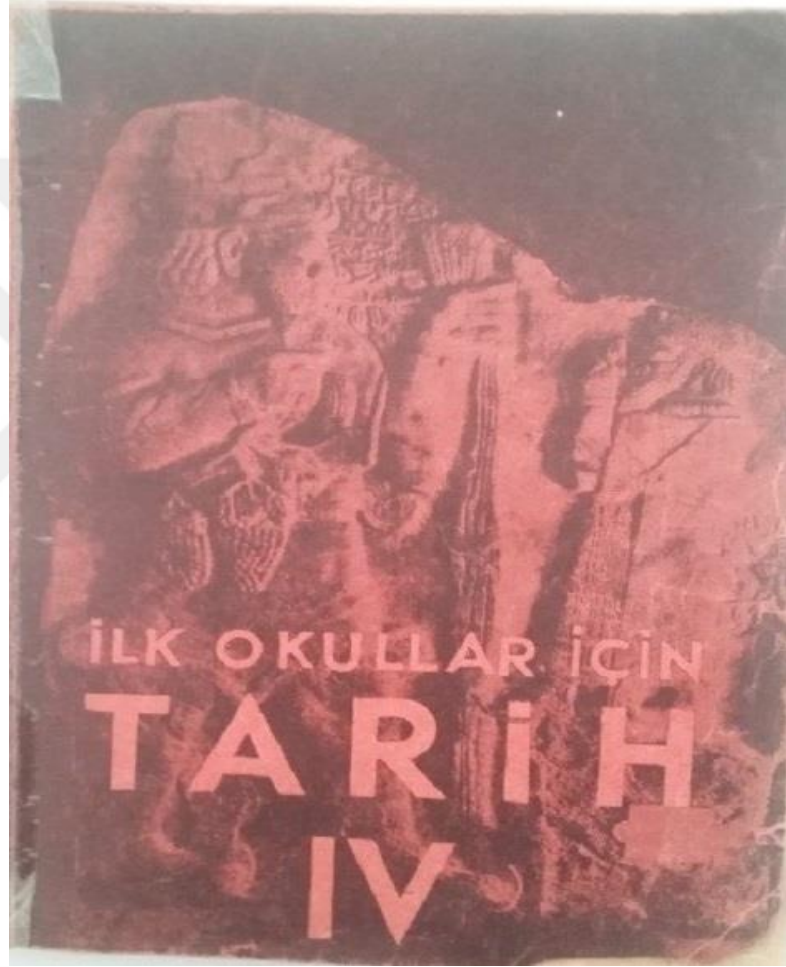
Tekerek, M., Kaya, N., Alıç, M. D., Yılbat, B., Yıldırım, T., Koyuncu, M. ve Ulusoy, K. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler 4*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

Tüysüz, S. (2018). *İlkokul sosyal bilgiler 4*. Ankara: Tuna Matbaacılık

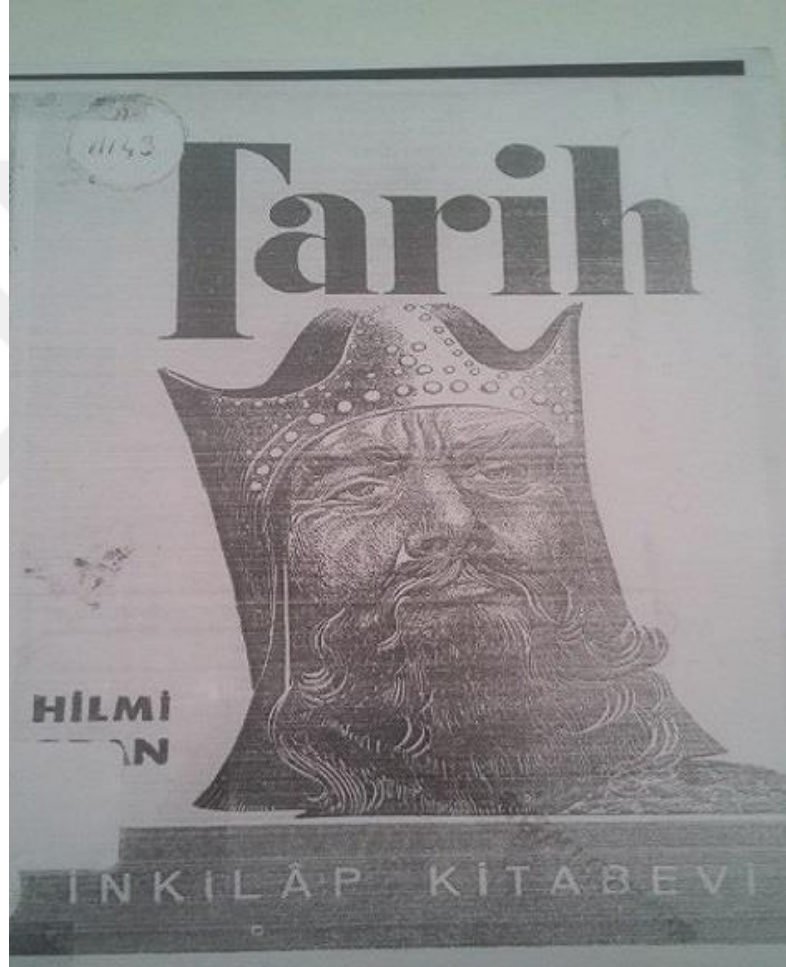
EKLER

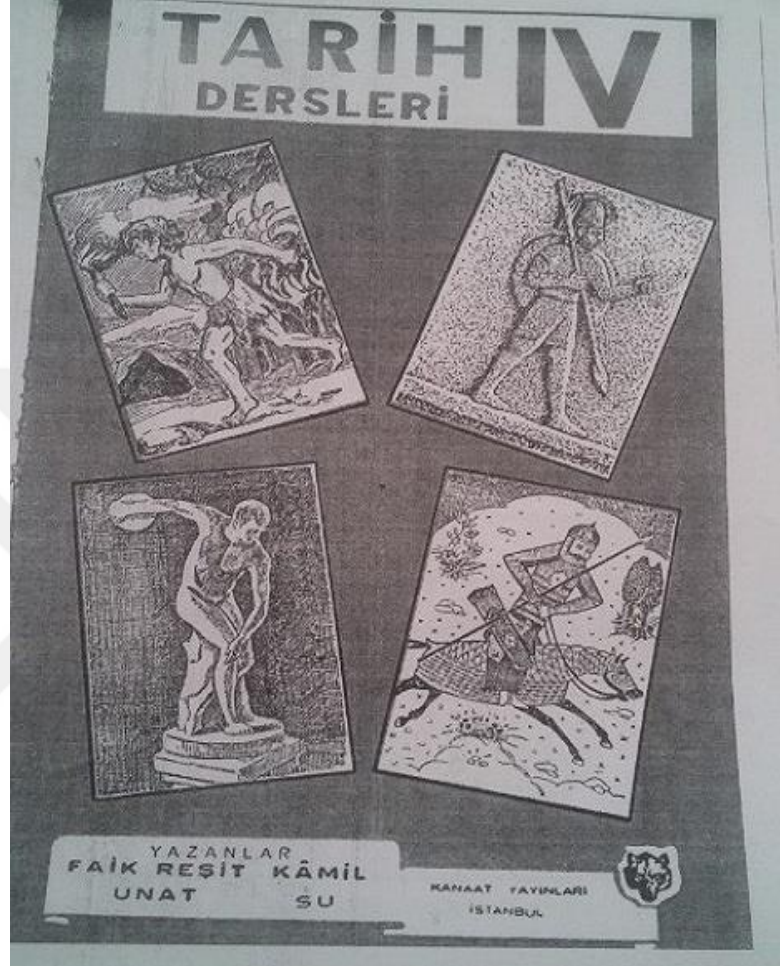
1938 Yılı 4. Sınıf Tarih Ders Kitabı Kapağı

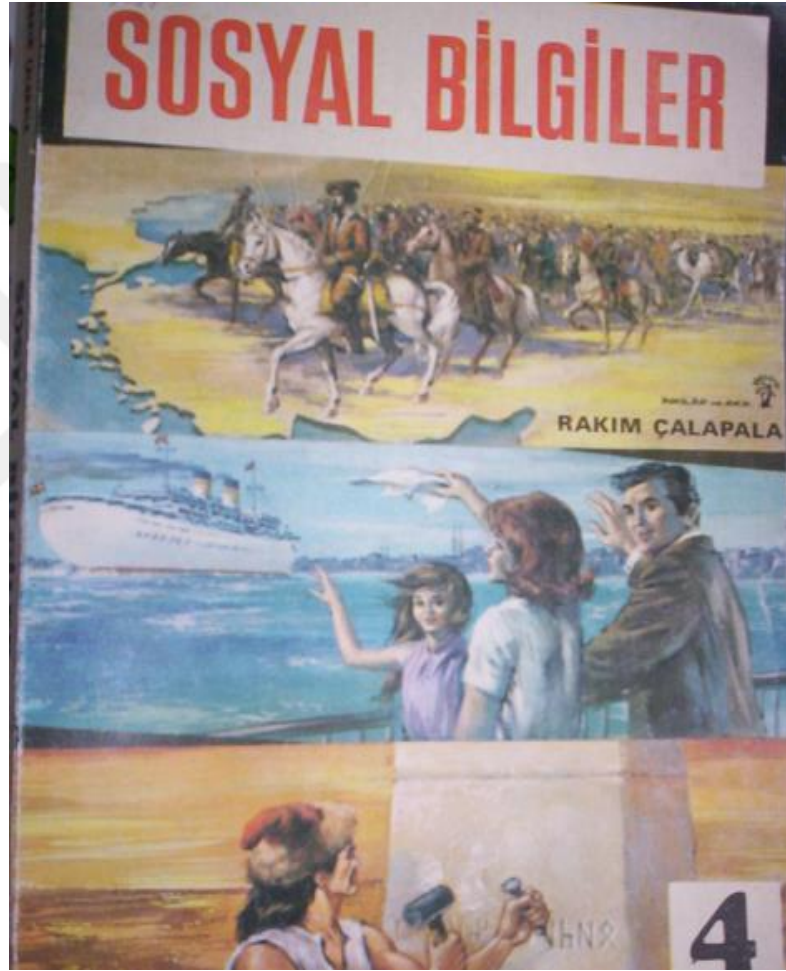
1945 Yılı 4. Sınıf Tarih Ders Kitabı Kapağı

1954 Yılı 4. Sınıf Tarih Ders Kitabı Kapağı

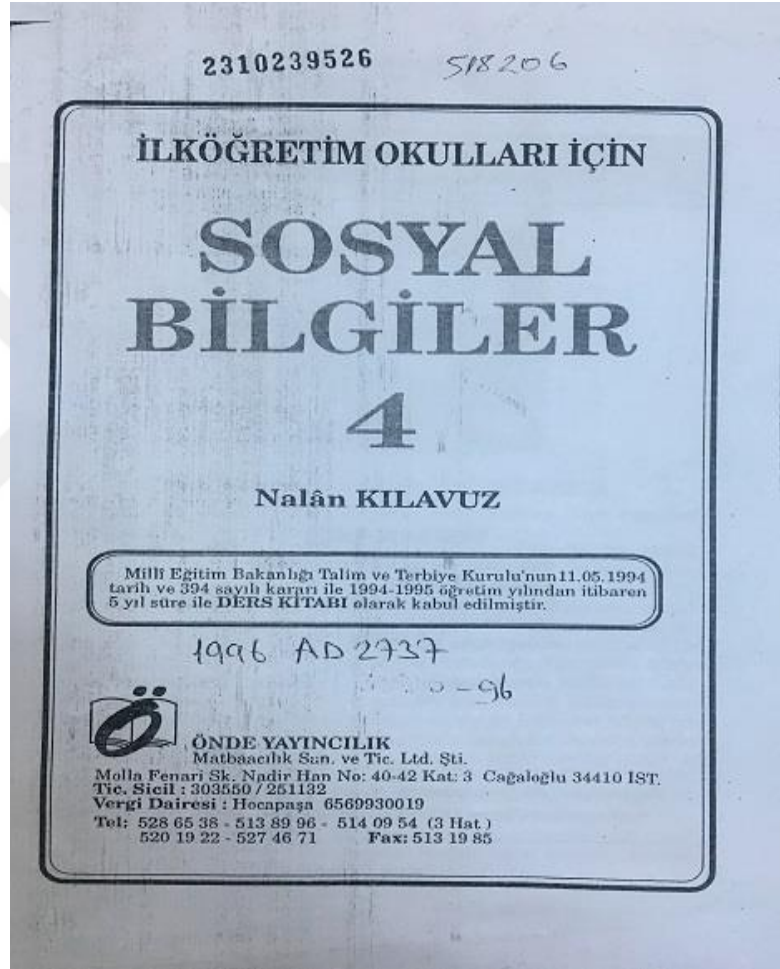
1966 Yılı 4. Sınıf Tarih Ders Kitabı Kapağı

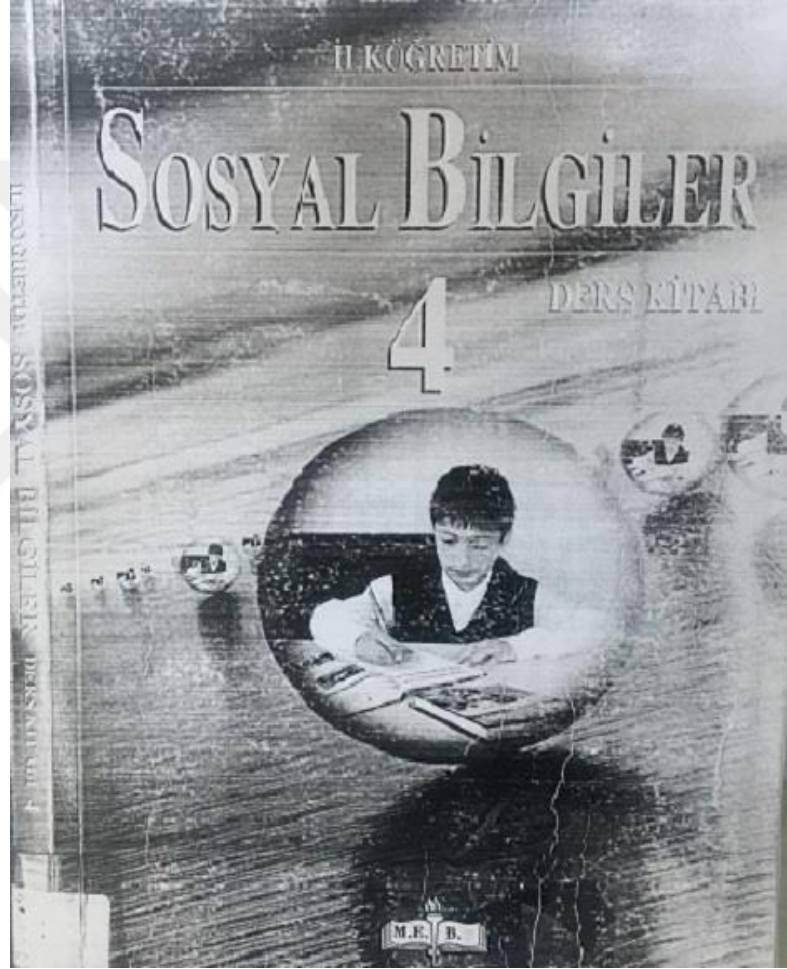
1978 Yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

1983 Yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

1996 Yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İç Sayfası

2005 Yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

İlkokul

SOSYAL BİLGİLER

4

DERS KİTABI

Sami TÜYSÜZ

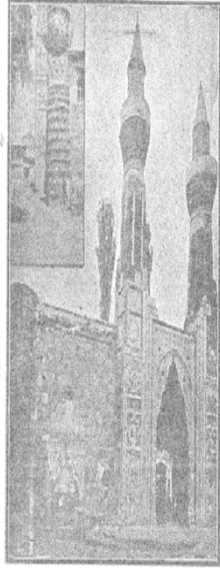
Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla (listenin 25. sırasında) 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle **ders kitabı** olarak kabul edilmiştir.

TUNA
MUTFAKLERİSA. NETİC. A.Ş.

Bahçekapı Mah. 2480. Sok. No.: 7 06370 Şişli/ANKARA
tel.: (0 312) 278 34 84 belgeç: (0 312) 278 30 48

2018 Yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İç Sayfası

Milleti de hiçbir zaman köleliği ve başka bir milletin idaresi altında yaşamağı asla kabul etmemiştir. Osmanlı Devletinden önce de Anadolu'da başka bir Türk Devletinin buluracağı elbette hatıra gelmek gerektir. Gerçekten Osmanlı Devletinden önce Anadolu'da bir Türk devleti daha yaşamışır ki buna

Selçuklular Devrinde Anadolu'da yapılmış eserlerden Sivrihisar Göksu minaresi'nin biriyi

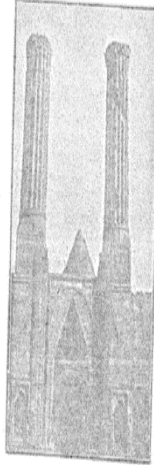
da bu devletin başında bulunan ailenin dedesi adına göre *Selçuklu Devleti* adı verilmiştir. Bu Türk Devleti de iki yüzyıl kadar bir zaman yaşamıştır. Şu halde bu devletin kuruluşu zamanımızdan sekiz yüz yıldan fazla öncedir, demek oluyor.

Selçuklu Devletinin başına geçen Selçuk ailesi idi, fakat devleti kuranlar Türk Oğuz kabileleri idi. Oğuzlar Anadolu'ya doğu taraflarından akın akın geliyorlar, çok eski zamanlarda yine Türk kavimlerinin yurdu olan bu memleketle yerleşmeye çalışıyorlardı. Fakat Anadolu o sıralarda Bizans İmparatorluğunun elinde idi. Epey eski olan bu devlet eskiden Anadolu'da yaşayan Türklere Hıristiyanlığı kabul ettirerek Türklüklerini unutturmuştu. Bu Türklere Bizans ordusuna da girmişlerdi. Fakat özdillerini ve Türklüklerini asla unutmamışlardı.

MALAZKİRT SAVAŞI Bizans İmparatoru Oğuzların akını önlemek için büyük bir ordu topladı doğu Anadolu'ya kadar ilerledi. Bu sırada Selçuk Sultanı *Alp Arslan* kumandasındaki Türk Ordusu ile Van Gölünün kuzeyinde Malazkirt Ovasında karşılaştı.

İşte burada tarihin yazdığı büyük savaşlardan biri daha oldu. Zamanımızdan dokuz yüz yıl yakın bir zaman önce olup biten ve *Malazkirt Savaşı* adını alan bu doğuş kadar korkunç ve fakat Türk Milleti için büyük sonuçlar veren harpler pek az görülmüştür. Bizans İmparatorunun Ordusu Türk Ordusundan çok daha büyük idi. Fakat Türk askerlerinin yiğitliğine karşı Bizans ordusu tutunabilir miydi? Hela

Bizans Ordusundaki Türkler de karşı tarafta kendi kardeşlerini görünce o tarafa geçiverdiler, Bizans Ordusu dağıldı, ölmeyenler esir düştü. Esirler arasında Bizans İmparatorunun kendisi de vardı. 26 Ağustos 1071

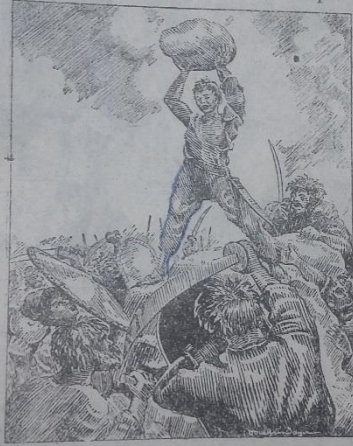
Selçukluların Anadolu'ya yerleşmeleri esnasında Anadolu'da yapılmış eserlerden Erciyes Dağı'nda Çiğirte minaresi

Okuma: IV.

G Ö K T Ü R K (E R G E N E K O N) D E S T A N I

Ergenekon destanı da Türkler arasında bugüne kadar söylenip gelen ve Göktürk Devletinin kuruluşunu anlatan bir masaldır. Bu masala göre:

Göktürkler önceleri Hazar denizinin ^{Kıyılarında} otururlardı. Hayatları, sakin ve barış içinde geçiyordu. Bir gün komşularının saldırısına uğradılar ve yenildiler. Hemen hepsi savaş alanında

Düşmanlarıyla tek başına savaşan delikanlı.

kırıldılar. İçlerinden yalnız bir delikanlı sağ kaldı. Düşmanlar, bunun da ellerini, ayaklarını kesip büyük bir bataklığa attılar. Bu sırada bir dişi kurt görüldü. Delikanlıya yiyecek getirdi ve onu ölümden kurtardı. Komşu ulusun hükümdarı bu delikanlıyı da öldürtmek için bir asker göndermişti. Asker bataklığa geldiği zaman delikanlının yanında kurdu gördü, delikanlıya dokunamadı.

On birinci ders:

UYGURLAR

§ 69

Uygurlar

Uygurlar, 745 yılında Karluklar ve diğer Türk boylarıyla birleşerek Kurluk Devleti'ni yıktılar ve bu devletin toprakları üstünde büyük bir devlet kurdular.

Bir Uygur kiral ve kiralıçesi.
(Zamanında yapılmış bir duvar resmi.)

Pek kısa zamanda da şenrli siyasal başarılar elde ettiler. Bu tarihte Uygurların başında *Muyunçur* adlı bir hakan bulunuyordu. Bu hakanın zamanında doğu Türkistan, Mogolistan'ın bir kısmı, Çin'in Kansu eyaleti Uygurların eline geçti.

1945 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabı: Yanlış ifadeli açıklayıcı örneği s.86

B - Haçlı Seferleri

1095 - 1270

DERSİN ANA HATLARI:

1 — Sebepleri:

- a) Dini sebep,
- b) Siyasal sebep.

- 2 — Haçlı orduları,
- 3 — Yapılan seferler.

- 4 — Kılıçarslan.

5 — Selâhaddin-i Eyyubi:

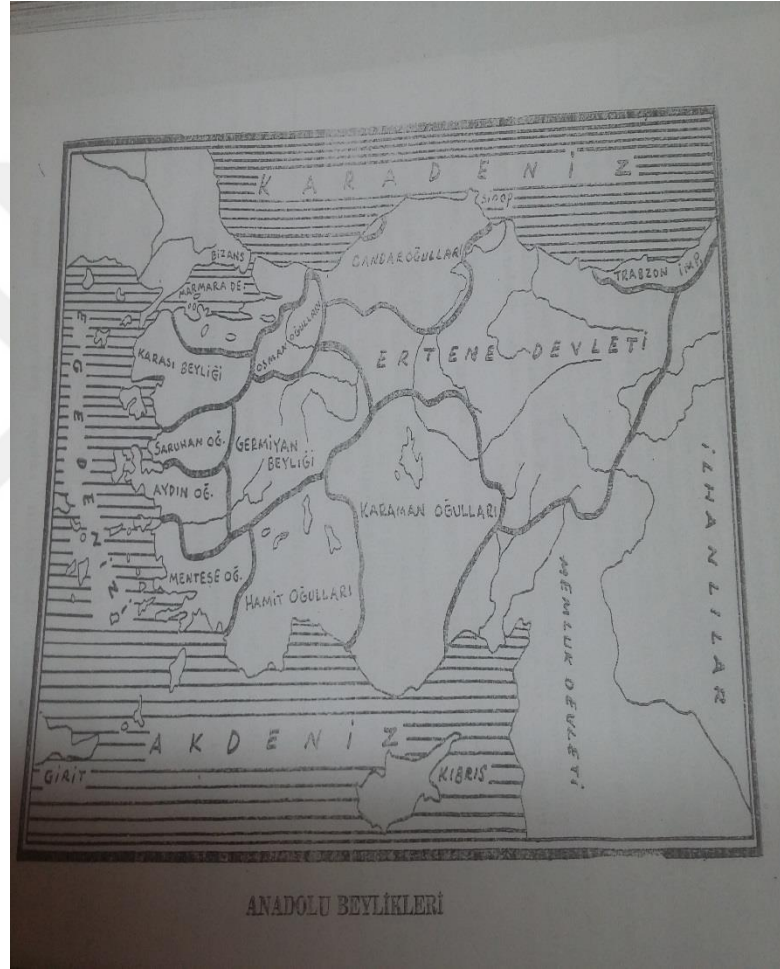
- a) Eyyubi devletinin kuruluşu.
- b) Selâhaddin'in Kudüslüleriyle savaşları.
- c) III. Haçlı seferi.

- 6 — Haçlı seferlerinin sonuçları.

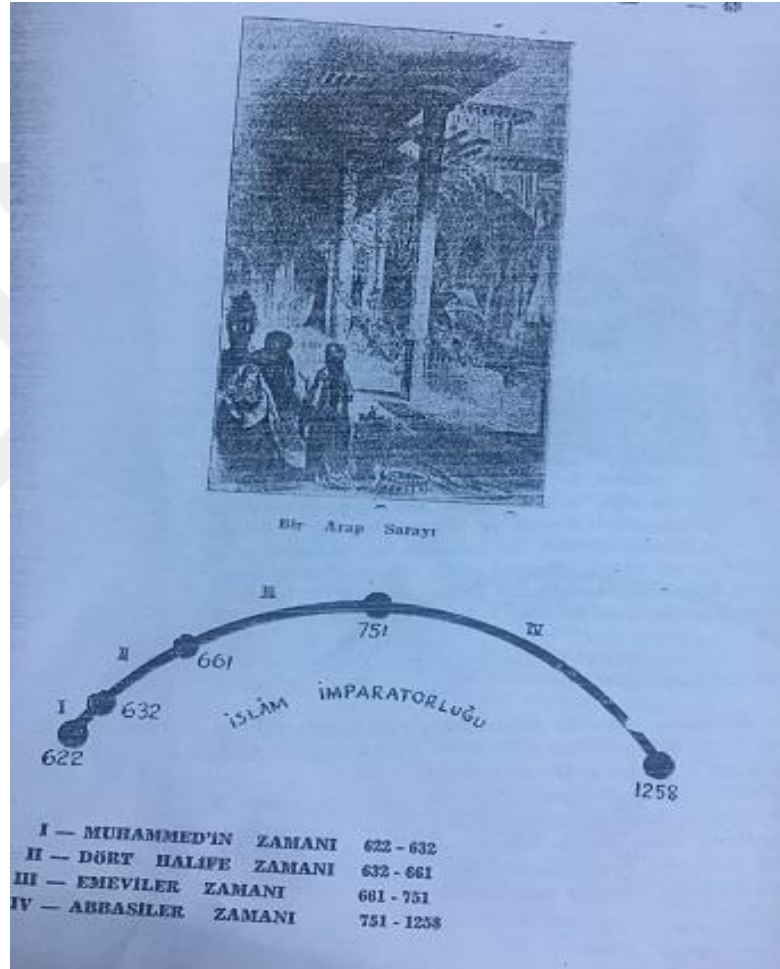
1 — SEBEPLERİ :

a) **Dini sebep:** Doğu Roma İmparatorluğunun hissesine düşen **Kudüs**, **Halife Ömer** zamanında islâmların eline geçmişti. Halbuki bu bölge İsa'nın doğup büyüdüğü bir yer olduğundan hristiyanlarca kutsalı. Her sene Kudüs'ü ziyaret için gidip gelen hristiyan hacılar vardı. Bunlar, dönüşlerinde bu kutsal şehrin islâmlar elinde bulunmasının doğru olmadığını ve buranın kurtarılmasını söylüyorlardı.

ni
cis
me
hla
hır
onla

1954 yılı 4. sınıf Tarih ders kitabı: Harita örneği s.102

1954 Yılı 4. Sınıf Ders Kitabı: Zaman şeridi örneği s.69

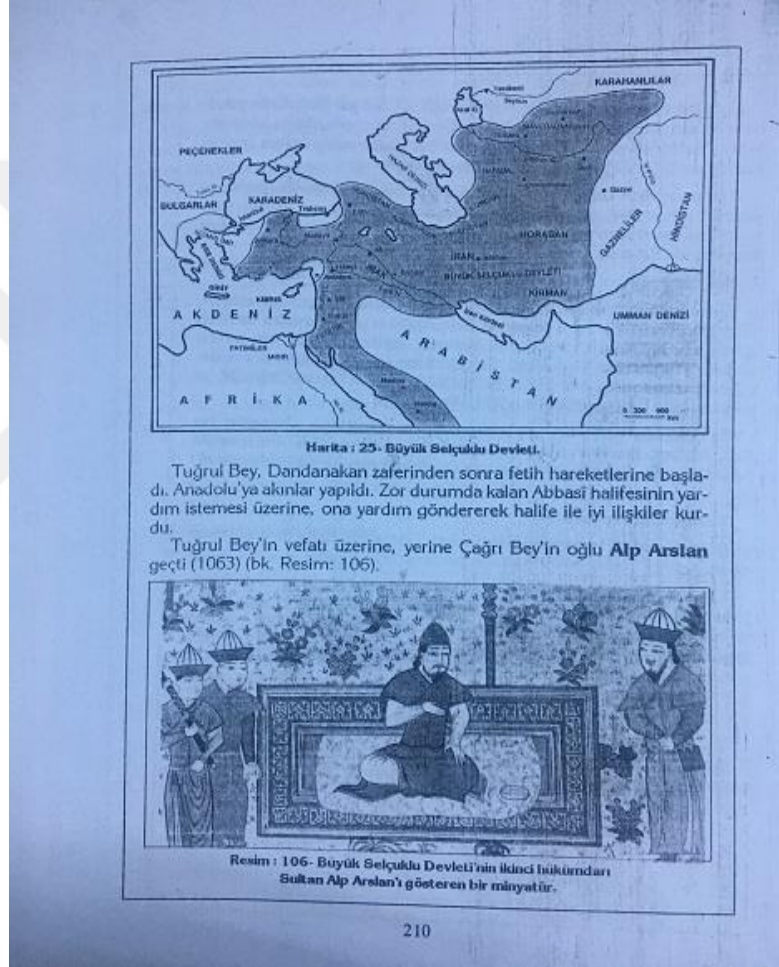
Resim : 37 — Attilâ'nın Orlean seferinde bir şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanması.

9. Attilâ'nın Orlean (Orleans) seferi :

Attilâ, Bizans'ı yendikten sonra batıya döndü. Batı Roma İmparatorluğunu da yenmek, bütün Avrupa'yı egemenliği altına almak istiyordu. O sırada Batı Roma İmparatorunun kız kardeşi bir yüzük göndererek Attilâ ile evlenmek istemişti. Bu evlenmeyi istemeyen İmparator, kız kardeşini hapsedmişti. Attilâ, nişanlısı ile beraber bir kısım İmparatorluk topraklarının kendisine verilmesini istedi. Batı Roma İmparatoru bu teklifi kabul etmedi. Attilâ 700.000 kişilik bir ordu ile Galya kıtasına saldırdı (Bak. Resim: 37). O sırada Avrupa'da Attilâ'nın karşısına çıkabilecek Aetyüs adlı bir komutan vardı. Onun da aslı Attilâ gibi Hun Türklerinden idi. Fakat Roma ordusunda yetişmişti.

Attilâ orduları Orlean önlerine geldikleri zaman karşısında Aetyüs'ü gördü. Aetyüs, Galya'da bulunuyordu. Topladığı büyük bir ordu ile Attilâ'yı karşıladı. İki ordu arasında çok kanlı bir savaş oldu. Her iki taraf da birçok ölü verdi. Yaralananlar da çoktu. Fakat iki tarafta da yenilgi yoktu.

Attilâ, savaşın ertesi günü ordusunu toplayarak çekilip gitti. Aetyüs de düşmanını kovalamağa yanaşmadı.

2005 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabı: Resim örneği s.186

2018 Yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Açıklayıcısı ve görsel numarası bulunmayan fotoğraf örneği s. 42

ÖZGEÇMİŞ

29.12.1992 tarihinde Giresun'da doğdu. Yaşamının önemli bir bölümü Giresun'da geçti. İlk ve ortaokul öğrenimini Yeşilgiresun okulunda tamamladı. Lise öğrenimini, Giresun Lisesinde tamamladı. 2012 yılında başladığı Giresun Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'ndan 2016 yılında mezun oldu. Aynı yıl Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Yüksek Lisans programında öğrenimine başladı.

Yayımlar:

- 2018 Yılı Ortaokul 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Ders Kitabında Milli Mücadele İle İlgili Görsellerin İncelenmesi. 100. Yılında 19 Mayıs ve Milli Mücadele Uluslararası Sempozyumu (2019).

-Cumhuriyet Dönemi İlkokul (1938-1966) Tarih Ders Kitaplarında Haçlı Seferleri Konusunun İşlenişi. 7. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu (2018).

Ales: 80

Yabancı Dil: 55

E-mail: muhammedsakar92@gmail.com